

T.C.
Hitit Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tarih Anabilim Dalı

**ŞER'İ HUKUKTAN MEDENİ HUKUKA EVLİLİK: ÇORUM
ÖRNEĞİ (1840-1930)**

Şuayip İBİŞ

Yüksek Lisans Tezi

Çorum 2017

Şer'i Hukuktan Medeni Hukuka Evlilik: Çorum Örneği (1840-1930)

Şuayip İBİŞ

Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Mehmet ÇANLI

Çorum 2017

KABUL VE ONAY

Şuayip İBİŞ tarafından hazırlanan “**Şer-i Hukuktan Medeni Hukuka Evlilik: Çorum Örneği (1840-1930)**” başlıklı bu çalışma 27 Ekim 2017 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Mehmet ÇANLI (Danışman)

Prof. Dr. Mustafa EKİNCİKLİ

Yrd. Dr. Ayşe ATICI ARAYANCAN

Yukarıda ki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Mehmet EVKURAN

Enstitü Müdürü

T.C.
HİTİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağımı gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (27/10/2017)

Tezi hazırlayan Öğrencinin

Adı ve Soyadı

.....Suayir İ. B. İ. E. ....

İmzası

ÖZET

İBİŞ, Şuayip, *Şer'i Hukuktan Medeni Hukuka Evlilik: Çorum Örneği (1840-1930)*, Yüksek Lisans Tezi, Çorum, 2017.

Bu çalışmada, Eski Türklerde evlilik hukuku hakkında bilgi verildikten sonra Tanzimat, II. Abdülhamid, İttihat ve Terakki dönemleri evlilik hukuku üzerinde durulmuştur. Cumhuriyet Dönemi Medeni Kanunu ve Çorum'daki uygulamaları incelenmiştir. Konu esas itibarıyla iki ana başlıktan oluşturulmuştur. Birinci bölümde Tanzimat'tan Cumhuriyete kadar olan dönemde evlilik hukuku incelenmiştir. İkinci bölümde ise Medeni Kanun ve Çorum uygulaması üzerinde durulmuştur.

Konumuzu Çorum Şer'îye sicillerinden, 1917 Aile nizamnamesinden ve 1840-1930 Çorum Evlenme Sicil Defterlerinden faydalanarak ortaya koymaya çalıştık. Bununla birlikte çalışmalarımızda diğer ikinci el kaynaklardan da yararlanılmıştır.

Anahtar Kavramlar: Evlilik Hukuku, Medeni Kanun, Çorum Evlenme Sicil Defterleri, Nikah

ABSTRACT

İBİŞ, Şuayip, *Shari Law to Marital Law Marriage, Example of Çorum (1840-1930)* , Master Thesis, Çorum, 2017

In this study, after giving information about marriage law in ancient Turks, Reforms, II. Abdülhamid, the period of Union and Progress, marriage law has been emphasized. The Civil Code of the Republican Period and its practices in Çorum were examined. The subject is mainly composed of two main headings. In the first part, marriage law was examined from Reforms to the Republic. In the second part, Civil Law and Çorum application are emphasized.

We tried to make use of the records of our positional Çorum Courts, the family ordinances of 1917 and the records of the Corum Marriage Registry of 1840-1930. However, our work has also benefited from other second-hand sources.

Key Concepts: Marriage Law, Civil Law, Corum Marriage Registry Books, Marriag

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
ÖNSÖZ.....	v
GİRİŞ.....	1

I. BÖLÜM

TANZİMATTAN CUMHURİYETE NİKAH İLE İLGİLİ HUKUKİ DÜZENLEMELER

1. Tanzimat Dönemi Evlenme İle İlgili Hukuki Düzenlemeler	8
2. II. Abdülhamit Döneminde Yapılan Nikah ve Evlenme İle İlgili Hukuki Düzenlemeler.....	18
3. İttihat Terakki Döneminde Nikah İle İlgili Yapılan Hukuki Düzenlemeler.....	27
Hukuk-1 Aile Kararnamesine Müte'allik Mu'amelatın İdareye Hakkında Nizamname	28

II. BÖLÜM

MEDENİ HUKUK VE ÇORUM UYGULAMASI

1. Medeni Kanunun Hazırlanması.....	35
2. Çorum Evlenme Sicil Defterlerinin Tanıtımı.....	48
3. Çorum Evlenme Sicil Defterinin Yıllara Göre Değerlendirmesi.....	53
a. 1926 Yılı İstatiksel Değerlendirmeler.....	54
b. 1927 Yılı İstatistiksel Değerlendirmeler.....	56
c. 1928 Yılı İstatistiksel Değerlendirmeler.....	59
d. 1929 Yılı İstatistiksel Değerlendirmeler.....	62
e. 1930 Yılı İstatistiksel Değerlendirmeler.....	64
f. Defterlerin Genel Değerlendirilmesi.....	67
SONUÇ.....	71
BİBLOGRAFYA.....	73
EKLER.....	77

ÖNSÖZ

“Şer’i Hukuktan Medeni Hukuka Evlilik: Çorum Örneği (1840-1930)” adlı çalışmamızda; Çorumda evlilik konusu hakkında söz edilmiştir. Evlilik hukuku ile ilgili gelişmeleri, Tanzimat döneminden başlayıp, Cumhuriyet dönemindeki medeni hukuk düzenlemelerine kadar olan dönemi inceledik. Tezimizde kullandığımız kaynakların hemen hepsinin çorum şer’iyye sicilleri ve Çorum evlenme sicil defterleridir. Bunun yanında dönemin düsturlarından da faydalandık.

Çalışmamızda konumuzu iki ana başlık altında topladık. Giriş kısmında eski Türklerden Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar olan dönemini inceledik. Birinci bölümde Tanzimat dönemi, ittihat ve terakki dönemi Cumhuriyet dönemi evlilik hukuku ile ilgili gelişmeleri ele aldık. Aynı zamanda 1917 Aile nizamnamesinin maddeleri üzerinde çalıştık.

İkinci bölümde, Cumhuriyet döneminde çıkarılan Medeni kanununun Çorum’daki uygulamasını yaptık. Çorum Evlenme Sicil Defterlerini yıllara göre (1926-1930) istatistiksel olarak detaylı bir şekilde inceledik. Daha sonra genel bir değerlendirmesini yaptık.

Çalışmam esnasında başından sonuna kadar benden desteğini ve katkısını eksik etmeyen başta sayın Prof. Dr. Mehmet ÇANLI hocama ve aileme teşekkür ederim.

Şuayip İBİŞ

Çorum 2017

GİRİŞ

Evlilik, insanlık tarihinin başından günümüze kadar her toplum için önemli konulardan biri olmuştur. Türk toplumunda da geçmişten günümüze kadar önemini sürdürmüştür. İslamiyet'in kabul edilmesiyle geleneksel yapısını korumanın yanı sıra, dini şartları da benimseyerek günümüze kadar süregelmiştir.¹

Tarihsel süreç içerisinde her toplumda törensel bir ritüel ile karmaşık bir yapıya bürünmüştür. Eski Türk yöneticilerinin çocuklarının evlenmeleri sırasında yapılan kutlamalar destansı anlatımlarla günümüze kadar gelmiştir. Eski Türk toplumlarında evlilikle ilgili resmi bilgi pek fazla yoktur. Ancak destanlarda masallarda veya sözlü tarih anlatımı ile ilgili rivayetlerde evlilik ile ilgili uzun hikâyelerden söz edilmektedir. Türk-İslam geleneklerinde kız istemeyle başlatılan nişan ve nikâhla sonuçlandırılan evlenme bir yandan örften gelen anlayış öte yandan İslam'ın emrettiği şartlar dikkate alınarak düzenlenmiştir. Örf'e ait olanlar yazılı hale getirilmemiştir. Yörelere göre çok değişik uygulamaları bulunmaktadır.

Evlilik öncesi ve evliliğin İslam da ki yerini belirlemek kolaydır. Çünkü İslam hukukunun kaynağı olan kuralda nikâhtan evlenme yasağına, mehrden nafakaya kadar her türlü şart açıkça belirtilmiştir. İslam da ki aile hukuku zaman içerisinde mezheplere göre bazı değişikliklere uğramıştır. Ancak Osmanlı imparatorluğunda daha çok evlilik hukuku Hanefi mezhebinin anlayışına göre şekillenmiştir.

Geçmişten günümüze Türk toplumunda evliliğin ilk adımı olarak erkek, seçtiği kızı istemek üzere ihtiyarları veya yerleşim alanının ileri gelenlerini kızın ailesine gönderirdi. Kız tarafı gelenleri iyi karşılar, ikramda bulunurdu ve karşılıklı hediyeler verilerek söz kesilirdi ve arkasından nişan yapılırdı. Nişanlılığın belli bir süresi yoktur.² Karşılıklı verilen hediyeler yüzük, küpe gibi takılara nişan denilirdi.³ Nişan olarak

---

¹Abdulkadir Donuk, "Çeşitli Toplumlarda ve Eski Türklerde Aile", **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, (Fatih Sultan Mehmet Özel Sayısı)**, Sayı 33, Mart 1980-81, İstanbul, 1982, s. 147-168; Orhan Türkoğlu, "Türk Ailesinin Genel Yapısı", **Sosyo-kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi**, C. 1, T.C Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları No: 71, Ankara, 1992, s. 29-66; Ali Güler, "İlk Yazılı Türkçe Metinlerde Aile ve Unsurları", **Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi**, C. 1, T.C Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları No: 71, Ankara, 1992, s. 69-81.

² Muhiddin Tuş, **Sosyal ve Ekonomik Açından Konya:1756-1856**, KTO, Konya, 2001, s.15

³ Abdurrahman Kurt, **Bursa Sicillerine Göre Osmanlı Ailesi (1839-1876)**, Uludağ Üniversitesi Matbaası, Bursa, 1998, s. 24

erkeğin kıza çok farklı hediyeler verdiğini görmekteyiz bu nakdi ya da aynı olarak verilirdi. Verilen bu hediyeler mehrin bir kısmı olarak verilirdi. Nişanın bozulmasıyla bu hediyeler mahkeme kararıyla geri alınabilirdi.

Nişanlılık dönemi kişilerin birbirlerini tanıma dönemi, evlilik hazırlıklarının yapılması süresidir. Bu süreç resmi olarak herhangi bir kayıt altına alınmamaktadır. Dolayısıyla resmi bir kişinin huzurunda nişan yapma zorunluluğu yoktur. İslam hukukunda nişanlılık taraflarca evlenme zorunluluğu getirmemektedir. Taraflar her zaman nişanı bozabilirler örneğin; küçük yaşta nişanları yapılan kızların, ergenliğe ulaştıklarında herhangi bir nedenden dolayı evlenmek istememeleri nedeniyle nişanı bozabilirlerdi ancak hediyeleri de geri verilirdi. Tanzimat öncesi nikâh ve evliliklerin nasıl yapıldığına dair bilgiler olsa da uygulamada karşılaşılan sorunlar çok sınırlıdır.

Nişanın sonunda kişilerin kendi istekleri veya vekilleri vasıtasıyla yapılan akde nikâh denir. Nikâh, tarafların ve şahitlerin katılımıyla gerçekleştirilen bir sözleşmedir.

Evlenmenin meydana gelebilmesi için ilk şart bir kadınla bir erkeğin birleşmesidir. İslâm Hukuku'nda da evlilik ve aileye büyük önem verilmiştir. Hatta evlilik ve yeni bir aile teşekkül ettirmek ve bunu kolaylaştırmak dini bir vecibe telakki edilmiştir.⁴ Evlilik hem hukuksal bir işlem hem de erkek ve kadının bir araya gelerek çocuk yapma işlemidir. İslam dini aile kurmak, çocuk yapmak, soyunun devamını sağlamak ve aile münasebetleri İslam dinin de önemli bir yere sahip olduğu için aile çok önemli bir kurum haline gelmiştir. İslam dininde aile toplumun en küçük birimini oluşturan kurum olarak da tanımlanmaktadır. Evlilik toplumu düzenleyen ve ahlaksızlık gibi durumlardan insanları engelleyen bir akittir.

Birbirine yabancı erkek ve kadının evlilik öncesi birbirlerini tanımaları gerekir ama bazı durumlarda bu tanıma durumu ikinci plana itilmiş ve evlilikten sonra tanımaları istenmiş ve gerçekleşmiştir. Aile, toplumun temelidir fakat evlilik ise aileyi meşrulaştıran bir durumdur. Evlilik insanları sosyalleştirir, toplumu düzenler, kültürel ve sosyal mirası nakleder. İslam hukukunda evlilik teklifi için iki şartın kesinlikle olması gerekirdi. Birincisi evliliği engelleyecek bir durumun olmaması, ikincisi ise aynı kadına başkası tarafından evlilik teklifinin edilmemiş olması gerekir. Nişanlanmak ve evlenmek için bazı

---

⁴ Süleyman Ateş, **Kur'an-ı Kerim Tefsiri**, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul 1988, s.26

durumların olmaması gerekir. Bunlar babasının izni, boşanması, kocasının gaipliği gibi durumlar aranan şartlardan bazılarıdır. Evlilikte hiçbir şekilde zorlama olmaz.

Ailenin oluşumu evlilik akdine ve bu da ‘nikâh’ a dayanır. Kelime anlamı, cinsi münasebet demek olan nikâhın, hukuken, bu cinsi münasebeti meşru kılan akittir. Buna göre evlilik bir arada yaşamayı meşrulaştıran bir durumdur. İslam dinine göre evlilik her iki tarafından gönül rızaları ve birbirlerini istemelerine göre geçerli sayılır. Sadece memurun ya da din adamının huzurunda yapılan evlilik geçerli sayılmazdı. Fakat din adamının ya da memurun huzurunda yapılmasına özen gösterilmiştir bunun nedeni ise evliliklerin ve nikâhların kayıt altına alınması içindir. Nikâhın geçerliliği için iradelerin açıklanması sırasında bir kişinin şahitliği yeterli görülmemiş, bunun için iki erkek şahit huzurunda tarafların irade beyanlarını açıklamaları yeterli görülmüştür. Osmanlı da nikâhı kadı, naib veya mahalle imamları tarafından kıyılırdı. Nikâh için kadıdan izin alınması gerekirdi ve bu şekilde sicillere kaydedilirdi.

Evlilikte bir diğer konuda evliliğin gerçekleşip gerçekleşmediği durumudur. Bazı taraflar evliliğin gerçekleşip gerçekleşmediği konusunda şüpheye düşmüştür. Nikâhın gerçekleştiğini iddia edenlerden ispatlayamamaları durumunda ise nikâh geçersiz sayılmıştır. Burada ise bir memur ve şahitler huzurunda yapılıp sicillere kaydedilmesi önemi ortaya çıkmıştır.

Bazen evlilikler ailelerin gönül rızaları alınmaksızın da gerçekleşebilmekteydi. Ancak aileler buna şiddetle karşılık verip gerekirse bu evliliğe mani oluyorlardı. Evlilik de yaşanan bir diğer durum ise din farklılığıydı. Müslüman bir erkek gayr-ı müslim bir kadınla evlenebilirdi. Bu evlilikten doğan çocuk Müslüman sayılırdı. Ancak Müslüman bir kadının gayr-ı Müslim bir erkekle evlenmesi yasaktı.

Müslüman kadının Müslüman olmayan erkeklerle evlenememesinin sebebi, yabancı ile evlenen kadının kaybedildiği yolunda İslâm’da mevcut olan zihniyettir. Müslüman olan karı-kocadan biri dinden çıktığı takdirde nikâh akdi fesih edilirdi.

Evlilikte bir diğer sorun ise vekalettir. Evlenecek kişilerin bir vekil yolu ile evlenmeleridir. Bunun için ise reşit, hür ve mümeyyiz olması gerekirdi. Velayet yazılı veya sözlü olabilirdi. Ayrıca vekil erkek ve akli bağlı olması şart değildir. Eğer ortada

vekil olan kişiye karşı bir şüphe veya güvensizlik varsa nikâh geçersiz sayılırdı. Aynı zamanda ölüm, akıl hastalığı gibi durumlarda vekalet akdi son bulurdu.

Velâyet ise, başkaları adına onların rızaları aranmaksızın hukukî muamelede bulunma yetkisidir. Nikâh da velâyet ise, velinin velâyeti altında bulunan kimseleri evlendirme yetkisidir. Burada kastedilenler eksik ehliyetliler.⁵ ehliyetsizlerdir. Tam ehliyetli olmanın ise üç ana şartı vardır; akli yerinde olması, reşit ve buluğa ermiş olması gerekiyordu. Bunlardan herhangi birine sahip olmayan tam ehliyetli sayılmıyordu. Velayetin asıl kaynağı kan hısımlığıdır.

Mehr konusundan da ise kısaca söz etmemiz yerinde olacaktır. Evlenirken ya da evlilik sırasında erkeğin kadına satılması yasak olmayan mal veya para olarak verilen maddi yükümlülüktür. İslam hukukuna göre de mehrin kesinlikle verilmesi gerekiyordu. Herhangi bir Müslümanla evlenen kadın zimmî de olsa mehr namıyla bir mala müstehak olur.⁶ Mehrin büyüklüğü erkeğin ekonomik durumuna göre değişirdi. Mehri peşin para veya mal olarak verildiğini görmekteyiz. Evlilik sırasında erkeğin kadına mehri ödemesi mecburiydi. Peşin ödenen mehre mehr-i muaccel, eğer erkek mehri daha sonra ödeyecekse buna da mehr-i müeccel denilirdi.

Evlilik hakkında tarihsel süreç içerisindeki gelişmeleri inceledikten sonra şimdi de, İslam öncesi Türklerde, evlilik hakkında bilgi vereceğiz. Tarihin en eski kavimlerinden olan Türklerde aileye verilen değer, Türk toplumunun güç kaynağı olmuştur. Türk toplumunda oğuş adı verilen çekirdek aile ile tabir edilen anne baba ve çocuklardan oluşan aile tarih boyunca yer almıştır. Dağınık, hayvancılık eksenindeki yaşam onların kümeler halinde bir arada yaşamalarına engeldi. Küçük aile nizamında yaşadıkları için daha hür bireyler olarak teşkil oluyorlardı. Bazı Türk boylarına baktığımızda farklı şekilde evlilikler görmekteyiz örnek vermek gerekirse; Eski

---

⁵ Ehliyet: İşe yarar halde bulunuş, bir işi hak edebilecek durumda bulunuş, salahiyet, yetki demektir. Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat (Eski ve Yeni Harflerle)**, Aydın Kitabevi Yayınları, 14. Baskı, Ankara 1997, s.210.

⁶ Ömer Nasuhi Bilmen, **Hukuku İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu II**, Bilmen Yayınevi, İstanbul 1985, s.115; İlber Ortaylı, **“Osmanlı Toplumunda Ailenin Yeri”**, Türk Aile Ansiklopedisi I.T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara, 1991, s.66.

Türklerde evliliklerin yapılarına baktığımızda dışarıdan evlenmenin (exogamy) yaygın olduğunu görmekteyiz.⁷

Hunlarda dışarıdan evlenme mevcutken Yakutlarda dışarıdan evlenmenin esnetilmesiyle birlikte anaerkil yapının olması, Türk boyları ve devletleri arasında evlilik teamülleri açısından farklılıkların olabilecekleri hakkında ipucu vermektedir. Büyük Hun İmparatorluğuyla dışarıdan evlenmeye dayalı aileye benzerlik gösteren Göktürkler patrilokal bir yapı kurmuşlar ve çokeşliliğin bulunduğunu düşündürten izler bırakmışlardır.⁸ Kutluk kadınlarının ömürleri boyunca bir defa evlendirilmeleri ile Göktürk ve Uygularda yüksek sınıftan olan bir kadının halktan biriyle evlenemeyeceği kuralının bulunması değindiğimiz farklılıkların delilleridir.⁹ Göktürk devletinde kadının eşi ölse dahi başka biriyle evlenmelerine izin verilmiyordu. Hükümdar bile tek eşe sahipti.

Her toplumun kendine ait evlenme kültürü vardır. Her toplumun olduğu gibi Türklerin de bir yazısız hukuk dönemi vardır. Yasa koyan hukuk adamının çıkışına kadar, hukuki işler bir takım adetler ve geleneklerce düzenlenir. Yakutlarda, Kırgızlarda, Orta Asya Türk aşiretlerinde bugün Batı ve Doğu Türkistan da aynı durum görülmektedir. Genel olarak bu geleneklere bakıldığında, kadına oldukça iyi bir statü verilmiştir. Nişanlılıkta, erkeğin kadına verdiği kalın ve evlenme boşanma meselelerinde demokratik esaslar görülür.

Söz kesme de evliliğin bir aşamasıydı. Geleneklerine bağlı olan Türkler söz kesme merasimini at üzerinde yapmaktaydılar. İki tarafın aileleri at üzerinde görüşme yerine geliyordu. Kız bir rızalık sembolü göstererek isteğini belirtebiliyordu. Bu genellikle mendildi. Bu durum aile içerisinde babanın sonsuz bir velayet hakkı olmadığını göstermesi açısından önemlidir. Ataerkil aile ile Babaerkil ailede daha önce kastedilen ayırım işte bu noktadadır. Evlilik kararlarında kızın söz hakkı ve razı olması gerekmektedir. Oğuzlar ve Karluklar için bu söz konusudur.¹⁰ Fakat bu durum bütün boylarda geçerli değildir.

---

⁷ Zeynep Özlem-Engin, Üskül, **Hukuk Sosyolojisi Açısından Türkiye’de Evlenmenin Evrimi**” Beşir Kitabevi, İstanbul 2008, s. 8

⁸ Özlem-Üskül, s.9

⁹ Orhan Türkdoğan, **Türk Ailesinin Genel Yapısı’, Sosyokültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi**, C. 1, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Ankara 1992, s.45

¹⁰ Özlem-Üskül, s. 14

Evlilik dışı ilişkinin de önünü almak için bir takım alınan tedbirler vardır. Bekârlık ayıp sayılıyordu. Evlenmek için yeterli malı olmayan gençler için dayanışma yoluna gidiliyor ve gençlerin evlenmeleri sağlanıyordu. Nitekim kırk haneli bir yerleşkede senede dört evliliğin gerçekleşmesi bekleniyordu. Bu rakama varılmıyorsa oradaki yönetici devlete sorumlu tutuluyordu.¹¹

Başlık geleneğini eski Türklerde de görmekteyiz. Kalın adı altında yapılırdı ve bu bir çeşit ticari sözleşme gibi bir şeydi. Erkeklerin onurunu kurtarması da söylenenler arasındadır. Evlilik günümüzde ki gibi eski Türklerde de önemli bir durum teşkil ederdi.

Kalın dört kısma ayrılırdı. Birinci kısmın adı Kara Maldır. Kızın babasına verilir. Baba bunu sadece kızın çeyizi için kullanır. İkinci kısmın adı Yelü'dür. Nişanlı erkeğin, nişanlısını ilk kez ziyaret ettiğinde ona yüzgörümlüğü niteliğinde verdiği hediyedir. Üçüncü kısım Tüy-Mal'dır. Düğün giderlerinin karşılanması için verilen maldır. Genellikle bu at olur. Miktarı da 20 ile 60 arasında değişir. Dördüncü ve son kısım ise Süt Hakkı'dır. Nişanlı erkeğin kız anasına verdiği hediyedir.¹² gelin ve damadında bir miktar mal getirme geleneği vardı. Buna da 'koşantı' adı verilirdi. Bu uygulamanın amacı ise kadınları bir malmış gibi satılmasının önüne geçilmek istenmesinden kaynaklanmaktaydı. Kalında ki bu dört kısmı İslamiyet sonrasında farklı şekillerde görmekteyiz.

İslamiyet'i benimsedikten sonra, İslam'ın kurallarına bağlı yaşayan Türkler aile hayatlarını da buna göre düzenlemişlerdir. Osmanlı Devleti'nin kuruluşu kadar geçen süreçte dinin esaslarına uyulmuş ve diğer Müslüman Türk devletlerinde de evliliklerin kayıtlara işlenmesine dikkat edilmiştir. Bu dönemde diğer Müslüman devletler ile gerek evlilik merasimi yönünden, gerek sosyal hayattaki ailenin işlevi yönünden belirgin farklar olmamıştır.

Eski Türklerde evlilik her ne kadar üzerinden zaman geçse de günümüzde de tam anlamıyla aynı olmasa da benzerlik ve aynı töre ve adetler şeklinde yapılmaktadır. İslamiyet'e geçişle birlikte bazı kuralların değişmediğini ve aynı şekilde devam ettiğini

---

¹¹ Ziya Gökalp, **Türkçülüğün Esasları**, Bordo Siyah Yayınları, İstanbul 2005, s. 214

¹² Halil Cin, **İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara 1974, s. 274

görmekteyiz. Burada da Türklerin gelenek ve göreneklerine ya da törelerine ne kadar bağlı olduklarını görmekteyiz.

I. BÖLÜM

TANZİMAT'TAN CUMHURİYETE NİKÂH İLE İLGİLİ HUKUKİ DÜZENLEMELER

1. Tanzimat Dönemi Evlenme ile İlgili Hukuki Düzenlemeler

Evlilik konusu her ne kadar Tanzimat ile başlayan batılılaşma hareketlerinin bir sonucu olarak görünse de, yapılan düzenlemelerin geneline bakıldığında; Evliliklerin ve buna bağlı olarak nüfusun azaldığı yönünde kaygıların yattığı görülmektedir. Yine evliliğe bağlı olarak toplumda sosyal ve ekonomik olarak çöküntülerin önüne almak amacıyla başlık parasının kaldırılması, kız kaçırmaların yasaklanması ve buna benzer konular hakkında düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemelerin olumlu sonuçları, Gayr-i Müslimlerde daha çabuk alınırken, Müslüman kesimlerde yavaş alınmıştır. Hatta bu gelenekler az da olsa günümüze kadar devam etmiştir.

Cumhuriyet dönemindeki evlilik konusu ve diğer radikal değişimler, geçmişten günümüze sürekli eleştirilmiştir. Ancak bu değişimlerin büyük bir kısmı, Tanzimat döneminde başlayıp, cumhuriyet döneminde radikal bir şekilde sonuçlandırılmıştır. Bunlardan bir tanesi de evlilik konusunda yapılan hukuki değişimlerdir. Öncelikle Tanzimat döneminden başlayıp, cumhuriyet döneminde yapılan medeni kanunun kabul edilmesine kadar olan hukuki değişim sürecini kısa özetleyeceğiz. Daha sonra cumhuriyet döneminde kabul edilen medeni kanunundan sonraki evlilik ile ilgili değişimleri Çorum evlilik defterleri çerçevesinde uygulamalı olarak ele alacağız.

Tanzimat döneminde birçok alanda olduğu gibi, hukuk alanında da yenilikler yapılmıştır. Tanzimat fermanıyla, mahkeme kararı olmadan kimsenin suçlu sayılamayacağı ve kanun karşısında herkesin eşit olacağı öngörülmüştür. Ferman'ın ilânından sonra önemli düzenlemeler yapılmıştır. Hukuk alanında kişiyi ilgilendiren evlenme, boşanma, miras gibi konular, Müslümanlar için şeriat mahkemelerine, Müslüman olmayanlar için de cemaat meclislerine (mahkemelerine) bırakılmıştır.

Yapılan değişiklikleri yerinde denetlemek ve ortaya çıkan sorunları tespit etmek amacıyla bu dönemde, Rumeli ve Anadolu'ya denetleme heyetleri gönderilmiştir. Denetlemelerin bazı alanlarda başarılı olmasından dolayı, 1850'den sonra sayısı arttırılmıştır.¹³

Bu dönemde oluşturulan Meclis-i Vâlâ ve buna bağlı olarak kurulan İmar Meclislerinin,¹⁴ bölgelerdeki ele aldıkları konulardan biri de evlenmelerin yarattığı sosyal ve ekonomik sorunlardı. Meclis-i Vâlâ, 1844 Yılında çıkarılan bir emirle evlenmesinde her hangi bir engel olmamasına rağmen ve ailesi tarafından değişik nedenlerle evlendirilmeyen kızların, evlendirilmesini zorunlu tutmuştur. Hatta Engelleyen ailelerin cezalandırılması kararlaştırmıştır.¹⁵ Hatta çıkarılan bu emirle, evlenmesine mani olmayan kız ve dul kadınların velilerinin izni olmasa da, kadıların izni ile evlendirilmelerinin geçerli olacağı bildirilmektedir. Evlenmelerine izin vermeyen veliler, cezalandırılacaktır. Ancak kızlar, evlenmeye zorlanmayacaktır. Evlenecek kızların taliplerinin uygun olması gerekmektedir. Bu emirle, aynı zamanda başlık parası ve diğer benzeri talepler, yasaklanmaya çalışılmıştır. Bu dönemde evlilik teşvik edilmeye çalışılmıştır. Evlilik teşvik edilirken, nüfusun arttırılması için evliliklerin kolaylaştırılması ve yetkililerin buna özen göstermesi ısrarla istenmiştir.

Bu süreçte evlilikte veya nikâhta verilecek mehr-i müeccel miktarlarının da bir sınırlamaya gidildiğini görmekteyiz. 1845'te bölgelerin ekonomik durumlarına göre, alt, orta ve üst gelir gruplarına göre limit tespit edilmiştir. Ancak bölgelere göre her ne kadar limitler tespit edilse de, genel olarak üst gelir grupları 300-400 Kuruş, orta gelir grupları 150-200 kuruş, alt gelir grupları 75-100 kuruş mehr-i müeccel verilmesi tavsiye edilmiştir.¹⁶ Bununla birlikte nişanlılık döneminde yapılan masraflarda ve düğün masraflarında da bir sınırlamaya gidildiğini görmekteyiz. Yüz görümlüğü diye

---

¹³ Musa Çadırcı, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Eyalet ve Sancaklarda Meclislerin Oluşturulması (1840-1864)", **Tanzimat Sürecinde Türkiye: Ülke Yönetimi**, Der. Tülay Ercoşkun, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2007, s. 197-202

¹⁴ Mehmet Seyitdanlıoğlu, "Tanzimat Döneminde İmar Meclisleri", **Ankara Üniversitesi OTAM Dergisi**, 3. Sayı, Ankara, Ocak, 1992, s. 327

¹⁵ Tülay Ercoşkun, **Osmanlı İmparatorluğunda 19. Yüzyılda Evlilik ve Nikâha Dair Düzenlemeler**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih (Yakınçağ Tarihi) Anabilim Dalı Doktora Tezi, Ankara, 2010, s. 177-179

¹⁶ Ercoşkun, s. 185

adlandırılan damadın geline taktığı ya da verdiği hediye, düğünün asıl unsuru olmadığından tamamen yasaklanmıştır.

19. yy. da evlilik ile ilgili gelen şikâyetlerden elde edilen bilgilere göre mehr, nişan ve düğün masraflarının çok fazla olmasından dolayı, evlenmelerin azaldığını görmekteyiz. Bunun nedenlerine baktığımızda, düğün yapan zengin olan kişilerin fakirleştiği, orta halli kişilerin borçlandığı ve fakir olanların ise hiç evlenememektedirler. Taşra yöneticileri, sürekli düğün masrafları konusunda büyük harcamalara girilmemesi hakkında taraflara ikazda bulunulduğunu görmekteyiz. Hatta bununla ilgili olarak vali ve meclis memurlarının nezaret etmesi istenilmektedir. Yapılan bu ikazlarla, evlenme teşvik edilerek neslin çoğalması amaçlanmaktadır. Merkezi yönetim de, taşradan ikazlar çerçevesinde Meclis-i Vala kararı ile ülke geneline yaygınlaştırılması için kararlar aldığını görmekteyiz.

Bu konuda Çorum'da mihr-i muaccel ve müeccel ücretlerinin yapılan düzenlemelere uyulduğunu görmekteyiz. Örneğin; en düşük mihr-i muaccel ücreti olarak yetmiş beş kuruş verildiğine dair Çorum'un Abdalata Köyünden Hüseyin kızı Zahide'nin, Ömer oğlu Halil ile evlendirilmesini verebiliriz.¹⁷ Metin örneği aşağıdadır.

Ma'rûz-ı dâ'î devlet-i 'aliyyedir ki;

Medîne-i Çorum kurâlarından Abdalata Karyesinde sâkine derûn-ı arzuhâlde mezkûretü'l-ism Zahide Binti Hüseyin nâm hâtûn medîne-i mezbûre hükûmet konağında bi'l-cümle heyet-i meclîs-i de'âvî hâzır oldukları hâlde 'akd olunan meclîs-i şer'-i münîrde zevc-i sâbıkı olup sâhib-i arzuhâl işbu bâ'isü'l-i'lâm Halil Bin Ömer nâm kimesne muvâcehesinde merkûm Halil mukaddemâ yüz altmış kuruş mehr-i mü'eccel tesmiyesiyle zevc-i dâhilim olmuş iken zevcim merkûm Halil işbu târîh-i i'lâmdan yirmi altı gün mukaddem beni bâyinlen tatlık etmekle öyle olucak zevcim merkûm Halil zimmetinde mehr-i mü'eccel alacak hakkım olan yüz altmış kuruşu bana edâya tenbîh olunmak muradımdır deyü tasaddî eylediğim mehr-i mü'eccel meblağ-ı mezkûr yüz altmış kuruş müdde'âmdan rızâmla meccanen fârîga ve mutâlebesine müte'allıka da'vâmdan merkum Halilin zimmetini ibrâ-yı 'âmm-ı sahîh-i şer'î ile kabulünü hâvî ibrâ ve ıskât eylediğimden sonra ben yetmiş beş kuruş mehr-i mü'accel tesmiyesiyle nefsimi

¹⁷ Çorum Şer'îye Sicili Defteri, Defter No: 4, Sayfa 174, Hüküm No: 490

işbu meclîs-i şer‘de mahzar-ı şuhûdda tekrâr müceddeden bi't-terâzî merkûm Halile tezvîc eylediğimde ol dahi ber-minvâl-i muharrer tezevvüc ve kabul edüb tarafeynden her birimiz hukûk-ı zevciyyete mürâ‘ât etmek üzere ta‘ahhüd eyledik deyü mukırra-i mezbûre Zahide Hâtûnu sâdır olan cem’-i takrîr-i meşrûhunda zevc-i merkûm Halil tasdik eylediği tescîl ve huzûr-ı âlîye i‘lâm olundu.E'l-emru li-mennehü'l-emr.

Fî 18 Rebî‘u'l-evvel sene [12]87.

Yukarıdaki hükümden anlaşılacağı üzere daha önce boşanmış olan, Çorum’un Abdalata Köyünden Hüseyin Kızı Zahide ile eski eşi Halil, 75 (yetmiş beş) kuruş mihr-i muaccel ile yeniden evlendirilmiştir.

Orta düzeyde ekonomik geliri olan kişilerin verdikleri mihr-i muaccele örnek olarak da Çorum’un Kuşviran Köyünden Hayta Oğlu Memiş’in Kızı Melek’in 166 (yüz altmış altı) kuruş mihr-i muaccel ile evlendirilmesini verebiliriz. Bunun ile ilgili hüküm örneği aşağıdadır.¹⁸

Medîne-i Çorum kurâlarından Kuşviran Karyesi ahâlîsinden Hayta'nın oğlu Memiş Bin Abdullah nâm kimesnenin sulbiye-i kebîre kızı olub zâtı yine medîne-i mezbûreye muzâfe Harmancık Karyesi muhtârı Mahmud Bin Ali ve ahâlîsinden Mehmed Bin Hasan nâm kimesneler ta‘rîfleriyle mu‘arrefe olan Melek nâm bîkr-i bâliga-i âkile meclîs-i şer‘-i şerîf-i enverde mezkûr Harmancık Karyesi ahâlîsinden işbu bâ‘isü'l-kitâb Karaoğlan oğlu Veliyyüddin ibn-i Hasan nâm kimesne mahzarında bi-tav‘uhâ ikrâr-ı tâm ve takrîr-i kelâm edüb mezbûr Veliyyüddin beni tezevvüce tâlib ve râgıb olmağla ben dahi rızâmla beş yüz kuruş mehr-i mu‘accel ve yüz altmış altı kuruş mehr-i mü‘eccel tesmiyeleriyle işbu meclîs-i şer‘de mahzar-ı şuhûdda nefsimi mezbûr Veliyyüddine akd ve tezvîc eylediğimde ol dahi ber-vech-i muharrer tezevvüc ve kabûl eyledi dedikde mezbûre Meleki sâdır olan cem’-i kelimât-ı meşrûhasında mezbûr Veliyyüddin tahkîk ve tasdik etmeğin mâ-vaka‘a bi't-taleb ketebe olundu.

Gurre-i Şa‘bânü'l-mu‘azzam sene [12]85.

---

¹⁸ Çorum Şer‘iye Sicili Defteri, Defter No: 4, Sayfa No: 36, Hüküm No: 112

Şuhûdü'l-hâl: Hacı Battal oğlu Mustafa Ağa, Serkâtib-i Mahkeme Emin Efendi, Kâtib-i Sâni Ahmed Efendi, Serçavuş Mehmed Bey ve gayruhüm.

Mihr-i muaccel ücretlerinin orta düzeyde verilmesi ile ilgili birçok örnek verilebilir. Bu örnekler, konumuzu uzatacağı için birkaç tanesinin kısa özetini burada vermeyi tercih ettik. Örneğin, Çorum merkezinden Kara Hacı Oğlu Hacı Hasan'ın Kızı Nazife, 200 (iki yüz) kuruş mihr-i muaccel ile Abdullatif ile evlendirilmiştir.¹⁹ Yine Çukurviran Köyünden İbiklioğlu Ali'nin Kızı Elvan, 200 (iki yüz) kuruş mihr-i muaccel ücretle Hüseyin ile nikâhlanmıştır.²⁰

Mihr-i muaccelin üst limitten ödenmesi konusunda çok değişik rakamların Çorum şer'iyeye sicili defterlerinde ödendiğini görmekteyiz. Ağırlıklı olarak tavsiye edilen rakamlara genelde uyulduğunu görmekteyiz. Üst limit rakamları 500-600 kuruş olarak görülmektedir. Bu rakamlarla ilgili şu örnekleri verebiliriz. Çorum'un Deniz Köyünden Deli Ömer Oğlu Mehmet'in Kızı Zehra'nın, 500 (beş yüz) kuruş mihr-i muaccelle Ali ile evlendirilmiştir. Hüküm örneği aşağıdadır.²¹

Medîne-i Çorum kurâlarından Deniz Karyesi ahâlisinden müteveffâ Deli Ömer oğlu Mehmedin sulbiye-i kebîre kızı olup zâtı medîne-i mezbûre ahâlisinden Kars Kâdısıoğlu e'l-hâc Ebubekir Efendi ve Zellecioğlu Elvan İbn-i Halil nâm kimesneler ta'rîfleriyle mu'arrefe olan Zehra nâm bîkr-i bâliğa-i âkile meclis-i şer'-i şerîf-i enverde yine karye-i mezbûre ahâlisinden işbu bâ'isü'l-kitâb Sancioğlu Ali Bin Halil nâm kimesne mahzarında mezbûre Zehra'nın vâlidesi ve veliyesi Emine Hâtûn hâzıra olduğu hâlde bitav'uhâ ikrâr-ı tâm ve takrîr-i kelâm edüb mezbûr Ali Ağa beni tezevvüce tâlib ve râgıb olmağla ben dahi rızâmla vâlidem hâzıra-i mezbûre Emine Hâtûn'un izniyle beş yüz kuruş mehr-i mu'accel ve yüz altmış altı kuruş mehr-i mü'eccel tesmiyeleriyle işbu meclis-i şer'-de mahzar-ı şuhûdda nefsimi mezbûr Ali Ağaya akd ve tezvîc eylediğimde ol dahi ber-vech-i muharrer tezevvüc ve kabûl eyledi dedikde mezbûre Zehrayı sâdır olan cem'-i kelimât-ı meşrûhasında mezbûr Ali Ağa ile hâzıra-i mezbûre Emine Hâtûn'dan her biri tahkîk ve tasdîk etmeleriyle mâ-vaka'a bi't-taleb ketebe olundu.

¹⁹ Çorum Şer'iyeye Sicili Defterleri, Defter No: 7, Sayfa N: 1, Hüküm No: 1

²⁰ Çorum Şer'iyeye Sicili Defterleri, Defter No: 7, Sayfa No: 15, Hüküm No: 20

²¹ Çorum Şer'iyeye Sicili Defterleri, Defter No: 4, Sayfa No: 125, Hüküm No: 337

Fî 9 Şa‘bân sene [12]86.

Şuhûdü'l-hâl: Mahkeme Başkâtibi Emin Efendi, Kâtib-i Sâni Ahmed Efendi, Karakoyunlu Mehmed Efendi, Odacı Mustafa Ağa ve gayruhüm.

Başka bir örnekte ise, Çorum'un Çayhatab Köyünden ve Kuyumcu Aşiretinden Koca Oğlu Şaban'ın Kızı Asiye'nin, 500 (beş yüz) kuruş mihr-i muaccel ile İbrahim ile evlendirilmiştir. Bununla ilgili hüccet aşağıdadır.²²

Medîne-i Çoruma muzâfe Kuyumcu Aşiretine tâbi' Çayhatab Karyesi ahâlîsinden Hasan Koca oğlu Şaban Bin e'l-mezbûr Hasan nâm kimesne sulbiye-i kebîre kızı olub zâtı Sarımbey Karyesinden Abdülkadir Efendi İbn-i Abbas ve Hamdi Karyesinden Hasan Kahya İbn-i Abdullah nâm kimesneler ta'rîfleriyle mu'arrefe olan Asiye nâm bikr-i bâliğa-i âkile meclîs-i şer'-i şerîf-i enverde yine karye-i mezbûre ahâlîsinden Uncuoğlu İbrahim Bin Memiş nâm kimesne mahzarında bi-tav'uhâ ikrâr-ı tâm ve takrîr-i kelâm edüb mezbûr İbrahim beni tezevvüce tâlib ve râgıb olmağla ben dahi rızâmlı beş yüz kuruş mehr-i mu'accel ve iki yüz elli kuruş mehr-i mü'eccel tesmiyeleriyle işbu meclîs-i şer'-de mahzar-ı şuhûdda nefsimi mezbûr İbrahime akd ve tezvîc eylediğimde ol dahi ber-vech-i muharrer tezevvüc ve kabûl eyledi dedikde mezbûre Asiye'yi sâdır olan cem'-i kelimât-ı meşrûhasında mezbûr İbrahim tahkîk ve tasdik etmeğın mâ-vaka'a bi't-taleb ketebe olundu.

Fi'l-yevm gurre min şehr-i Rebî'u'l-evvel sene [12]87.

Şuhûdü'l-hâl: Abdülkadir Efendi, Hamdi karyesinden Hasan Kahya, Abdurrahman Kethüdâ, Kâtib Ahmed, Muhzır Hacı Ağa ve gayruhüm.

Tanzimat'tan sonra askerlerin evlenmeleri ile ilgili birçok düzenlemeler yapılmıştır. Yapılan bu düzenlemeler, daha çok bölgelerin ekonomik, güvenlik ve namus ile ilgili konular hakkındadır. Yapılan düzenlemelerden biri düğünlerde yapılacak masraflar ile ilgili düzenlemelerdir.

Tanzimat'tan itibaren düğünlerde yapılacak fuzuli harcamaların önüne geçilmesine engel olunmaya çalışılmıştır. Bunun için de neyin hediye neyin rüşvet olduğu

---

²² Çorum Şer'îye Sicili Defterleri, Defter No: 4, Sayfa No: 170, Hüküm No: 447

ile ilgili 1840 tarihli ceza kanununa madde konulmuştur.²³ Bu kanunla düğünlerde aşırı ve gereksiz harcamaların önüne geçilmesi için cezalandırılmaları gündeme gelmiştir. Bu tür aşırı harcamalardan dolayı evlenmelerin düştüğü ve nüfusun çoğalmasının engellendiği için birçok kanun veya emirler çıkarılmıştır. Mehr-i müeccel ve muaccellerin ortalamaların üzerine çıkarılmamasına dikkat edilmesi, düğün ve nişan harcamalarında aşırıya gidilmemesi ısrarla taşradan istenilmiştir. Ancak bu konu ile ilgili nizamname ve emirlere rağmen, birçok yerde bunlara uyulmadığı görülmüştür. Çorum şer'iyeye sicillerinde düğünlerde yapılan masraf ve bu aşırı harcamalarının yapıldığının ve verilen cezalarla ilgili bir bilgiye rastlamadık.

Tanzimat ile birlikte yapılan düzenlemelerden bir diğeri de düğünlerde silah atılmasının yasaklanmasıdır. Yasaklanmış olmasına rağmen yine de düğünlerde silah atılması sonucunda yaralanmalar olursa, yaralayan kişiye ceza olarak altı ay pranga cezası verilecekti. Ölümle sonuçlanırsa, ceza kanununun ilgili maddelerine göre cezalandırılırdı.²⁴

Bir diğer konu da kız kaçırmadır. Kız kaçırma olayları hemen her bölgede görülmektedir. Bu konu İslam hukukunda belirli bir yeri olmadığından dolayı ta'zir²⁵ cezaları olarak kabul edilmiştir.²⁶

19. yy.'da her bölgede kız kaçırma olaylarının arttığı görülmektedir. Kaçırmalar, iki nedene dayanmaktadır. Birincisi kızın ailesi tarafından iş gücü olarak kullanmak istediklerinden dolayı talibi olmasına rağmen evlendirmek istememesidir. İkincisi de zorla kaçırmadır. Zorla kaçırılmalarda iki türlü ele alınmaktadır. Birincisi evlenmek amacıyla kaçırmadır. Diğeri de tecavüz ve diğer amaçla kaçırılmalardır. Her türlü kaçırılmalarda yasaklanmaya çalışılmıştır. Bununla ilgili ağır cezalar getirilmiştir.²⁷ Fakat Çorum şer'iyeye sicillerinde kız kaçırma konusuna ve kız kaçırma ile ilgili verilen cezalara rastlamadık.

---

²³ Ercöşkun, s. 206-210

²⁴ Ercöşkun, s. 211-217

²⁵ Dinen yapılması hoş görülmeyen, nefret edilecek şeydir.

²⁶ Nevzat Toroslu, "Kadın Kaçırma", **Türk Hukuku ve Toplumuna Üzerine İncelemeler**, Editör: Adnan Güriz, Peter Benedict, Türkiye Kalkınma Vakfı Yayınları, Ankara, 1974, No: 1, s. 428

²⁷ Ercöşkun, s. 218-220; Toroslu, s. 431-433

Evliliği özendirmek veya nüfusu çoğaltmak amacıyla Tanzimat'tan önce alınan bazı vergiler, kaldırılmıştır. Bunlardan biri de nikâh akdi ve izinname harçları ile ilgili alınan vergilerdir. Kadı ve naipler tarafından alınan nikâh harcı veya vergisi, izinname vergisinin, Tanzimat'tan sonra kaldırıldığını görmekteyiz. Ancak bu vergi, kaldırılmış olmasına rağmen, zaman zaman birçok yerde alındığı ile ilgili yapılan şikâyetler yapılmıştır. Merkezi yönetim, bu şikâyetlerin üstüne titizlikle giderek evliliği teşvik etmiştir.

Evliliği zorlaştıran konulardan biri de başlık parasıdır. Başlık parasının, dini bir özelliği yoktur. Tahminen İslam öncesi Türk geleneğinden gelen bir alışkanlıktır. Örfi gelenekte, mehrin (mehr-i muaccele) yerine alındığı şeklinde çeşitli görüşler vardır. Türk toplumunda çok yaygın olan bu gelenektir. Erkek tarafını ekonomik olarak sarsacağı, neslin çoğalmasına engel olacağından, kız kaçırma gibi olayların engellenmesi ve evliliklerin yapılmasını zorlayacağı için Tanzimat'tan sonra yasaklanmıştır. Başlık parası yasaklanmış olsa da, mehr-i muaccel adı altında gayri resmi olarak günümüze kadar alınmaya devam edilmiştir.

Her ne kadar başlık parası yasaklanmış olsa da, 1910 Yılında çıkarılan bir şer'i hükümde kadınların evlendirilmeleri sırasında mehrden başka bir para verilmemesi hükmü getirilmiştir. Bu konu ile ilgili yine 25 Ocak 1920 tarihinde işgal döneminde olmasına rağmen bir emir çıkarılmıştır. 1910 yılında çıkarılan hükümler 1920 yılına kadar bazı yerlerde uygulanmış bazı yerlerde ise uygulanamamıştır. 25 Ocak 1920'de çıkarılan düğünlerde israfların yasaklanmasıyla, evlenecek kız ve erkeğin akrabalarına hediye, başlık parası verilmeyeceği bir kez daha doğrulanmıştır.

Tanzimat'tan sonra merkezi yönetim, bu konuda sık sık denetimler yaptırmıştır. 1863 Yılından itibaren taşraya tekrar müfettişlerin gönderildiğini görmekteyiz. Müfettişlerin raporları doğrultusunda alınacak kararların uygulamaya konulması amacıyla Ahmet Cevdet Paşa'nın başkanlığında bir komisyon kurulmuştur. Bu çerçevede Bursa Bölgesine teftiş memuru olarak Ahmet Vefik Efendi gönderilmiştir.²⁸ Teftiş için

---

²⁸ Ahmed Cevdet Paşa, **Ma'ruzât**, Yay. Haz. Yusuf Halaçoğlu, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1980, s. 60-61; Bernard Lewis, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, TTK, Ankara, 1984, s. 383

değişik bölgelere gönderilen kişilerin raporlarında, evlilik adetleri hakkında çok farklı geleneklerden bahsedilmektedir.

Örneğin Ahmet Vefik Efendinin İzmit Bölgesinde gördüğü izlenimlere göre, birinin yetişmiş olan kızına müşteri namıyla bir kaç kimse talip olarak imama verilen akit parasından başka icazet almak için “*söyletme*” adıyla nahiye naiplerine para verildiği, kim fazla para verirse, kızın ona sözlenmesinin kural olarak benimsendiği dile getirilmektedir. *Söyletme* adıyla 500-600 ve bazen 700 kuruşa kadar alındığı görülmektedir.²⁹

Yine Bosna Bölgesine gönderilen teftiş memuru Ahmet Cevdet Bey, bu bölgedeki erkek ve kızların aşıkdaşlık yaptıklarını, açık olarak konuşup anlaştıklarını dile getirmektedir.³⁰ Hatta kızlar, evlenmedikleri sürece ferace giymiyorlardı.³¹ Ahmet Cevdet Bey, dini çevrelerin bu alışkanlıklara itiraz etmesine rağmen, kaldırılmasının çok güç olacağından söz etmektedir. Gençler evlenmeye karar verdiklerinde kadının huzuruna çıkarak, ailelerinden habersiz nikâhlanmaktadırlar. Daha sonra aileleriyle barışmaktadırlar. Bundan hem gençler hem de aileler memnun olmaktadır. Bu tür evliliklerden bölgenin yöneticilerinin de memnun olduğundan bahseden Ahmet Cevdet Bey, diğer bölgelere örnek teşkil etmesini tavsiye etmektedir.³² Aşıklık geleneğinden dolayı masrafsız evlenen gençlerin veya özellikle askerlerin kısa süre sonra boşandıkları ile ilgili şikayetlerin artması üzerine merkezden gelen emirlerde bu tür kişilere ağır cezaların verilmesi yönünde telkinlerde bulunulmuştur.

Balkanlarda evlilik ile ilgili yapılan düzenlemelerden bir diğeri de Mithat Paşa³³ tarafından yapılmıştır. Paşa, evlenme ve yapılacak masraflarla ilgili bir takım düzenlemeler yaparak kanun haline getirilmesini sağlamıştır. “*İzdivâc ve*

---

²⁹ Ercoskun, s. 275, 276

³⁰ Yusuf Halaçoğlu, “Kendi Kaleminden Ahmed Cevdet Paşa”, **Ahmed Cevdet Paşa Semineri, 27-28 Mayıs 1985**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1986, s. 3

³¹ Ahmed Cevdet Paşa, **Tezâkir**, Yay. Haz. Cavid Baysun, TTK, Ankara, 1991, s. 24

³² **Tezakir**, s. 25-26

³³ Mithat Paşa ilk olarak Niş Valiliği (1861-1864) ardından Tuna Valiliği (1864-1868) yapmıştır. Mithat Paşa, Tuna Vilayetinde nüfus sayım sonuçlarını eğitim, ekonomi ve sosyal reformlar için kullanmıştır. Kısa süren sadrazamlığı döneminde de (1872), İmparatorluğun sorunlarını çözmeye sayım sisteminin kullanılmasını araştırmak üzere bir komisyon oluşturmuştur. Buna dayanarak 1874’te genel nüfus sayım düzenlemesi yayınlanmıştır. Tanzimat liderleri içinde özellikle Mithat Paşa sayım sisteminin doğasına ve yönetimi yenileştirme sürecinde sayımların kullanımıyla ilgili en geniş görüşe sahip görünmekteydi. Bekir Koç, **Mithat Paşa (1822–1884)**, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih (Yakınçağ) Anabilim Dalı Doktora tezi, Ankara, 2002

Tenâkühmaddesi hakkında Tenbihatı Havi İlannâme".³⁴ Bu nizamname, birçok vilayette yayınlanarak yürürlükte kalmıştır.

Buna göre evlenme, insanlığın bir gereği olarak görülmektedir. İslam hukukuna göre evlenme, eşit olan tarafların karşılıklı rızalarıyla bir mehr takdiriyle yapılan bir sözleşmeden ibarettir. Zamanla evlenmek için masraflar artmıştır. Bundan dolayı da evlenmeler azalmıştır. Buna bağlı olarak, sosyal ve ekonomik sıkıntıları beraberinde getirdiği gibi nüfusun da düşmesine neden olmuştur.

Çıkarılan bu ilan, birçok yere gönderilmiş faydası görülmüştür. Evliliklerde halk, bazı yerlerde dört bazı yerlerde ise beş sınıfa ayrılmıştır. Her sınıfın ekonomik durumuna göre tarafların vermesi gereken şeyler sınırlandırılmıştır. Buna uymayanlar cezalandırılacaktır. Evlenecek kız için nikâhtan önce ve sonrasında mehr dışında herhangi bir şey verilmeyecektir.³⁵ Düğünlerde, davetli misafirlerin karşılıklı olarak hediye alınıp verilmesi yasaklanmıştır.³⁶ Düğünlerin iki günden fazla sürmemesi ve verilen yemeklerin en fazla beş altı çeşidi geçmemesi kararlaştırılmıştır.³⁷ Düğünlerde silah atılması yasaklanmıştır.³⁸

Sınırlandırılan dört-beş sınıf, kendi kudretleri oranında yapacakları masraflar, düğün hazırlığı sırasında geçerlidir. Düğünden sonra, her türlü hediye alınıp verilmesi serbesttir.

Tuna Vilayetinde yayınlanan evlenme ve nikâhların kolaylaştırılması ile ilgili bu ilanname, çok az değişiklikle 1867'de "*Mecmu'a-i Nizâmât-ı vilâyât*" adı altında yayınlanmıştır. 1872-73'te de Düsturun birinci cildinde tarihsiz olarak yayınlanarak ülke geneline yaygınlaştırılmıştır.

2. II. Abdülhamit Döneminde Yapılan Nikâh ve Evlenme İle İlgili Hukuki Düzenlemeler (1876-1908)

Evlilik ve nikâh ile ilgili hukuki düzenlemeler, Ahmet Cevdet Paşa başkanlığındaki Mecelle Cemiyeti tarafından 1869-1876 yılları arasında 16 kitap ve 1851

³⁴ **Düstür I. Tertip**, Cilt, 1, Matbaa-i Âmîre, İstanbul, 1289 (1872), s. 736-741; Ercoşkun, s. 122

³⁵ "*İzdivâc ve Tenâkühmaddesi hakkında Tenbihatı Havi İlannâme*", Madde 1

³⁶ "*İzdivâc ve Tenâkühmaddesi hakkında Tenbihatı Havi İlannâme*", Madde 2

³⁷ "*İzdivâc ve Tenâkühmaddesi hakkında Tenbihatı Havi İlannâme*", Madde 5

³⁸ "*İzdivâc ve Tenâkühmaddesi hakkında Tenbihatı Havi İlannâme*", Madde 10

madde şeklinde hazırlanmıştır. Mecelle, 1864'te kurulan Nizamiye Mahkemelerinin ihtiyacını karşılamak amacıyla hazırlanmış ise de, aile hukukuyla ilgili anlaşmazlıklara bakmamaktadır. Bunlar şer'îye mahkemelerinin görev alanı içine girmektedir. Bundan dolayı da gerek İslam mezhepleri ve gerekse gayri Müslimlerin aile hukuku ile ilgili farklı uygulamalarından dolayı Mecelle Cemiyeti, 1888'de faaliyetine son vermiştir.

Tanzimat'tan sonra ele alınan konulardan biri de uyrukluk veya tabi'iyet kanunudur. 1851'de Fransa'dan etkilenerek hazırlanan bu kanunun çıkarılma amacına baktığımızda, Osmanlı uyruğundaki gayri Müslimlerin çıkarları doğrultusunda pasaport olarak yabancı devletlerin uyruğuna geçtiğinden söz edilmektedir. Bununla devlet, bu tür yolsuzlukları ve usulsüzlükleri engellemeyi amaçlamaktadır.³⁹ Yine bu kanunla, Avrupalı devletlerin kapitülasyonlarla kazandıkları imtiyazları kötüye kullanmalarının önüne geçmek, yabancı devletlerin İmparatorluğun işlerine müdahalelerini engellemek hedeflenmiştir. 1869'da bu kanunda yapılan bir değişiklikle uyrukluk, din kavramından arındırılmıştır. Daha sonra 1876 Kanun-i Esasisi ile de kural hâline getirilmiştir.

Bu kanuna göre, bir yabancı ile evlenen Osmanlı kadını, düzenlemenin 7. maddesine göre, kocası öldüğü takdirde isterse üç yıl içinde Osmanlı uyruğuna dönebilecekti.⁴⁰ Yani kadın Osmanlı uyruğunu kaybetmektedir. Ancak Osmanlı vatandaşı ile evlenen yabancı kadının durumu ile ilgili her hangi bir madde yoktur. Bu konuyu Avrupalı devletler tarafından kendi lehlerine yorumlayarak, yabancı kadınların Osmanlı vatandaşı olamayacaklarına karar vermişlerdir.

Diğer bir konu, İranlılarla evlenmenin yasaklanmasıdır. Osmanlı Devletinde, İranlılarla evlenme yasağı ilk olarak 1822'de yayınlanan bir buyruldu ile başlamıştır. Bu yasak, uzun yıllardan beri mezhepsel (Sünni-Şia) farklılıktan dolayı gayri resmi devam etmekteydi. II. Mahmut döneminde 1822'de yayınlanan bir emirle sünni Osmanlı kadınlarının İranlılarla evlenmeleri yasaklanmıştır. Bu yasağın özellikle İran ile sınır olan bölgelerde uygulandığını görmekteyiz. Bölge idarecileri ve imamlarının sıkı takibatının yapıldığı ve cezalandırılacaklarına dair emirlerin gönderildiğini görmekteyiz. 1822'den

---

³⁹ "Tabi'iyet-i Osmaniye Dair Nizamnâme", **Takvîm-i Vekâyi**, Def'a 1044, 10 L 1285 (24.01.1869); Sarkis Karakoç, **Külliyât-ı Kavânîn**, 1. Cilt, Fihrist-i Tarihî, (Yay. Haz.) M. Akif Aydın vd., TTK, Ankara, 2006, s.65

⁴⁰ "Tâbi'iyet-i Osmaniye Kânunnâmesi", **Düstûr I. Tertip**, Cilt 1, Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1289, s. 17; Şefika Kurnaz, **Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını (1839-1923)**, MEB Yayınları, İstanbul, 1992, s. 32-33

itibaren Osmanlı Devleti, İran'ı ideolojik olarak tanımaya başladığını görmekteyiz. Bu emir, 1874 ve 1875 Yıllarındaki düzenlemelerle pekiştirilmiştir.⁴¹

Bu düzenlemelerle Osmanlı vatandaşlarının İranlılarla evlenmeleri hususunda detaylı maddeler konulmuştur. Yine bu maddelerde daha önceki mezhepsel ayırım yerine milliyetçi bir söylemle hareket edildiğini görmekteyiz. Örneğin Osmanlı uyruklu bir kadın yasağa rağmen İranlı ile evlenmiş olursa, gerek kadın gerek çocukları Osmanlı tebaası sayılacaklar, askerlik ve vergi yükümlülüğü altında bulunacaklardı.⁴²

Yapılan bu düzenlemelere dönemin İran Elçisi itiraz etmiştir. Elçiye verilen cevap da, devletin bunun gerçekleşmesini yasaklamak için her türlü tedbir ve önlemleri almaya ve uygulamaya “muhtar” olmakla birlikte Elçinin, bu konuda iddia ve söz söylemeye hakkı olmadığı iletilmiştir. Ancak bu konu ile ilgili İran ile görüşmeler otuz küsur yıl devam etmiş olup karara bağlanmaya çalışılmıştır.

II. Abdülhamit döneminde evlilik, dini-örfi bir işlem olmaktan çıkarılmıştır. Bu dönemde evlilik konusunda yerel yönetimlere görev verilmiştir. Evlenecek kişi, bölgesinde bulunan imam, papaz veya ruhani liderlerden aldığı evlenme izinnamesini daha sonra belediyelere onaylatması gerekmektedir. Belediyelerce izinnameleri onaylanmamış olanların nikâhlı kıyılmayacaktı. Buna uymayan dini görevliler cezalandırılacaktı.⁴³

6 Temmuz 1881 tarihli Şurâ-yı devlet kararına göre sicil-i nüfus nizamnâmesine ihtiyaç duyulmuştur.⁴⁴ Bu çerçevede, nüfus istatistikîni oluşturmak için doğum, nikâh, ölüm olaylarıyla ve mekân değişikliklerini bir araya getiren sicillerin oluşturulmaya çalışılmıştır.⁴⁵

---

⁴¹ “*Teb'a-i Devlet-i Aliyye ile Teb'a-i Devlet-i İraniye'nin İzdivâcî Hakkında olan Memnu'iyetin Muhâfazasına Dâ'ir Nizamnâme*”, **Düstûr I. Tertip**, Cilt 4, Mahmud Bey Matbaası, İstanbul, 1299, s. 614

⁴² Rona Aybay, **Kadının Uyrukluğu Üzerinde Evlenmenin Etkisi**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No: 450, Ankara, 1980, s. 71

⁴³ “Münâkehât ve Tevellüdât ve Vefiyyâtın Dersa'âdet Devâ'ir-i belediyesine Sûret-i kaydı Hakkında Kararnâme”, **Düstûr Zeyl-i sâni**, Mahmud Bey Matbaası, İstanbul, 1299, s. 2-3; “Tahrîr-i nüfusun Sûret-i icrâsına Mahsûs Ta'limât”, **Düstûr Zeyl-i sâlis**, Mahmud Bey Matbaası, Dersa'âdet, 1300, s. 48

⁴⁴ Ercoşkun, 388

⁴⁵ “Sicil-i nüfus Nizamnâmesi”, **Düstûr Zeyl-i sâni**, Mahmud Bey Matbaası, İstanbul, 1299, s. 15-24

Sicil-i nüfus Nizamnamesinin Dördüncü Bölümü “*Tenâküh ve izdivâc Vukû’âtının Usûl-i icrâsı*” başlığını taşımaktadır. Bu başlık, nikâh işlemlerinin nasıl yapılacağını düzenlemekteydi. Müslümanların evlenmelerine şer‘iye mahkemeleri, Gayrimüslimlerin evlenmelerine ise ruhani reisleri tarafından verilen izinnamelemler üzerine yapılacaktı. Nikâhı kıyan imam ve ruhani reis, en fazla sekiz gün içinde sicil-i nüfus memuruna ilmühaber verecektir.⁴⁶ Bu ilmühabere zevç ve zevcenin ismi, şöhreti, yaşı, sanatı, doğum yeri, ikameti, anne ve babasının isimleri, şöhretleri, milliyetleri, sanatları ve ikamet yerleri, nikâh izinnamesinin bir sureti ve şahitlerin isimleri, şöhreti, yaşları ve sanatları yazılacaktır.⁴⁷ Doğdukları yerden başka bir yerde evlenenler için, o yerin sicil-i nüfus memuru tarafından evlenenlerin doğdukları yere gönderilmek üzere bir ilmühaber yapılacak ve vilayet nüfus nazırı aracılığıyla gönderilecekti.

Yabancı memleketlerde yapılacak nikâhlarda sefaret veya şebbenderler tarafından ilmühaberler düzenlenerek, Hariciye Nezareti eliyle Dâhiliye Nezaretine tebliğ olunacaktı. Dâhiliye Nezareti de nüfus-i umumiye idaresi aracılığıyla, bu ilmühaberleri mahalline göndererek sicil-i nüfusa kaydını icra edecekti.⁴⁸ Nüfus sicillerinin teftişi sırasında köy ve mahallelerden duruma uymayan ilmühaber yazdıkları ortaya çıkan imam, muhtar ve hademe-i ruhaniye 1 altından 5 altına kadar nakit ceza ödemeye mahkûm olacaktır.⁴⁹ Üç çeşit olan evlenme ilmühaberlerinden birincisinden 5, ikincisinden 3 ve üçüncüsünden 1 kuruş harç alınacaktır.⁵⁰ Üç ayrılan ilmühaberlerin neyi ifade ettiği 1884 yılında açıklığa kavuşturulmuştu. Birincisinin bekâr, ikincisinin dul ve üçüncüsünün ise nikâh yenilemeyi ifade ettiği belirtilmiştir.

İlmühaber varakaları her kazanın nüfus memuruna senetle kaza kaymakamı tarafından verilecekti. Bunlardan doğum, evlilik olaylarıyla mekân değişiklikleri ilmühaberleri resminin yarısı imam, muhtar ve ruhani reislere verilecekti. Diğer yarısı ve nüfus tezkerelerinin harcı, mal sandığına teslim olunacaktı. Her üç ayda bir bunların muhasebesini belirten bir defter yapılacaktı Kaza idare meclisinde onaylanmak üzere vukuat evrakıyla beraber, liva merkezine ve oradan da vilayet merkezine gönderilecekti.

---

⁴⁶ “Sicil-i nüfus Nizamnâmesi”, Madde 23

⁴⁷ “Sicil-i nüfus Nizamnâmesi”, Madde 24

⁴⁸ “Sicil-i nüfus Nizamnâmesi”, Madde 25

⁴⁹ “Sicil-i nüfus Nizamnâmesi”, Madde 35

⁵⁰ “Sicil-i nüfus Nizamnâmesi”, Madde 37

Bu düzenleme dışında belirlenen vergiden fazla akçe alan imam, muhtar ve Müslüman olmayan cemaat hademeleri kanunen cezalandırılacaktır.⁵¹

Sicil-i nüfus nizamnamesinin yayınlanmasından yaklaşık üç ay sonra nikâh, doğum ve ölüm olaylarının, İstanbul belediye dairelerine kayıtları hakkında bir kararname yayınlanmıştır.⁵² İstanbul belediye dairelerinde birincisi nikâh kayıtlarına, ikincisi doğum ve üçüncüsü ise ölüm kayıtlarına mahsus olmak üzere birer detaylı sicil tutulacağı, Müslüman halk arasında yapılacak nikâhlar için mahalle imamları aracılığıyla şer‘i mahkemeden, Müslüman olmayanların nikâhları için patrikhaneden verilen izinname, belediye dairelerinden onaylanmadıkça nikâh işlemi yapılamayacaktı.⁵³

Nikâh izinname taşıyanlar mahallenin bağlı olduğu belediye dairesine ibraz ile sicil-i mahsusuna kaydettirecek ve bunun için 5 kuruş harç verilecekti. Bu 5 kuruşun 2 kuruşu nikâh ve 1 kuruşu doğum ve ölüm olaylarını belediye dairelerine haber vermekle görevli imamlara ve Müslüman olmayan milletler için hademe-i ruhaniyeye ve kalan 2 kuruşu da bu iş için belediyece istihdam olunacak kâtip maaşına karşılık tutulacaktı.⁵⁴ Belediye dairelerine kaydolun izinname belediyeye mahsus mühür ile onaylanacak ve nikâhlar onun üzerine icra kılınacaktı.⁵⁵ Belediye dairesinden onaylanmamış izinname ile nikâh icra eden ve boşanma, doğum ve ölüm ilmühaberlerini göndermeyen imam, papaz, hahamlardan ceza kanununun 254. maddesine nakdi ceza alınacaktı.⁵⁶

Nikâh kısılması ile ilgili din görevlilerinin birçok usulsüzlükleri görülmüştür. Bundan dolayı da 1887 Yılında “İcrâ-yı münâkehât Hakkında Nizamnâme” si yayınlanmıştır.⁵⁷ Buna göre, İstanbul’da Eyüp, Üsküdar, Galata mahkemeleriyle birlikte, Yeniköy mahkemesinde de izinname verilmesine memur olacak görevli bir memurun

---

⁵¹ “Sicil-i nüfus Nizamnâmesi”, Madde 38

⁵² “Münâkehât ve Tevellüdât ve Vefâyâtın Dersa’âdet Devâ’ir-i belediyesine Sûret-i kaydı Hakkında Kararname”, **Düstûr, Zeyl-i sâni**, Mahmud Bey Matbaası, İstanbul, 1299, s. 2, 3.

⁵³ “Münâkehât ve Tevellüdât ve Vefâyâtın Dersa’âdet Devâ’ir-i belediyesine Sûret-i kaydı Hakkında Kararname”, Madde 1, 2

⁵⁴ “Münâkehât ve Tevellüdât ve Vefâyâtın Dersa’âdet Devâ’ir-i belediyesine Sûret-i kaydı Hakkında Kararname”, Madde 3

⁵⁵ “Münâkehât ve Tevellüdât ve Vefâyâtın Dersa’âdet Devâ’ir-i belediyesine Sûret-i kaydı Hakkında Kararname”, Madde 4

⁵⁶ “Münâkehât ve Tevellüdât ve Vefâyâtın Dersa’âdet Devâ’ir-i belediyesine Sûret-i kaydı Hakkında Kararname”, Madde 7

⁵⁷ Ercöşkun, s. 178

istihdam edilmesi ve maaşları için ek olarak aylık üç bin kuruş tahsis edilmesi gerekli görülmüştü.

Nizamnamenin birinci bölümü şer'î mahkemelerden verilecek izinnamele ilgili. İstanbul, Eyüp, Galata, Üsküdar, Yeniköy ve Beykoz mahkemeleri ve taşrada bütün şer'î mahkemeler izinname verecektir.⁵⁸ Genel olarak şer'î mahkeme sınırları dışında izinname verilmesi yasaktır.⁵⁹ İzinname alımından önce, düzenlenecek ilmühaberde tarafların uyruğu, hürriyeti, köle olup olmadığı, yaşının büyük ya da küçük olup olmadığı, bunak ve hastalıklı olup olmadıklarına dair bilgiyle kadının bakir mi dul mu olduğu, kocası ölmüş ise ölüm tarihi, boşanmışlarsa boşanma tarihi, iddetinin sone erip ermediği yazılıp ifade edilecektir.⁶⁰

İzinname alınmasında imamlar tarafından 11. Maddede belirtildiği üzere bir kıta ilmühaber verilmedikçe, koca ve eşinin tezkere-i Osmaniyeleri ve asakir-i şahanenin usule göre rızaları görülmedikçe ve gerektiği hâlde araştırma yapılmadığı sürece şer'î mahkemelerden izinname verilmeyecektir.⁶¹ İzinname alındıktan sonra, düzenlenecek ilmühabere belirlenen mehr-i mu'accel ve mehr-i müeccelin cinsi, miktarı, mehr-i muaccelin tamamının verilip verilmediği, tarafların vekilleri ve şahitlerinin unvanları, isimleri yazılarak açıklık getirildikten sonra ekini kadın ve kocanın akrabaları, imam ve muhtarlarla vekil ve şahitler imzalayıp mühürleyeceklerdir.⁶²

Gerek nikâhtan önce izinname alınması ve gerek nikâhtan sonra mahkemede kayıt olunmak için imamların gönderecekleri ilmühaberler 11. ve 14. maddelere uygun olmazlarsa kabul olunmayacaktır.⁶³ Her mahkemede imamların verecekleri ilmühaberler biri bakire ve diğeri dullara mahsus olmak üzere iki kıta sicile kaydedilecek, bunlardan Dersa'âdet ve Bilâd-ı Selâse mahkemelerinin sicilleri şer'î araştırma meclisince onaylanacak ve evrakları mühürlenecektir. Taşra mahkeme sicilleri evrakına da adet konularak hâkimler tarafından şahsi mühürleriyle mühürlenecektir.⁶⁴ Başka bir yerde vefat ya da karılarını boşadıkları haber verilen kişilerin, karılarından başka biriyle

⁵⁸ “İcrâ-yı münâkehât Hakkında Nizamnâme”, Madde 1

⁵⁹ “İcrâ-yı münâkehât Hakkında Nizamnâme”, Madde 2

⁶⁰ “İcrâ-yı münâkehât Hakkında Nizamnâme”, Madde 11

⁶¹ “İcrâ-yı münâkehât Hakkında Nizamnâme”, Madde 3

⁶² “İcrâ-yı münâkehât Hakkında Nizamnâme”, Madde 14

⁶³ “İcrâ-yı münâkehât Hakkında Nizamnâme”, Madde 4

⁶⁴ “İcrâ-yı münâkehât Hakkında Nizamnâme”, Madde 5

evlenmeleri için verilecek olan izinname, araştırılacak vefat veya boşanmaları şer'an meydana çıkarıldıktan sonra verilecektir.⁶⁵

İkinci Bölüm ise Mahalle ve Köy Muhtarlarının nikâh işlemlerindeki görevlerini belirtmekteydi. İmamların bağlı buldukları mahkemelerden izinname almadıkça nikâh akdi icra etmeleri yasaktır.⁶⁶ İmamlar sadece mahalleri veya köyleri dâhilinde nikâh akdedebilirdi. Başka bir mahalle ya da köyde nikâh icra edemezdi.⁶⁷ Nikâh akdi yapılacak kadının, öncelikle birinin nikâh vaadi altında olmadığı ve nikâhlarına talip olanlar ile aralarında nesep, rıza gibi nikâh engellerinin bulunup bulunmadığı araştırılacaktır.⁶⁸ İmamlar izinname alımından önce 11. Maddeye uygun olarak bir ilmühaber düzenleyerek bağlı oldukları şer'i mahkemeye verecektir. Tarafların tezkere-i Osmaniyelerini, koca asker ise usulü üzere kumandanı tarafından verilecek olan ruhsatnameyi ibraz edecek ve izinname alındıktan sonra 14. Maddeye uygun olarak bir diğer ilmühaber düzenleyerek akitten sonra mahkemeye gönderecektir.⁶⁹

Nikâh akdi çoğunlukla vekâletle icra olunacağından vekil kullanmak isteyen kadınların şer'i usulle zatlari tarif edildikten sonra akrabaları, yakınları ile imam, muhtar ve diğer uygun görülenler hazır bulunarak vekâletleri alınacaktır.⁷⁰ İkamet yerini değiştirenlerin tezkere-i Osmaniyelerinde gereken değişikliği yaptırıp yaptırmadıkları, belediye daireleri ve nüfus dairelerine başvurularak araştırılmadıkça imamlar nikâh akdi için izinname alamayacaklardır.⁷¹

Her mahalle ve köy imamının nezdinde izinname alacağı mahkeme tarafından onaylanmış ve şahsi mührü ile mühürlenmiş özel bir defter bulunacak ve 11. ve 14. maddelerde ifade edildiği üzere, akitten önce ve sonra düzenlenecektir. Mahkemeye gönderilecek ilmühaberler bu deftere kaydedilecektir. Ekleri mühürlenecek bu defterler her yıl muharrem ayında bağlı buldukları mahkemeye getirilip incelenecektir.⁷² Karısını bir veya iki defa yani ayırıcı boşama ile boşayanlar, eşlerinin iddetlerinin sona

---

⁶⁵ “İcrâ-yı münâkehât Hakkında Nizamnâme”, Madde 6

⁶⁶ “İcrâ-yı münâkehât Hakkında Nizamnâme”, Madde 7

⁶⁷ “İcrâ-yı münâkehât Hakkında Nizamnâme”, Madde 8

⁶⁸ “İcrâ-yı münâkehât Hakkında Nizamnâme”, Madde 9

⁶⁹ “İcrâ-yı münâkehât Hakkında Nizamnâme”, Madde 10

⁷⁰ “İcrâ-yı münâkehât Hakkında Nizamnâme”, Madde 12

⁷¹ “İcrâ-yı münâkehât Hakkında Nizamnâme”, Madde 13

⁷² “İcrâ-yı münâkehât Hakkında Nizamnâme”, Madde 15

ermesinden önce ve sonra yeniden akit ile boşandığı eşleriyle evlenebilirlerdi. Ancak bu gibilere izinname verilmesi için imamlar tarafından verilecek olan ilmühaberlerde boşanmanın kaç defa olduğu belirtilecektir.⁷³

Karısını üç kez boşayıp da yeniden almak isteyenler, karıları bir başkasıyla evlendikten ve yasal işlemlerden sonra, ondan boşanıp iddet süresi dolmadan ilk eşleriyle evlenemeyeceklerinden, bu konuda imamlar oldukça dikkat edeceklerdir. Karılarını bir veya iki defa dönülebilir boşanmayla boşayanlar ve iddetleri içinde boşanmak için başvuranların izinname alımıyla akdin yenilenmesine gerek yoktur. Ancak aralarındaki dönülebilir boşanma imamların bilgileri dâhilinde olduğunda 15. Maddede ifade edilen özel deftere kaydedileceklerdir.⁷⁴

Nizamnamenin ekinde belirtildiği üzere, erişkin olmayan erkek ve kız çocukları, bunamış ya da deli kadın ve erkeklerin nikâhları yakın velilerinin iznine bağlıydı. Velisi olmayanların velayeti, izinnamelerini verecek şer‘i mahkemeye aitti. Kadın ve erkek kölelerin nikâh akitleri ise sahiplerinin iznine bağlıydı. Osmanlı uyruğu kadınların, İranlı tebaasıyla evlenmeleri eskiden olduğu gibi yine yasaktı. Bu düzenlemedeki hükümlere aykırı hareket eden imamlar sorumlu tutulacaklardı. İmamlar nikâh akdi konusunda yapacakları araştırma sırasında bir şüpheye düşerlerse, bağlı oldukları şer‘i mahkemeye başvurarak açıklığa kavuşturacaklardı. Gerekli olan duruma göre, bu düzenlemeye ekler yapılabilecekti. Bu layiha hükümlerine aykırı olmayan emir hükümleri de eskiden olduğu üzere geçerli olacaktı.

Nikâh akdinin mekânsal olarak nerede yapılacağına dair düzenlemelerde bir bilgiler almamıştı. Dönemin mahkeme kayıtlarından anlaşılacağı üzere, camide müezzinin odasında, şer‘i mahkemeye mahsus odada ya da kaza bidayet mahkemesine mahsus odada yapılmaktaydı.

1881 Tarihli Sicil-i nüfus Nizamnamesi, 27 Haziran 1900 Tarihinde yeni bir nizamname ile değiştirilmiştir.⁷⁵ Bu Nizamname ile bazı değişikliklere gidilmiştir. Örneğin, nikâhı kıyan din adamlarının, nikâh akdini nüfus idaresine bildirme süresi on

⁷³ “İcrâ-yı münâkehât Hakkında Nizamnâme”, Madde 16

⁷⁴ “İcrâ-yı münâkehât Hakkında Nizamnâme”, Madde 17

⁷⁵ “Sicill-i Nüfus Nizâmnamesi Makamına Kâ’im Olmak Üzere Kaleme Alınıb Mer’iyeti Ahkâmına Bi’l-istizân İrade-i Seniyye-i Cenâb-ı Padişâhî Şeref müte’allik Buyrulan Nizâmname”, No: 123, **Düstûr I. Tertip**, Cilt 7, Başvekâlet Devlet Matbaası, Ankara, 1941, s. 433- 451

beş güne çıkarılmıştır. Verilen ilmühaberlerin doğruluğunu kontrol etmek için, nikâhı kıyan görevlilerin, nikâh akdi yaptırانların isimleriyle adreslerini içeren bir defteri, nüfus idarelerine göndermeleri istenmektedir. Belirlenen sürede nüfus idaresine bilgi vermeyen görevlilerden yarım Osmanlı altını nakdi ceza alınacaktı.⁷⁶ Köy ve mahallelerde nüfusla ilgili olayları gerçeğe uygun bildirmeyen görevlilerden, para ceza alınacaktır.⁷⁷

Matbu ilmühaber varakaları yine her kazanın nüfus memuruna kaza kaymakamı tarafından senetle verilecekti. Bunlardan nikâh ilmühaber harcının yarısı imam, muhtar ve ruhani reislerle bırakılırken, diğer yarısı mal sandığına teslim edilecekti.⁷⁸ Belirlenen harç ve ücretlerden fazla alan imamlar, muhtarlar ve Müslüman olmayan cemaatlerin hademelerine verilecek ceza konusuna da bu düzenlemeyle açıklık getirilmişti. Birer adet Osmanlı altını nakdi ceza alınacaktı.⁷⁹

Nüfus sayımı yapılan yerlerde bulunup da şimdiye kadar kendilerini nüfus siciline kaydettirmemiş olanlarla, eski nüfus nizamnamesine göre tahririn başlangıcından beri nüfusla ilgili olayları bildirmemiş ve işlemlerini tescil etmemiş olanlar, bu nizamnamenin yayınlanma tarihinden itibaren beş ay içinde nüfus dairelerine başvurlarsa, kendilerinden nakdi ceza alınmayacaktı. Belirlenen sürede başvurmayanlardan, nakdi ceza alınacak ve hariçten nüfus vukuatını haber verenlerin ihbar ettikleri konu, nakdi cezayı gerektiriyorsa, alınacak nakdin yarısı ihbar edene verilecekti.⁸⁰

27 Haziran 1900 tarihli Sicil-i nüfus Nizamnamesi, uygulamaya geçilmesinde bir takım aksaklıklar ortaya çıkmıştır. Bundan dolayı da yeni bir takım düzenlemelerle 12 Haziran 1902⁸¹ tarihinde yeniden yayınlanmıştır. Buna göre, nikâh akdini yapan kişiler arasından çıkarılarak, her köy ve mahallede nikâh işlemlerini yalnızca din adamları yapması mecbur tutulmuştur. Nikâh işlemlerini bildiren ilmühaberelele nikâh izinnamesinin bir suretinin yazılması da çıkarılmıştı.⁸² Tahrir sırasında nüfusa

---

⁷⁶ “Sicill-i Nüfus Nizâmnâmesi Makamına Kâ'im Olmak Üzere Kaleme Alınib Mer'iyeti ...”, Madde 33

⁷⁷ “Sicill-i Nüfus Nizâmnâmesi Makamına Kâ'im Olmak Üzere Kaleme Alınib Mer'iyeti ...”, Madde 48

⁷⁸ “Sicill-i Nüfus Nizâmnâmesi Makamına Kâ'im Olmak Üzere Kaleme Alınib Mer'iyeti ...”, Madde 56

⁷⁹ “Sicill-i Nüfus Nizâmnâmesi Makamına Kâ'im Olmak Üzere Kaleme Alınib Mer'iyeti ...”, Madde 58

⁸⁰ “Sicill-i Nüfus Nizâmnâmesi Makamına Kâ'im Olmak Üzere Kaleme Alınib Mer'iyeti ...”, Madde 73

⁸¹ “Sicill-i Nüfus Nizâmnâmesi Makamına Kâ'im Olmak Üzere Ta'dilen Kaleme Alınib Mer'iyeti Ahkâmına Bi'l-istizân İrâde-i Seniyye-i Hazret-i Hilâfet penâhî Şeref Müte'allik Buyurulan Nizâmnâme”, No: 197, **Düstûr I. Tertip**, Cilt 7, Başvekâlet Devlet Matbaası, Ankara, 1941, s. 864-883

⁸² “Sicill-i Nüfus Nizâmnâmesi Makamına Kâ'im Olmak Üzere Ta'dilen Kaleme Alınib Mer'iyeti Ahkâmına Bi'l-istizân ...”, Madde 34

kaydedilmeyenler, ortaya çıkarsa nakdi ceza aranılmayacak, kayıt işlemleri yapılacaktı. Ancak tahrirden sonra nüfus vukuatını haber verenlerin bildirdikleri konu, nakdi para cezası gerektiriyorsa alınacak cezanın yarısı ihbar edene verilecekti.

3. İttihat Terakki Döneminde Nikâh ile İlgili Yapılan Hukuki Düzenlemeler

12 Haziran 1902 tarihli Nüfus Nizamnamesinde bir takım eksiklikler, 27 Ağustos 1914 tarihli Nüfus Kanunu⁸³ ile giderilmeye çalışılmıştır. Bu Kanunun 26-30. maddeleri nikâhlanma ve evlenme olaylarını kapsamaktaydı. Bu kanunun 26. maddesinde, izinname vermeye yetkili olan Müslümanlar için şer‘i hâkimler veya naipleri, Müslüman olmayanlar için ruhani reisler ya da onların yetkilendirdiği vekilleri aracılığıyla nikâhların kıyılacağı öngörülmüştür. Yine kocaya, akdi icra eden imam, papaz veya haham tarafından mühürlenmiş ilmühaber, nüfus memurları bulunan yerlerde iki hafta, bulunmayan yerlerde iki ay içinde bağlı olduğu nüfus idaresine vermek zorunluluğu getirilmiştir.

Geçerli bir şer‘i özrü olmaksızın, bu süre içinde kaydettirmeyen kocadan, 25 kuruştan 50 kuruşa kadar nakdi ceza alınacak, vermeyenler ise 24 saat hapis cezası verilecekti. 27. ve 28. maddelerle ilmühaberlerin şekli ve yabancı ülkelerdeki evlenmelerin nüfusa tescili düzenlenmiştir.⁸⁴

Şer‘i mahkemelerde yapılan nikâhlar için koca, hâkimlerden veya naiplerden bir ilmühaber olarak nüfus idaresine verecektir.⁸⁵ Hüviyet cüzdanlarıyla tüm vukuat ilmühaberleri damga resminden muaf tutulacaktır.⁸⁶

Uzun süren savaşların vermiş olduğu sıkıntılardan dolayı nikâh ile ilgili bir takım düzenlemelere gidildiğini görmekteyiz. Balkan savaşları ve akabinde I. Dünya Savaşının başlamasıyla, erkeklerin (kocaların) kaybolması veya ölmesi nedeniyle eşlerin geçim sıkıntısı ve diğer nedenlerden dolayı zor durumda kalmışlardır. Buna bağlı olarak kadınların sosyal ve ekonomik olarak mağdur edilmesini engellemek amacıyla siyasal ve

---

⁸³ “Nüfus Kanunu”, **Düstûr II. Tertip**, Cilt 6, Matbaa-i Âmire, Dersaadet, 1334, s. 1244-1254

⁸⁴ “Nüfus Kanunu”, s. 1250

⁸⁵ “Nüfus Kanunu”, Madde 30

⁸⁶ “Nüfus Kanunu”, Madde 44

toplumsal değişikliklere gidilmiştir.⁸⁷ Bunun için 25 Ekim 1917 tarihinde bir kararname çıkarılmıştır.⁸⁸

20 maddeden oluşan bu nizamname, 31 Aralık 1917’de yayınlanmıştır. I. Dünya Savaşı sonunda 1918 Mondros Mütarekesi’nin imzalanmasıyla, bu çalışmaların kanunlaştırılmasına engel olmuştur. Bu kararname ancak 19 Haziran 1919’a kadar yürürlükte kalabilmiştir. 1917 Aile Nizamnamesinin metni aşağıdadır.

Hukûk-ı aile Karanâmesine Müte’allik Mu’âmelâtın İdâresi Hakkında Nizamnâme

Madde 1. İzdivâç etmek isteyen hâtib ile mahtûbe evvel emirde mukîm oldukları mahale veya kurâya heyet-i ihtiyâriyesine bi’l-mürâca’a birer kıt’a nikâh ilmühaberi istihsâl ederler. Hâtib ile mahtûbe bir mahale veya karyede mukîm iseler bir ilm-i haber kâfidir.

İşbu ilmühaberde tarafeynin peder ve vâlidelerinin isim ve şöhretiyle kendilerinin isim ve şöhret ve sanat veya sıfat veya hizmet ve mahal-ı ikâmet ve din ve mezheb ve tabi’iyet ve nikâha ehliyetleri bulunub bulunmadığı ve mâni’-i nikâh halleri ma’lûm olub olmadığı ve ma’lûm ise neden ibâret olduğu ve tarafeynin sin ve mezheblerine göre velilerinin izin veya muvâfakatları olub olmadıkları hususları derç olunur.

Tarafeynin mâni’-i nikâh halleri mevcûd veya velilerinin izin veya muvâfakatları haberi olsa bile heyet-i ihtiyâriye ilmühaber vermekten imtinâ’ edemez.

Madde 2. Madde-i sâbıka mûcibince istihsâl edilen ilm-ı haber hâtib ile mahtûbenin tezkere-i Osmaniye veya hüvviyet varakalarıyla birlikte her hangi birinin ikametgâhı birinin ikametgâhı mahkemesine ve tarafeynin İsevi ise kezâlik her hangi birinin ikâmet ettiği mahalde reis-i ruhâniye i’tâ olunur

Madde 3. Mahkemece nikâh ilm-ı haberiyle evrâk-ı müteferri’ası bi’t-tetkîk noksan bir cihet görüldüğü suretde li-eclî’l-ikmâl ashâbına i’âde edilir. Tetkikât-ı vakı’adan ahd-ı tarafeynin ehliyet-i lâzımeği hâ’iz olduğu veya mâni’-i izdivâc bir hali

---

⁸⁷ Tülay Keskin (Ercişkun), “Demet Dergisinde Kadın ve İlerleme Anlayışı”, **Ankara Ün. Tarih Araştırmaları Dergisi**, XXIV/37, Ankara, Mart 2005, s. 289-312

⁸⁸ “Hukûk-ı Aile Karanâmesi”, No: 326, **Düstûr II. Tertip**, Cilt 9, Evkaf Matbaası, İstanbul, 1928, s. 762-781

bulunduğu anlaşılıb buna hâtib ile mahtûbe tarafından i'tirâz edilmez yahut vuku'bulan i'tirâzları gayri vârid görölse akd-i nikâh talebi esbâb-ı mûcibeyi muhtevi bir karar ile red olunur. Bu sûretde esas mu'âmele fihrist defterine kayıt ve karar-ı müttehız dahi zabıtnâmeye derç edilir.

Madde 4. Nikâh ilm-ı haberinde velinin adem-ı muvâfakiyeti münderiç olduğu takdirde mahkemece tarafeynin mürâca'at-ı vâkı'asından bahisle esbâb-ı i'tirâz bildirmek üzere ta'yîn olunan günde bizzat veya bi'l-vekâle esbâb-ı vücûd etmesi lüzumunu mübeyyin veliye bir (ihbarnâme) tebliğ ve yevm-ı mu'ayyende hâzır bulunmaları tarafeyne tefhîm olunur. Velinin serd edeceği esbâb-ı i'tirâz üzerine yedinci ve sekizinci maddeler ahkâmı icrâ olunur.

Madde 5. Mahkemece icrâ kılınan tetkikât neticesinde nikâh evrakının ne vâkısından âri ve tarafeynin mâni'-i izdivâcından hâli olduğu tebeyyün ettiği suretde keyfiyet nüfus idâresinden bi'l-isti'lâm evrâk-ı mezkûremün deracâtından sicil-i nüfus kaydına muvâfakatı anlaşıldıktan sonra akd-ı nikâhın icrâ edileceğinden bahisle bu bâbda bir diyeceği olanların târih-i i'lânından i'tibâren on gün zarfında i'tirâzlarını mahkemeye beyân eylemeleri lâzım geleceği i'lân olunur.

Tarafeynden birinin mahal-i ikâmeti mürâca'ât vuku' bulan mahkemenin dâire-i kazâsı hâricinde ise oraca dahi i'lân-ı keyfiyet edilmek üzere keyfiyet mahal-ı mezkûr mahkemesine bildirilir.

Madde 6. İ'lânâmelerin bir nüshası mahkeme divanhânesine ve diğer bir nüshası da urnas ? olan mahallere ilsâk edilir. Mahkemece lüzûm görölse i'lânın bir sureti gazeteye dahi derç olunur. İ'lân gazete ile vukû'bulmuş ise o gazetenin bir nüshası ve ilsâk suretiyle vuku' bulmuş ise târih-i ilsâkı mübeyyin olmak üzere muhzır tarafından bi'l-intizâm mahal-ı ilsâkdan hazır bulunanlara imza ettirilecek zabıt varakası dosyasında hıfz olunur.

Madde 7. Gerek kabulü'l-i'lân veli tarafından gerek ba'de'l-i'lân veli veya sâ'ir alakadarân canibinden akd-i nikâh hakkında i'tirâz olunduğu takdirde hâtib ile mahtûbe veya vekilleri müvâcehesinde mu'terizlerin ve hâtib ile mahtûbenin veya vekillerinin beyanâtı ve bunları teyîd için ikâme edilecek muhbirlerin ifâdâtı istimâ' ve ibrâz olunacak evrak tetkîk edildikten sonra mahkemece akd-i nikâhın icrâsı câ'iz olup olunmadığına

dâ'ir bir karar ittihâz olunur. İstimâ' olunan beyanât ve ifadâtı ve ceryân eden tetkikâtı ve ittihaz olunan karar ile bu kararın esbâb-ı mûcibesini muhtevi olmak üzere mahkemece bir zabıt nâme tanzîm olunur.

Madde 8. Akd-i nikâha veli vesâ'ir alakadar tarafından i'tirâz vuku'bulub da mahkemece ta'yîn olunan günde mu'teriz gelmezse esbâb-ı i'tirâzbeyân olunmamış olduğu takdirde i'tirâz keen lem yekün ad' olunur. Esbâb-ı i'tirâz beyân olunmuş olduğu takdirde mahkemece o i'tirâz tetkîk-i vârid olub olmadığına dair bir karar ittihâz olunur.

Madde 9. Mahkemece nikâhın cevâz akdine karar verildiği takdirde tarafeynin veya vekillerinin talebine göre huzûr-ı mahkemede veya ta'yîn edecekleri diğeri bir mahalde nikâh akd olunur. Akdın mahkemeden başka bir yerde icrâsı halinde mahkeme ve nüfûs daireleri müstahdimini ve mekteb mu'allimleri ve mahallât eimme ve muhtarânı gibi sıfat-ı resmiyeyi hâ'iz olanlardan veya mu'tebarân-ı ahâlden bir zat mahkeme tarafından izinnâme-i mahsûs ile ta'yîn ve meclîs-i akde i'zâm olunur.

Madde 10. İcrâ-yı akd için İseviler tarafından ikinci madde mucibince evrâk-ı mazbata bi'l-ibrâz rüesâ-yı ruhâniyeye mürâca'at vuku'uyla 8 Muharrem 1336 ve 25 Teşr'in-i evvel 1333 târihli hukûk-ı aile kararnâmesinin kırk birinci ve kırk ikinci maddeleri mûcibince mu'âmelât-ı lâzime ba'de'l-ifâ nikâh akd edilmek istenildiği halde me'murîn-i ruhâniyece ahkâm-ı mezhebiyeleri dâ'iresinde kable'l-nikâh lâzım gelen gelen merâsim icrâ ve akd-ı nikâh için mu'ayyen vakit ve mahal beyânıyla meclîs-i akde bir me'm'ur-ı mahsûsi'zâmı lâ-akıl yirmi dört sa'at evvel mahalli mahkemesine ihbâr olunur. İşbu ihbarnâme üzerine mahkeme tarafından madde-i sâbıkada gösterildiği vecihle sıfat-ı resmiyeyi hâ'iz zevâtdan veya mu'teberâna hâlden izinnâme ile me'mûr-ı mahsus ta'yîn ve meclîs-i akde i'zâm edilir.

Madde 11. Rü'esâ-yı ruhâniyede nakd-i nikâhdan imtinâ'ları üzerine tarafeyn mahkemeye mürâca'atle nikâhlarının icrasına talep ettikleri takdirde ifâdât-ı vakı'aları zabt ve tahrîr ve rü'esâ-yı ruhâniye tarafından esbâb-ı imtina'ı hâvi evvelce verilmiş veyahut bilâhare istifsâre cevâben gönderilmiş olan varaka münderecâtı mahkemece musib görülürse mürâca'ât-ı vakı'a üçüncü madde ahkâmına tevfikân red olunur.

Madde12. Esbâb-ı imtinâ'ı muhtevi varaka veya cevâbnâme münderecâtı musib görülmediği veyahut istifsârnameye târih-i tebliğinden i'tibâren bir ay zarfında cevâb

zurûd etmediği takdirde mahkemece nikâhın akd edileceği beşinci madde mûcibince i'lân ve mu'amelât-ı müte'âkibe-i sâ'ire ifâ olunur.

Madde 13. Hâkim ve nâibi veyahut me'mûrîn-i mahsus meclîs-i nikâhda hâzır bulunarak bir akidnâme tanzîm eder. İşbu akidnâmede zevcinin peder vâlidelerinin isim ve şöhretiyle kendilerinin isim şöhret ve sıfat veya sanat veya hizmet ve mahal-i ikâmet ve din ve mezheb ve tabi'iyetleri ve mu'arreflerin ve akd-i şahitlerinin ve nikâh ve bi'l-vekâle icrâ edilmiş ise vekiller ile vekâlet şahitlerinin kezâlik isim ve şöhret ve sanat veya sıfat veya hizmet ve mahal-ı ikâmetleri ve tesmiye olunan mihrin mikdârı ve esnâ-yı akidde dermeyân edilen şurût tahrîr ve bu şurût hâricinde zevcin arasında başkaca tanzîm edilmiş bir mukâvele mevcûd ve bunun bir suretinin akidnâmeye rabtı tarafeynce matlûb ise rabt olunduğu da derç ve zîri hâzırûn ile birlikte imza veya tahtîm olunur.

Madde 14. Akidnâmeler iki nüsha olarak bi't-tanzîm bir nüshası münakahât ve müfarakât için tutulacak sicil-i mahsûsa aynen kayıt ve mahkeme tarafından keyfiyet kayıt ve zirinde işârât edildikten sonra dosyasında hıfz ve diğer nüshası nüfus idâresine tevdi' olunur ve talep vuku'unda birer suret-ı musaddıkası alakadarâna verilir.

Madde 15. Zevcesini bâyinen tatlık eden zevç târih-i tatlıktan ve râciyan ikâ'-ı talak eden zevc müddet-i iddetinin kızâsından itibaren on beş gün zarfında keyfiyeti akd-i nikâhın icrâ olunduğu mahal hâkimine tahriren veya şifahen ihbâra mecbûrdur. İhbâr şifâhi vuku' bulursa mahkemece bir zabıtnâme tanzîm olunarak zîri zevc-i mutlaka imzâ veya tahtîm ettirilir. Zevc-i mutlak nikâhın icrâ olunduğu mahal-ı mahkemesinin dâ'ire-i kazâsı hâricinde mukim ise bulunduğu mahal-ı mahkemesine ihbâr-ı keyfiyet eder. İşbu mahkemece bu bâbda tutulacak zabıtnâme mahal-ı nikâh mahkemesine irsâl olunur. Her iki sûretde dahi hâdise-i talak akd-i nikâhın fihrist defteriyle sicil-i nikâh defterindeki hâne-i mahsusa bi'l-kayd zabıtnâme dosyasına hıfz ve keyfiyet idâresine iş'âr edilir.

Madde 16. Zevceyn beynini tefrika veya akd-ı nikâhın feshine veyahut zevcinin ayrı yaşamlarına hüküm eden mahkeme keyfiyeti madde-i sâbıka mûcibince sicil-i mahsûsuna kaydeder. Bu nevi hükümlerin tark-ı kânûniye dâ'iresinde tasdik ve tağyîr olunduğuna mahkemece ittilâ' husûlünde işbu netâyic dahi sicil-i nikâh defterindeki hâne-i mahsusa kayd olunur. Ancak hukûk-ı aile kararnâmesinin yüz otuz yedinci maddesi ahkâmına ri'âyet olunur.

Madde 17. Mahkemece işbu nizamnâmeye tevfikân ittihâz olunan mukarrerât idâri mahiyettedir. Ve ba'de'n-nikâh esbâb-ı kânûniyeye binâen akdin fesâdını i'âdeye mâni' değildir.

Madde 18. İşbu nizamnâmede gayri müslimler hakkında istisnâen beyân olunan ahkâma muhâlif olmayan mevâd sarahât-ı mahsûsa olmadıkça onlar hakkında dahi câridir.

Madde 19. İşbu nizamnâme 1 Kânun-ı sâni 1334 târihinden i'tibâren meriyü'l-icrâdır.

Madde 20. İşbu nizamnâmenin icrâsına Adliye Nâzırı me'mûrdur.

İşbu lâyiha-ı nizâmiye mevâkı' mûcibince .... (silik çıkmış okunmuyor.) 16 Rabi'u'l-evvel 1336 .... (Silik çıkmış)

Mehmed Reşad

Harbiye Nâzırı ve Mâliye Nâzırı Vekîli Enver

Şeyhü'l-islâm ve Evkâf-ı hümâyûn Nâzırı Vekîli Musa Kazım

Sadrazam ve Dâhiliye Nâzırı Mehmet Talat

Nafi'a Nâzırı ve Ma'ârif Nâzırı Vekîli Ali Münif

Adliye Nâzırı ve Şurâ-yı devlet Re'isi ve Hâriciye Nâzırı Vekîli Halil

Bahriye Nâzırı Ahmed Cemal

Posta ve Telgraf ve Telefon Nâzırı Hüseyin Haşim

Ticâret ve Zira'ât Nâzırı Mustafa Şeref.

Çıkarılan bu nizamname ve kararnamelerle devlet nüfusu arttırmak ve buna bağlı nedenlerden dolayı evlenmeyi teşvik ederek, evlenmeleri kontrol altına almak istemiştir. Yine bu emirlerle, dini kurallardan çok dönemin gerektirdiği şartları ön plana çıkardığını görmekteyiz. Özellikle 1917 kararnamesiyle çok radikal değişimlere gidilmiştir. Örneğin evlenme yaşına bir sınır getirilmiş (17 Yaş) ve kişilerin velilerinin yetkileri kayıt altına alınmıştır. Kararnamenin 7. maddesiyle 12 yaşını tamamlamamış erkek çocuk ile 9 yaşını

tamamlanmamış kız çocukların hiçbir kimse tarafından evlendirilemeyeceği hükmü getirilmişti.

Bu kararnameye, dönemin Müslim ve gayri Müslim din adamları tarafından eleştirilmiştir. Her ne kadar bu kararname, eleştirilse de ya da Osmanlı Devletinde ömrü kısa sürse de, bazı Orta doğu ülkelerinde Ürdün’de 1951’e, Suriye’de 1953’e, Lübnan ve İsrail’de hâlâ yürürlükte kalmıştır.⁸⁹

Kararname, çok kadınlı evlilik ve boşanmayla ilgili olumsuzlukları ortadan kaldırmamıştır. Kadınlara boşanma ve tek kadınlı evlilik hakkı dâhil evlilik akdine bazı şartlar koydurma ve uygulatma imkânı tanımıştır. Kadınlar lehine bazı değişiklikler getirmiştir. Cumhuriyetin döneminde hazırlanan 1923 ve 1924 aile hukuku taslaklarına örnek teşkil etmiştir. İsviçre medeni kanununun kabulünde rol oynamıştır.

Kısaca özetlersek, evlenme konusunda başlık ve fazla masrafa girilme konularında çıkarılan nizamname, emir ve kanunlara Müslüman kesimde pek fazla uyulmadığını görmekteyiz. Gayrimüslimlerde her türlü konulara uyulduğunu görmekteyiz. Hıristiyanlar istedikleri zaman evlenebilmekte, kız kaçırma ve bunun yol açtığı adam yaralama, öldürme olaylarına rastlanılmamaktadır.⁹⁰

---

⁸⁹ Mehmet Akif Aydın, **İslam-Osmanlı Aile Hukuku**, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları No:11, İstanbul, 1985, s. 225-226

⁹⁰ İbrahim Yılmazçelik, **XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Dersim Sancağı**, Elâzığ, 1999, s. 154-155

II. BÖLÜM

MEDENİ HUKUK VE ÇORUM EVLENME DEFTERLERİ UYGULAMASI

1. Medeni Kanunun Hazırlanması

1926 Medeni Kanunun kabulünden önce birçok nizamname ve kanunname çıkarılmıştır. Bunlarda batılı devletlerden örnekler alınarak yapılmıştır. Örneğin, 1850 tarihli Kanunnâme-i Ticaret, 1858 tarihli Ceza Kanunnâmesi, 1880, 1881 Usul-ı Muhâkemât-ı Cezâiye ve Usul-i Muhakemât-ı Hukûkiye Kanunları Fransız mevzuatı örnek alınarak hazırlanmıştır. Bu kanunnamelerin bir kısmının hazırlanmasında yerli kaynaklar göz önünde bulundurulmuştur.⁹¹

Medeni kanunun hazırlanması fikri, daha önce ortaya atılmış ise de, Ahmet Cevdet Paşa'nın çabasıyla fıkıh kurallarına dayalı olarak Mecelle hazırlanmıştır. Mecelle, 1869'da Kitabü'l-büyûnun çıkarılmasıyla başlamış ve 1876'da "Kaza" kitabı ile tamamlanmıştır. Mecelle Kanunu, şahıslar hukuku, aile hukuku ve miras hukuku gibi konuları saf dışı bırakmıştır.

Devam eden süreçte, 1917 yılında Aile Nizamnamesi çıkarılmış ve yürürlüğe girmiştir. 1919 yılında kaldırılan bu nizamname, Tanzimat'tan sonra çıkarılan kanunların son safhasını oluşturmuştur. Bu nizamname, bir süre daha mahkemelerde geçerli sayılmaya devam etse de, yeni bir kanunun çıkarılmasını etkilememiştir. Hatta daha da yeni bir kanunun çıkarılmasına ihtiyaç duyulmuştur.

Yeni Türk devletinin kurulmasıyla birlikte yeni bir kanunun çıkarılması sık sık gündeme gelmiştir. Fakat bu kanunun nasıl bir özelliğe sahip olacağı belli değildi. Ülkede batılı tarzda bir kanunun hazırlanmasını isteyenler daha ağır basmaktaydı. Birçok kanun hazırlanmış, bunlar kabul edilmemiştir. Batı tarzında bir kanunun hazırlanması istenmiştir.

1923 ve 1924 yıllarında aile hukuku ile ilgili iki kanun tasarısı hazırlanmıştır. Milli Mücadeleden sonra Osmanlıdan kalma kanunları değiştirmek amacıyla "Ta'dil-i

---

⁹¹ Elif Dursunüst, "Kabul Edilme Sürecinde Türk Kanun-ı Medenîsi", Usûl, 12 (2010/1), s.160

kavânin için muktazi lâyihaları ihzâra memur komisyonlar” kurulmuştur. Bu komisyonlar şunlardır:

Mecelle Vacibât Komisyonu

Mecelle Ahvâl-i şahsiye Komisyonu

Usûl-i muhâkeme-i hukûkiye ve şer’iye Komisyonu

Ticâret-i bahriye ve berriye Komisyonu

Usûl-i muhâkemât-ı cezâ’iye Komisyonu

Kanûn-ı cezâ Komisyonu

Burada adı geçen komisyonlar ilk toplantısını 2 Mayıs 1923 tarihinde gerçekleştirdi. Bu komisyon 1916’daki Ahkâm-ı şahsiye komisyonunun devamı olduğu için şer-i kararların çıkması kaçınılmazdı. Komisyonlar aile kanunu hazırlama neticesinde çalışmalarına devam etmekteydi. Seyyid Bey tarafından 30 Aralık 1923’de bir tasarı ortaya kondu. Daha sonra Adliye ve şer’iye encümenlerine havale edildi ve encümenler küçükte olsa bazı değişiklikler yaptı. Bu komisyonlarda görev alan kişilerin ortak düşüncesi memleketin kendi örf ve adetlerinden yararlanması düşüncesindeydiler. Seyyid Beye göre, hazırlanacak olan kanunun memleketin özüne, örfüne ve adetlerine uygun olması gerektiğini desteklemiş ve konuşmalarını da bu yönde yapmıştır.

Yapılacak olan kanunun hızlı bir şekilde değil belirli bir zaman diliminden sonra iyice ölçülüp tartılıp hazırlanması gerektiğini, Almanların kanunlarını 15 yıllık süre zarfında hazırladıklarını söyleyerek kanun yapmanın kolay bir şey olmadığını ve uzun bir zaman ihtiyaç olduğunu savunmuştur. Ayrıca kısa bir sürede Alman veya İsviçre hukukunun alınıp, tercüme edilip uygulanmasının son derece yanlış olacağını savunmuştur.

Diğer bir taraftan da bu düşünceye katılmayanlar vardı. Her milletin ayrı ayrı değil bütün olarak ele alınması gerektiğini savunuyorlardı. Türkiye’nin bu medeni dünyanın bir parçası olduğunu ve bu dünyanın medeni kanununu alması gerektiği düşüncesindeydiler. 1923 komisyonlarının sona ermesinde sonra 1924 komisyonlarında da bu düşünce ağırlık kazandı.

11 Mayıs 1924'de talimatname verilerek tekrar komisyon kurulması kararlaştırıldı. Bu talimatnameye göre; Bu suretle kanunlaştırmalarda garba yakınlaşma arzusu daha bariz bir şekilde belirtilmektedir. Bu komisyonlar içerisinde ahvâl-i şahsiye komisyonu Hacı Adil Bey, Şevket Bey, Muammer Raşit Bey, Şükrü Kaya Bey, Ahmet Samim Bey, Ömer Nasuhi Beylerden oluşmaktaydı. Ömer Nasuhi Bey'in sıhhi sebeplerle çekilmesinden sonra Cemal Atıf Bey komisyona dâhil olmuştur. Bu tasarıda iki kitap halinde evlenme ve boşanmaya ait hükümler kaleme alınmıştır. Tasarı Hukuk-ı Aile Kararnamesine bazı hükümleri ve ana yapısı bakımından benzemekteyse de ondan köklü olarak ayrıldığı noktalar da vardır. Tasarının çok aceleye geldiği bütün maddelerinden belli olmaktadır. Bundan önceki tasarıya göre oldukça geri ve acemice kaleme alınmıştır.⁹²

Tasarı hazırlanırken talimatnameye uyulmuş batı medeniyetlerinden örnekler alınarak İslam hukukunda olmayan birçok konu tasarıya eklenmiştir. İlave edilen konulara birkaç örnek vermek gerekirse boşanma konusunu ele alabiliriz. Boşanma konusunda kadın-erkek eşit tutulmuş, kadın-erkek arasında yaşanan sıkıntılar hakim önünde giderilmesi hükümleri getirilmiştir. Evlenme ve boşanma ile ilgili konular genişletilmiştir. Mecelleden bu talimatnamenin çıkarılmasına kadar olan dönemde bu kadar geniş ve kapsamlı hukuk kurallarının getirilmesi gelinen noktayı açık bir şekilde bizlere göstermektedir. Bu talimatname medeni hukuk öncesi dini konulara ayak uydurulmasının son bölümünü oluşturmaktaydı.

Eski hukuk kurallarının dönemin ihtiyaçlarını karşılayamamasından dolayı yeni kanunların getirilmesi ülke içinde gerekli hale gelmiştir. Türk medeni kanunun çıkarılması düşüncesi 1924 yılın sonları ve 1925 yılında daha da güçlenmeye başlamıştı. Sonun da Adliye Vekili Mahmut Esad bir konuşmasında İsviçre Medeni Kanunun bazı düzenlemelerden geçirilerek kullanılması hükümetçe de desteklenerek kabul edildi. Bu kanun bir kurul tarafından tercüme edildi. Avukat ve hukukçuların düzenlemesiyle Türk Medeni Kanunu hazırlandı.⁹³

İsviçre kanunu ele alınması istenmiş ve bu kanunun alınması kararlaştırılmış ve çalışmalar başlamıştır. O dönemin Adliye Vekili Mustafa Esad Bozkurt 1912 tarihinde

---

⁹² Mehmet Akif Aydın, **İslam-Osmanlı Aile Hukuku**, İstanbul, 1985, s. 238

⁹³ Dursunüst, s.165

çıkarılan İsviçre Kanununun 1804 çıkarılan Fransa Medeni Kanunundan ve Alman Medeni Kanunundan İsviçre Kanununun daha sade ve anlaşılır olduğunu savunmuştur. İsviçre Kanununun daha yeni ve halkçı olmasından dolayı Mustafa Esad Bozkurt bu Medeni Kanununun Türkiye Cumhuriyetinin yeni kanunu olmasını dile getirmiştir.

Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Ferit Hakkı Saymen, Selahattin Sulhi Tekinay gibi Fransızca bilen hukukçuların Türkiye’de çok olmasının ve İsviçre Medenî Kanunu’nun Fransızca metninin Türkçeye çabuk çevrilme olasılığının bulunması, İsviçre’de öğrenim görmüş olan hukukçuların Türkiye’de idare başına geçmiş bulunmalarının İsviçre Medenî Kanunu’nun seçilmesinde etkili olduğunu düşünmektedirler.⁹⁴

Neden İsviçre Medeni kanununun seçildiğinin bu şekilde kısaca açıklayabiliriz. Daha sade, anlaşılır ve en yeni Medeni kanun olması ülkemizde dikkatleri çekmiş ve bu yönleriyle yöneticilerin ilgisini çekmiştir.

Türk Kanunu Medenisi din kurallarından arındırılmış ve laik kurallara dayandırılmıştır. Bu kanun din kurallarından tamamen uzak olup dönemin siyasi, ekonomik ve sosyal beklentilerinin bir ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Eşitlik kuralları kanunun temelini oluşturmuştur. Şahıslar kanun çerçevesinde istediğini yapmakta özgürdür.

Bunların dışında kadın-erkek miras, evlilik, boşanma, meslek edinme ve birçok konuda birbirine eşit sayılmışlardır. Kadın-Erkek eşitliği Medeni kanunun temelini oluşturur. Bunların dışında kölelik, esirlik gibi konular kaldırılmıştır. Bu şekilde kısa bir şekilde Medeni kanunun dayandığı temel esasları açıklayabiliriz. Medeni Kanununun evlilik ile ilgili hükümleri aşağıdadır.

“İKİNCİ KİTAP

AİLE HUKUKU

BİRİNCİ KISIM

EVLİLİK HUKUKU

---

⁹⁴ Atay Aytakin, **Neden İsviçre Medenî Kanunu ?**, Medenî Kanun’un 50. Yıl Sempozyumu, İ.Ü. Mukayeseli Hukuk Enstitüsü, İstanbul 1978, s. 70

BİRİNCİ BÖLÜM

EVLENME

BİRİNCİ AYIRIM

NİŞANLILIK

A. Nişanlanma

Madde 118. Nişanlanma, evlenme vaadiyle olur. Nişanlanma, yasal temsilcilerinin rızası olmadıkça küçüğü veya kısıtlıyı bağlamaz.

B. Nişanlılığın hükümleri

I. Dava hakkının bulunmaması

Madde 119. Nişanlılık, evlenmeye zorlamak için dava hakkı vermez. Evlenmeden kaçınma hâli için öngörülen cayma tazminatı veya ceza şartı dava edilemez. Ancak yapılan ödemeler de geri istenemez.

II. Nişanın bozulmasının sonuçları

1. Maddi tazminat

Madde 120. Nişanlılardan biri haklı bir sebep olmaksızın nişanı bozduğu veya nişan taraflardan birine yükletilebilen bir sebeple bozulduğu takdirde; kusuru olan taraf, diğerine dürüstlük kuralları çerçevesinde ve evlenme amacıyla yaptığı harcamalar ve katlandığı maddî fedakârlıklar karşılığında uygun bir tazminat vermekle yükümlüdür. Aynı kural nişan giderleri hakkında da uygulanır. Tazminat istemeye hakkı olan tarafın ana ve babası veya onlar gibi davranan kimseler de, aynı koşullar altında yaptıkları harcamalar için uygun bir tazminat isteyebilirler.

2. Manevi tazminat

Madde 121. Nişanın bozulması yüzünden kişilik hakkı saldırıya uğrayan taraf, kusurlu olan diğer taraftan manevî tazminat olarak uygun miktarda bir para ödenmesini isteyebilir.

III. Hediyelerin geri verilmesi

Madde 122. Nişanlılık evlenme dışındaki bir sebeple sona ererse, nişanlıların birbirlerine veya ana ve babanın ya da onlar gibi davrananların, diğer nişanlıya vermiş oldukları alışılmışın dışındaki hediyeler, verenler tarafından geri istenebilir. Hediye aynen veya mislen geri verilemiyorsa, sebepsiz zenginleşme hükümleri uygulanır.

IV. Zaman aşımı

Madde 123. Nişanlılığın sona ermesinden doğan dava hakları, sona ermenin üzerinden bir yıl geçmekle zamanaşımına uğrar.

İKİNCİ AYIRIM

EVLENME EHLİYETİ VE ENGELLERİ

A. Ehliyetin koşulları

I. Yaş

Madde 124. Erkek veya kadın on yedi yaşını doldurmadıkça evlenemez. Ancak, hâkim olağanüstü durumlarda ve pek önemli bir sebeple on altı yaşını doldurmuş olan erkek veya kadının evlenmesine izin verebilir. Olanak buldukça karardan önce ana ve baba veya vasi dinlenir.

II. Ayırt etme gücü

Madde 125. Ayırt etme gücüne sahip olmayanlar evlenemez.

III. Yasal temsilcinin izni

1. Küçükler hakkında

Madde 126. Küçük, yasal temsilcisinin izni olmadıkça evlenemez.

2. Kısıtlılar hakkında

Madde 127. Kısıtlı, yasal temsilcisinin izni olmadıkça evlenemez.

3. Mahkemeye başvurma

Madde 128. Hâkim, haklı sebep olmaksızın evlenmeye izin vermeyen yasal temsilciyi dinledikten sonra, bu konuda başvuran küçük veya kısıtlının evlenmesine izin verebilir.

B. Evlenme engelleri

I. Hısımlık

Madde 129. Aşağıdaki kimseler arasında evlenme yasaktır.

1. Üstsoy ile altsoy arasında; kardeşler arasında; amca, dayı, hala ve teyze ile yeğenleri arasında,
2. Kayın hısımlığı meydana getirmiş olan evlilik sona ermiş olsa bile, eşlerden biri ile diğerinin üstsoyu veya altsoyu arasında,
3. Evlât edinen ile evlâtlığın veya bunlardan biri ile diğerinin altsoyu ve eşi arasında.

II. Önceki evlilik

1. Sona erdiğinin ispatı

a. Genel olarak

Madde 130. Yeniden evlenmek isteyen kimse, önceki evliliğinin sona ermiş olduğunu ispat etmek zorundadır.

b. Gaiplik durumunda

Madde 131. Gaipliğine karar verilen kişinin eşi, mahkemece evliliğin feshine karar verilmedikçe yeniden evlenemez. Kaybolanın eşi evliliğin feshini, gaiplik başvurusuyla birlikte veya ayrıca açacağı bir dava ile isteyebilir. Ayrı bir dava ile evliliğin feshi, davacının yerleşim yeri mahkemesinden istenir.

2. Kadın için bekleme süresi

Madde 132. Evlilik sona ermişse, kadın, evliliğin sona ermesinden başlayarak üç yüz gün geçmedikçe evlenemez. Doğurmakla süre biter. Kadının önceki evliliğinden gebe olmadığı anlaşılması veya evliliği sona eren eşlerin yeniden birbiriyle evlenmek istemeleri hâllerinde mahkeme bu süreyi kaldırır.

III. Akıl hastalığı

Madde 133. Akıl hastaları, evlenmelerinde tıbbî sakınca bulunmadığı resmî sağlık kurulu raporuyla anlaşılmadıkça evlenemezler.

ÜÇÜNCÜ AYIRIM

EVLENME BAŞVURUSU VE TÖRENİ

A. Başvuru

I. Başvuru makamı

Madde 134. Birbiriyle evlenecek erkek ve kadın, içlerinden birinin oturduğu yer evlendirme memurluğuna birlikte başvururlar. Evlendirme memuru, belediye bulunan yerlerde belediye başkanı veya bu işle görevlendireceği memur, köylerde muhtardır.

II. Şekli

Madde 135. Başvuru, evlenecekler tarafından yazılı veya sözlü olarak yapılır.

III. Belgeler

Madde 136. Erkek ve kadından her biri, nüfus cüzdanı ve nüfus kayıt örneğini, önceki evliliği sona ermiş ise buna ilişkin belgeyi, küçük veya kısıtlı ise ayrıca yasal temsilcisinin imzası onaylanmış yazılı izin belgesini ve evlenmeye engel hastalığının bulunmadığını gösteren sağlık raporunu evlendirme memurluğuna vermek zorundadır.

IV. Başvurunun incelenmesi ve reddi

Madde 137. Evlendirme memuru, evlenme başvurusunu ve buna eklenmesi gereken belgeleri inceler. Başvuruda bir noksanlık görürse bunu tamamlar veya tamamlattırır. Başvurunun usulüne uygun olarak yapılmadığı veya evleneceklerden birinin evlenmeye ehil olmadığı ya da evlenmeye yasal bir engel bulunduğu anlaşılırsa, evlenme başvurusu ret olunur ve durum evleneceklerle yazıyla hemen bildirilir.

V. Redde itiraz ve yargılama usulü

Madde 138. Evleneceklerden her biri evlendirme memurunun ret kararına karşı mahkemeye başvurabilir. İtiraz, evrak üzerinde incelenip kesin karara bağlanır. Ancak, mutlak butlan sebeplerinden birinin bulunduğu ilişkin ret kararlarına karşı açılan davalar, basit yargılama usulüyle ve Cumhuriyet savcısının hazır bulunmasıyla görülür.

B. Evlenme töreni ve tescil

I. Koşulları

1. Evlenme izni

Madde 139. Evlendirme memuru, evlenme koşullarının varlığını tespit ederse veya ret kararı mahkemece kaldırılırsa, evleneceklere evlenme gün ve saatini bildirir veya isterlerse evlenme izni belgesini verir.

Evlenme izni belgesi, verildiği tarihten başlayarak altı ay içinde evleneceklere her hangi bir evlendirme memuru önünde evlenebilme hakkı sağlar.

1.Evlenmenin yapılamaması

Madde 140. Evlenme koşullarının bulunmadığının anlaşılması veya belgelerin verilmesinden başlayarak altı ayın geçmesi hâlinde, evlendirme memuru evlenme törenini yapamaz.

II. Yapılışı

1.Tören yeri

Madde 141. Evlenme töreni, evlendirme dairesinde evlendirme memurunun ve ayırt etme gücüne sahip ergin iki tanığın önünde açık olarak yapılır. Ancak, tören evleneceklerin istemi üzerine evlendirme memurunun uygun bulacağı diğer yerlerde de yapılabilir.

1.Törenin şekli

Madde 142. Evlendirme memuru, evleneceklerden her birine birbiriyle evlenmek isteyip istemediklerini sorar. Evlenme, tarafların olumlu sözlü cevaplarını verdikleri anda oluşur. Memur, evlenmenin tarafların karşılıklı rızası ile kanuna uygun olarak yapılmış olduğunu açıklar.

1. Aile cüzdanı ve dinî tören

Madde 143. Evlenme töreni biter bitmez evlendirme memuru eşlere bir aile cüzdanı verir. Aile cüzdanı gösterilmeden evlenmenin dinî töreni yapılamaz. Evlenmenin geçerli olması dinî törenin yapılmasına bağlı değildir.

A. Yönetmelik

Madde 144. Evlenme işlemi, evlenme kütüğü, evlenmeye ilişkin yazışma ve evlenme ile ilgili diğer konular yönetmelikle düzenlenir.

DÖRDÜNCÜ AYIRIM

BATIL OLAN EVLENMELER

A. Mutlak butlan

I. Sebepleri

Madde 145. Aşağıdaki hâllerde evlenme mutlak butlanla batıldır.

1. Eşlerden birinin evlenme sırasında evli bulunması,
2. Eşlerden birinin evlenme sırasında sürekli bir sebeple ayırt etme gücünden yoksun bulunması,
3. Eşlerden birinde evlenmeye engel olacak derecede akıl hastalığı bulunması,
4. Eşler arasında evlenmeye engel olacak derecede hısımlığın bulunması.

II. Dava açma görevi ve hakkı

Madde 146. Mutlak butlan davası, Cumhuriyet savcısı tarafından re'sen açılır. Bu dava, ilgisi olan herkes tarafından da açılabilir.

III. Dava hakkının sınırlanması veya kalkması

Madde 147. Sona ermiş bir evliliğin mutlak butlanı Cumhuriyet savcısı tarafından re'sen dava edilemez; fakat her ilgili, mutlak butlanın karar altına alınmasını isteyebilir. Ayırt etme gücünün sonradan kazanılması veya akıl hastalığının iyileşmiş olması durumlarında mutlak butlan davasını yalnız ayırt etme gücünü sonradan kazanan veya akıl hastalığı iyileşen eş açabilir. Evliyken yeniden evlenen bir kimsenin önceki evliliği mutlak butlan kararı verilmeden önce sona ermişse ve ikinci evlenmede diğer eş iyi niyetli ise, bu evlenmenin butlanına karar verilemez.

B. Nisbî butlan

I. Eşlerin dava hakkı

1. Ayırt etme gücünden geçici yoksunluk

Madde 148. Evlenme sırasında geçici bir sebeple ayırt etme gücünden yoksun olan eş, evlenmenin iptalini dava edebilir.

2. Yanılma

Madde 149. Aşağıdaki durumlarda eşlerden biri evlenmenin iptalini dava edebilir:

1. Evlenmeyi hiç istemediği veya evlendiği kişiyle evlenmeyi düşünmediği hâlde yanılarak bu evlenmeye razı olmuşsa,

2. Eşinde bulunmaması onunla birlikte yaşamayı kendisi için çekilmez bir duruma sokacak derecede önemli bir nitelikte yanılarak evlenmişse.

3. Aldatma

Madde 150. Aşağıdaki durumlarda eşlerden biri evlenmenin iptalini dava edebilir.

1. Eşinin namus ve onuru hakkında doğrudan doğruya onun tarafından veya onun bilgisi altında bir başkası tarafından aldatılarak evlenmeye razı olmuşsa,

2. Davacının veya altsoyunun sağlığı için ağır tehlike oluşturan bir hastalık kendisinden gizlenmişse.

4. Korkutma

Madde 151. Kendisinin veya yakınlarından birinin hayatı, sağlığı veya namus ve onuruna yönelik pek yakın ve ağır bir tehlike ile korkutularak evlenmeye razı edilmiş eş, evlenmenin iptalini dava edebilir.

4. Hak düşürücü süre

Madde 152. İptal davası açma hakkı, iptal sebebinin öğrenildiği veya korkunun etkisinin ortadan kalktığı tarihten başlayarak altı ay ve her hâlde evlenmenin üzerinden beş yıl geçmekle düşer.

II. Yasal temsilcinin dava hakkı

Madde 153. Küçük veya kısıtlı, yasal temsilcisinin izni olmadan evlenirse, izni alınmayan yasal temsilci evlenmenin iptalini dava edebilir. Bu suretle evlenen kimse sonradan on sekiz yaşını doldurmak suretiyle ergin olur, kısıtlı olmaktan çıkar veya karı gebe kalırsa evlenmenin iptaline karar verilemez.

C. Butlanı gerektirmeyen sebepler

I. Bekleme süresine uymama

Madde 154. Kadının bekleme süresi bitmeden evlenmesi, evlenmenin butlanını gerektirmez.

II. Şekil kurallarına uymama

Madde 155. Evlendirmeye yetkili memur önünde yapılmış olan bir evliliğin kanunun diğer şekil kurallarına uyulmaması sebebiyle butlanına karar verilemez.

D. Butlan kararı

I. Genel olarak

Madde 156. Batıl bir evlilik ancak hâkimin kararıyla sona erer. Mutlak butlan hâlinde bile evlenme, hâkimin kararına kadar geçerli bir evliliğin bütün sonuçlarını doğurur.

II. Sonuçları

1. Çocuklar yönünden

Madde 157. Mahkemece butlanına karar verilen bir evlilikten doğan çocuklar, ana ve baba iyi niyetli olmasalar bile evlilik içinde doğmuş sayılırlar. Çocuklar ile ana ve baba arasındaki ilişkilere boşanmaya ilişkin hükümler uygulanır.

1. Eşler yönünden

Madde 158. Evlenmenin butlanına karar verilirse, evlenirken iyiniyetli bulunan eş bu evlenme ile kazanmış olduğu kişisel durumunu korur. Eşler arasındaki mal rejiminin tasfiyesi, tazminat, nafaka ve soyadı hakkında boşanmaya ilişkin hükümler uygulanır.

E. Mirasçıların dava hakkı

Madde 159. Evlenmenin butlanını dava etme hakkı mirasçılara geçmez. Ancak, mirasçılar açılmış olan davayı sürdürebilirler. Dava sonucunda evlenme sırasında iyi niyetli olmadığı anlaşılan sağ kalan eş, yasal mirasçı olamayacağı gibi, daha önce yapılmış olan ölüme bağlı tasarruflarla kendisine sağlanan hakları da kaybeder.

F. Yetki ve yargılama usulü

Madde 160. Evlenmenin butlanı davasında, yetki ve yargılama usulü bakımından boşanmaya ilişkin hükümler uygulanır.”⁹⁵

2. Çorum Evlenme Sicil Defterlerinin Tanıtımı

Medeni Kanunun evlilik ile ilgili maddelerini sıraladıktan sonra şimdi de bu maddelerin uygulamaları üzerinde duracağız. Önce Çorum evlilik sicil defterlerini tanıtmaya çalışacağız. Bunlar, dokuz defterden oluşmaktadır. İlk defter, Ekim 1926 Yılından başlamıştır. Dokuzuncu defter, 1930 Yılıının sonlarına kadar olan tarihi kapsamaktadır.⁹⁶ Evlilik defterlerindeki matbu sayfa örneği aşağıda örnek olarak verdik.

---

⁹⁵ Celal Ülgen, **Türk Medeni Kanunu**, Beta Yayınları, İstanbul, 2016.

⁹⁶ İrfan Yiğit, **Çorum Evlenme Sicil Defterleri (1926-1930)**, Çorum Belediyesi Kültür yayınları, Çorum, 2016

Çorum Belediyesi Köy İhtiyar Heyeti		Türkiye Cumhuriyeti Adliye Vekâleti Evlenme Sicili	
		Sıra Numarası: Sicil Numarası:	
Nişan Tarihi:		Evlenecek Kadının	Evlenecek Erkeğin
Beyan Tarihi:	Adı, Sıfatı, Şöhreti		
İlan Talebi reddedilmiş ise Sebebi:	Ana Babasının Adı San'atı ve Sıfatları		
İlanın Nerede Yapıldığı:	Doğduğu Yer Doğduğu Tarih		
İlan Vesika Tarihi:	Nüfusta Yazılı Olduğu Yer		
İtiraz Tarihi:	Şimdi Oturduğu Yer		
İtiraz Sebepleri:	Varsa Vasisinin İsmi Sıfatı San'atı		
İtiraznâmenin Evleneceklerle Tebliğ Tarihi:	Evvelce Evli Olup Olmadığı Evli ise Kocasının/Karısının Adı		
Evleneceklerin İtirazın Haksızlığı Hakkında İddiaların Hülasası:	Evvelki Evlenmenin Ne suretle Zail Olduğu		
Bu İddianın İtiraz Edene Tebliğ Tarihi:	Vefat veya Boşanma Vesikalarının Tarih ve Hülasası		
İtiraz Eden Mahkemeye Müracaat Etmiş ise Tarihi:		<p style="text-align: center;">Beyân</p> <p>İsim sıfat ve hüviyetlerimiz yukarıda yazılı bizler birbirimizle evlenmeye karar verdik. Kanuni merasimin ifa ve ikmalini isteriz.</p> <p style="text-align: center;">İmza İmza</p> <p style="text-align: center;">Akid Talebi</p> <p>Kanuni merasimin ifasına ve evlenmelerine mani bir sebebin mevcut bulunmadığı anlaşılmasına binaen akdimizin icrasını isteriz.</p> <p style="text-align: center;">İmza İmza</p> <p>Birbiriyle evlenmek isteyen .... Hanımla ..... Beyin talebiyle ..... tarihinde Çorum Belediyesi'nin daireyi mahsusasında aşağıdaki isimleri yazılı şahitlerin hazır oldukları halde Çorum belediye reisi evlenme memuru olan ben evrak ve vesaik-i lazimeyi tetkikten ve evlenmeye mani kanuni bir sebep olmadığını anladıktan sonra her iki taraftan birbirleriyle evlenmek isteyip istemediklerini sordum. Her birisi evlenmeye razı olduklarını söylemeleri ile kendi rıza ve muvafakatleriyle ben dahi bu akdi icra ettiğimi beyan ile cereyan-ı hal-i Mübin tanzim edilen iş bu zabtın altını karı, koca ve şahitler birlikte imza eyledik</p> <p>Rızaları lazım gelen ahvalde:</p> <p>Vasi Ana Baba Şahit Şahit Koca</p> <p>..... ....</p> <p>Karı</p> <p>.....</p>	
Mahkeme Kararının Hülasası:			
Bu Defterlerin Tab'ı Hakkı Türk Tayyare Cemiyetine Verilmiş Olup Beher Sayfa İçin Evleneceklerden Beş Kuruş Alınacaktır.		Vefat, boşanma, tefrik-ı beyan hadiseleri, mahkeme kararları: (*) Bu tabirlerden birisi icyab hale göre çizilecektir.	

Yukarıda Orijinalini verdiğimiz sayfanın fiziksel değerlendirmesini yapmak gerekirse, evlenme sicil defterleri, matbu olarak hazırlanmış yukarıdaki örneğini verdiğimiz sayfalardan oluşmaktadır. Defterler, Adliye Vekâleti Evlenme sicili olarak tutulmuştur. Bu sayfaların defter halinde basılma hakkı, Türk Tayyare Cemiyetine verildiğini görmekteyiz. Her bir sayfa için evlenecek olan kişilerden beş kuruş alınmaktadır.

Her bir sayfada ayrı bir evlilik işleminin yapıldığını görmekteyiz. Sayfaların içeriğine baktığımızda; evlenecek olan erkek ve kadının ismi şöhreti yada lakabı, anne baba adları, sülalece lakapları, doğduğu yer ve tarih, nüfusa kayıtlı olduğu yer, mevcut oturduğu yer, varsa vasisinin ismi, daha önce evlenip evlenmediği, evli ise eşinin adı, daha önce evli ise evliliğinin ne şekilde sonlandığı, vefat veya boşanma tarih ve özetleri gibi bilgiler bulunmaktadır.

Bu matbu evrak da kimlik bilgilerinden sonra iki farklı dilekçenin yer aldığını görmekteyiz. Birinci dilekçede evlenecek erkek ve kadının, evlenmek istediklerini bildiren bir beyanı bulunmaktadır. Bu dilekçede kişilerin isim ve resmi mühürleri bulunmaktadır. Aynı zamanda bu dilekçenin altında vasi ile evlendirilecekse vasinin ismi, anne babasının ismi bulunmaktadır. Dilekçe Örneği Aşağıda verilmiştir.

Beyan

İsim, sıfat ve hüviyetlerimiz yukarıda ki yazılı bizler birbirimizle evlenmeye karar verdik. Kânuni merâsimin ifâ ve ikmâlini isteriz ..... (Tarih)

Rızâları lâzım geldiği ahvâlde

Vasi   Baba   Ana   İmza   İmza

İkinci dilekçede, nikâhın yapılması ile ilgili akit talebidir. Birinci dilekçede kanuni işlemlerin yapılması sürecinde evlenecek kişilerin evliliklerine herhangi bir engel çıkmadığı takdirde bu ikinci dilekçe işleme girmektedir. Bu şekilde nikâh akitlerinin yapılmasını istemektedir. Bununla ilgili dilekçe örneği aşağıdadır.

Akid Talebi

Kânuni merâsimin ifâsına ve evlenmelerine mâni' bir sebebin mevcut bulunmadığı anlaşılmasına binâen akidimizin icrâsını isteriz ..... (Tarih)

İmza İmza

.....

Bu dilekçelerle ilgili olarak şu örnekleri verebiliriz. Örneğin Çorum 1. Numaralı Evlenme Sicil Defterinin 16 no'lu sicile göre; Culukoğlu Mahmut ile Lekelioğlu Kerimesi Nuriye Hanım, evlenmek için 27 Teşrin-i sâni (.....) 1926 tarihinde dilekçe verdiklerini görmekteyiz.⁹⁷ Ancak bu kişilerin gerekli araştırmalar yapıldıktan sonra 12 Kanun-ı evvel 1926'da evlenmelerine herhangi bir resmi engel bulunmadığı anlaşıldığından dolayı nikâhları yapılmıştır. Buradaki araştırma süresi yaklaşık iki haftalık bir süreci kapsamaktadır. Nikâh akitleri, araştırma bittikten sonra yapılmaktadır.

Nikâh töreni, belediyenin tahsis etmiş olduğu bir odada, iki şahidin huzurunda yapılmaktadır. Nikâhın kıyılması, belediye reisi veya evlenme memuru tarafından şahitlerin huzurunda yapılmaktadır. Bu dönemde Çorum Nikâh Memurunun ismi Mahmut'tur. Tören esnasında erkek ve kadının, kendi istekleri ile evlenmek isteyip istemedikleri sorulmaktadır. Cevabını olumlu olarak alındıktan sonra, şahitlerin huzurunda eşlerin işlemleri tamamlanmaktadır. Evlenecek olan kişiler, evlendiklerini kabul ettiklerine dair ifadeyi içeren bir metnin altına imza atmaktadır. Şahitler de, bu metnin altına şahit olduklarına dair imza atmaktadırlar. Bu metin, günümüzdeki nikâh kayıtlarına benzer ifadeleri içermektedir. Bu metin Örneği şu şekildedir.

Birbiriyle evlenmek isteyen .... Hanımla ..... Beyin talebiyle ..... tarihinde Çorum Belediyesi'nin dâ'ireyi mahsûsasında aşağıdaki isimleri yazılı şahitlerin hazır oldukları halde Çorum belediye reisi evlenme memuru olan ben evrâk ve vesâik-i lâzımeyle tetkikten ve evlenmeye mâni' kânuni bir sebep olmadığını anladıktan sonra her iki taraftan birbirleriyle evlenmek isteyip istemediklerini sordum. Her birisi evlenmeye razı olduklarını söylemeleri ile kendi rıza ve muvâfakatleriyle ben dahi bu akdi icrâ ettiğimi beyân ile cereyân-ı hâl-i Mübin tanzîm edilen işbu zabtın altını karı, koca ve şahitler birlikte imzâ eyledik.

⁹⁷ Çorum Evlenme Sicil Defteri, Defter No: 1, Sıra No: 16

Rızaları lazım gelen ahvâlde:

Vasi	Ana	Baba	Şahit	Şahit	Koca	Karı
....	.....	.....	.....	.....	.....	.....

Aynı matbu tablonun yan tarafında, nikâhın şehir merkezinde, belediye merkezinde veya köyde yapıldığına dair bilgiler bulunmaktadır. Bunun yanında nişan tarihi, nişanın yapıldığına dair beyan tarihi, nişanlar iptal edilmişse niçin iptal edildiği, nişanın nerede yapıldığı gibi bilgiler mevcuttur. Evlilik ile ilgili her türlü hukuki bilgilerin mevcut olduğunu görmekteyiz.

Kısaca özetlersek, Tanzimat'tan itibaren bu döneme kadar yapılan her türlü değişim ile ilgili bilgiler, tek bir tabloda verilmeye çalışılmıştır.

Fiziksel olarak defterlerin tanıtımını yaptıktan sonra şimdi de, defterlerin içeriğini tahlil edeceğiz. Cumhuriyet döneminde tutulan Çorum'a ait ilk defterler, dokuz adettir. Birinci defter 1926 tarihinden başlayıp 1927 Tarihine kadar olan kayıtları içermektedir. İkinci defter, 1927 tarihini kapsamaktadır. Üç numaralı defter 1927-1928 yıllarını, dört numaralı defter 1928 yılını, beş numaralı defter 1928 yılını, altı numaralı defter 1928-1929 yılını, yedi numaralı defter 1929 yılını, sekiz numaralı defter 1929-1930 yıllarını kapsamaktadır. Dokuzuncu deftere ise, 1930 yılına ait olan kayıtların yazıldığını görmekteyiz.

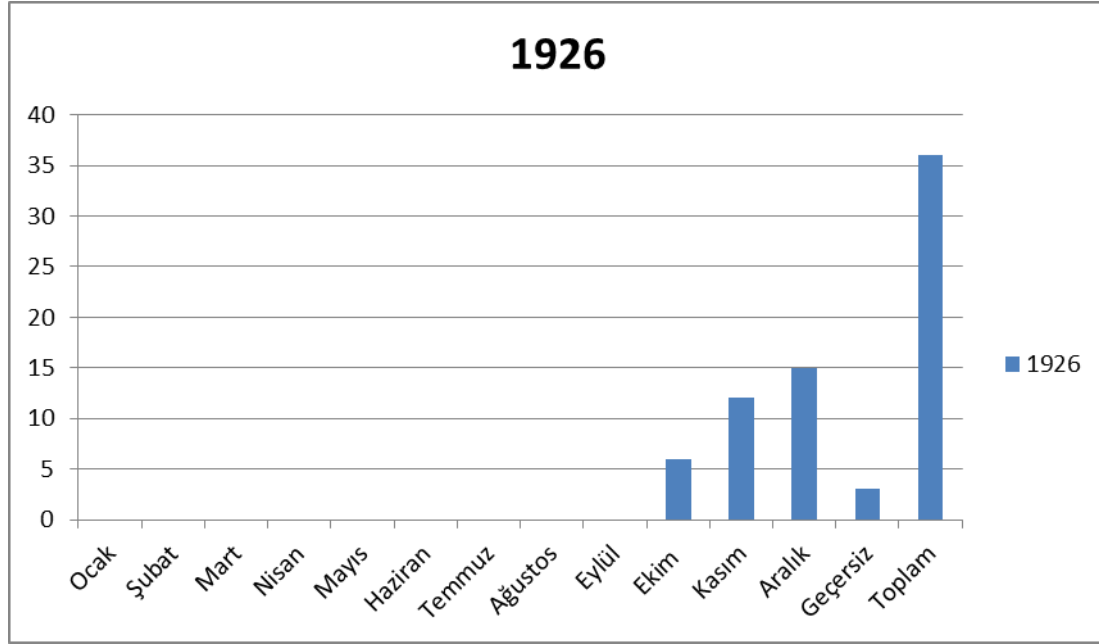
3. Çorum Evlenme Sicil Defterinin Yıllara Göre Değerlendirmesi

Çorum Evlenme Sicil Defterlerinin fiziksel olarak tanıtımını bir üst başlıkta yaptıktan sonra şimdi de, defterlere kaydedilmiş işlemlerin yıllara göre detaylı değerlendirmesini yapacağız. Değerlendirmede ele alacağımız materyaller şunlardır;

Öncelikle yıl bazında işlemler ele alacağız. Bunu da ay bazında işlem sayısına göre istatistiksel değerlerini vereceğiz. Daha sonra yıl bazında ince detaylandırmaya gideceğiz. İnce detaylandırmada erkek ve bayanın birinci veya ikinci evliliklerinin tespiti ve istatistiksel dökümleri, köyden ve şehir dışından yapılan evliliklerin tespiti, yaşlıların ve evlilikte yaş farkının fazla olanların tespiti ve istatistiksel dökümleri verilecektir.

a. 1926 Yılı İstatistiksel Değerlendirmeler

1926 yılı Çorum evlenme sicili defterlerinin istatistiksel dökümleri yıllara göre aşağıdaki tablolarda gösterilmiştir.

Tablo 1: 1926 Yılı Çorum Evlenme Defterlerinin İstatistiksel Dökümü.

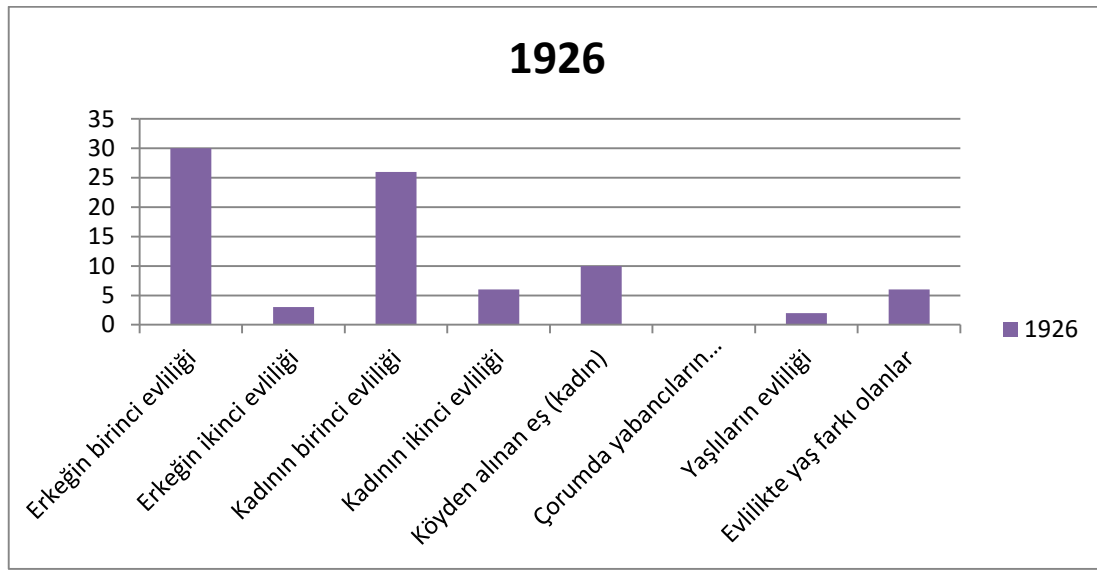
Medeni Kanun 4 Ekim 1926 tarihinde yürürlüğe girmiş ve uygulanmaya başlanmıştır. Nitekim Çorumda da evlilik kayıtları Ekim 1926'dan itibaren tutulmaya başlandığını görmekteyiz. Çorum Medeni Kanununun ilk uygulandığı yerlerdendir. 1.no'lu evlilik sicil defterini incelediğimizde Çorum'da Ekim Ayında altı, Kasım Ayında on iki, Aralık Ayında ise on beş evlilik kaydı gerçekleştirilmiştir. Geçersiz olarak gösterebileceğimiz sayı ise üç adettir. 1926 Yılında toplam otuz altı adet evlilik işlemi yapılmıştır.

Geçersiz sayılan evliliklerin nedeni genelde sağlık nedeni, eksik evrak ve evlilikten vazgeçmeden dolayı gerçekleştirilememiştir. Örneğin, Çorum 1 no'lu Evlenme Sicil Defterinin 4 no'lu sicile göre; İmamoğlu Ömer ile Şadım oğlu Elvan ile eşi, Gülizar'ın evliliği sağlık nedenlerinden dolayı yapılamamıştır. Elvan'nın, frengi hastası olmasından dolayı tedavisi yapıldıktan sonra evlenebileceği kendisine bildirilmiştir.⁹⁸

⁹⁸ Çorum Evlilik Sicil Defteri, Defter No: 1, Sıra No: 4

Yine Çiftlik Mahallesinden Abdullah Oğlu Kereb ile Deli Mehmetoğlu torunu Ayşe'nin, evlilikten vazgeçmesi sonucu, işlemleri yapılmamıştır.⁹⁹

1926 yılı Çorum'da yapılan evlilikler ile ilgili detaylı istatistiksel bilgiler, aşağıdaki tabloda verilmiştir. Tabloda verdiğimiz detay bilgiler, erkeğin ve kadının birinci ya da ikinci defa evlendiği, evlenen erkek ve kadının eşini köyden veya il dışından yapıp yapmadığı, yaşlıların evliliği ve evlilikte yaş farkı olanlar gibi bilgileri derleyerek tablomuzu oluşturduk.

Tablo 2: 1926 Cinsiyete ve Yaşa Göre Evlilik Tablosu.

Yukarıdaki tabloya göre 1926 Yılında, Çorum'da erkeklerin birinci evliliğinin sayısı otuzdur. Kadınların birinci evliliğinin sayısı ise yirmi altıdır. Erkek ve kadının ikinci evliliklerine baktığımızda 1926 Yılında son üç ayda erkeklerin ikinci evliliğine üç tane, kadının ikinci evliliğine ise altı tane rastladık. Erkek veya kadınların ikinci evlilik yapmasının nedeni, genel olarak birinci eşlerinin ölmesidir. Çok az sayıda boşanma nedeniyle ikinci kez evlendiklerine rastladık.

Köyden alınan eş sayısı ise on adettir. Bunlarda genelde köyden alınan gelinlerdir. Çorum İli dışından gelin ya da damat alınıp verilmemiştir. Yaşı ilerlemiş olanların

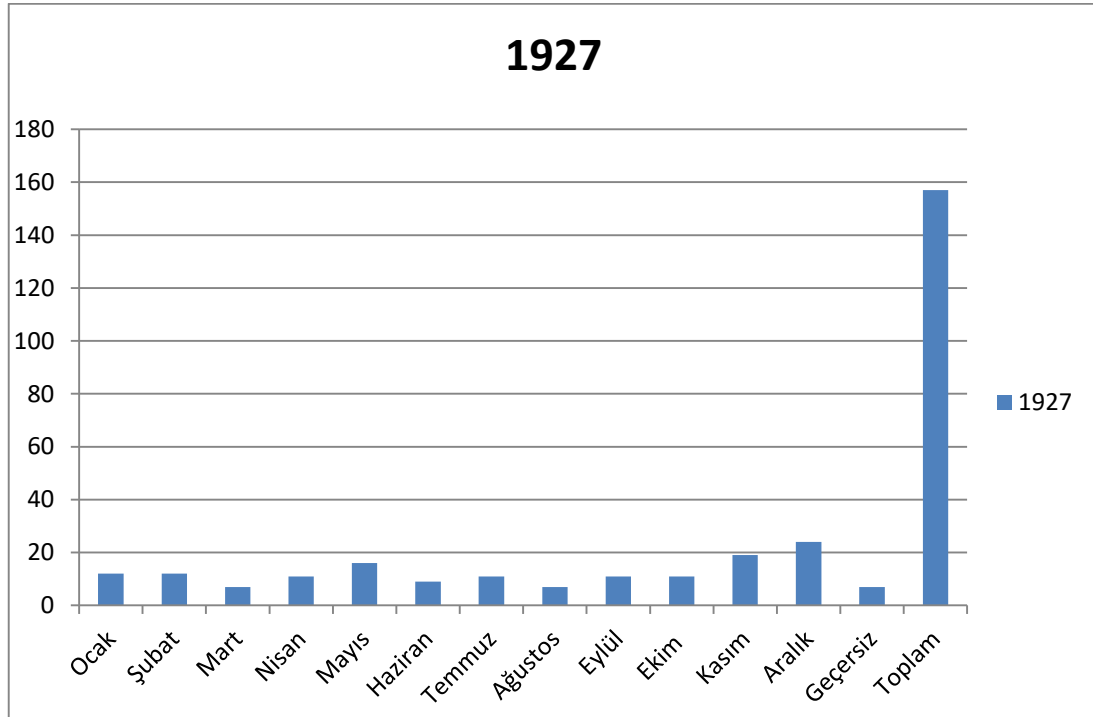
⁹⁹ Çorum Evlilik Sicil Defteri, Defter No: 1, Sıra No: 3

evlilikleri iki tanedir. Yaşlıların tekrardan evlenmeleri eşlerinin vefatıyla gerçekleştirilmiştir. Bu tür evliliklerin yapılmasında aldığımız yaş sınırı, elli ve üzeridir.

Evlilikte eşler arasında yaş farkı olarak ele aldığımız bilgiler, eşler arasındaki yaş farkının on yaş ve üzeri olanlar değerlendirmeye alınmıştır. 1926 Yılında bu tür evliliklerin sayısı altı adettir. Örneğin, Çorum Hapishane Müdürü Ali Selim Baki Beyin, kendisinden 23 yaş küçük olan Buharalıoğlu Kızı Hatice ile evlenmiştir.¹⁰⁰ Bu tür evliliklerde erkeğin sosyal statüsü belirleyici olmaktadır.

b. 1927 Yılı İstatistiksel Değerlendirmeler

1927 yılı Çorum evlenme sicili defterlerinin istatistiksel dökümleri aylara göre aşağıdaki tablolarda gösterilmiştir

Tablo 3: 1927 Çorum Evlenme Defterlerinin İstatistiksel Dökümü.

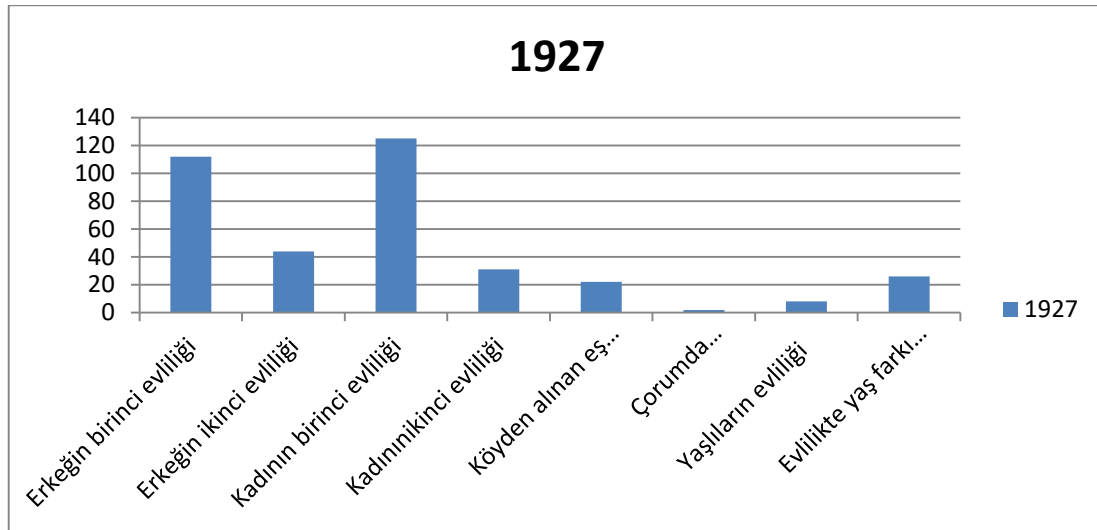
1927 Yılı işlem kayıtları 1, 2 ve 3.no'lu sicil defterlerine kaydedilmiştir. 1927 Yılı Ocak Ayında on iki işlem yapılmıştır. Şubat Ayında on iki, Mart Ayında yedi, Nisan Ayında on bir, Mayıs Ayında on altı, Haziran Ayında dokuz, Temmuz Ayında on bir, Ağustos Ayında yedi, Eylül Ayın on bir, Ekim Ayında on bir, Kasım Ayında on

¹⁰⁰ Çorum Evlilik Sicil Defteri, Defter No: 1, Sıra No: 11

dokuz ve Aralık Ayında ise yirmi dört adet işlem yapılmıştır. Geçersiz sayılan evlilik işlem sayısı yedi adettir. Toplam evlilik işlem sayısı yüz elli yedi (157) adettir.

En çok evliliğin Aralık Ayında yapıldığını görmekteyiz. En az ise Mart ve Ağustos ayında olduğunu görmekteyiz. Geçersiz sayılan evlilik işlemlerinin nedeni, nüfus cüzdanlarının olmaması, sağlık ve zamanında akid başvurusunun yapılmamasıdır. Örneğin, Ahışhalıoğlu Abidin ile Eyüpoğlu Kızı Mebser'in evlilik başvurusu, nüfus cüzdanının olmaması nedeniyle işlemleri yapılamamıştır.¹⁰¹ Bir başka evlilik akdine baktığımızda, Dursunoğlu Elvan ile Düriye'nin evliliklerinin geçersiz sayılmasının nedeni, evlenmeden vazgeçmişlerdir.¹⁰²

Bu genel değerlendirmeden sonra 1927 yılı evlilikleri ile ilgili detaylı bilgiler aşağıdaki tabloda ortaya çıkmaktadır.

Tablo 4: 1927 Çorum Evlenme Defterlerine Göre Cinsiyete, Yaşa Göre Evlilik Tablosu

1927 Yılında erkeklerin birinci evliliği yüz on iki adettir. Kadının ise yüz yirmi beş adettir. Erkeklerin ikinci evliliğine baktığımızda, bu yılda erkeklerin ikinci evliliğinin sayısı kırk dördür. Kadınların ise otuz bir adettir. Erkek ve kadının ikinci evliliklerinin nedeni, genel olarak eşinin vefat etmesidir. Daha sonra boşanma gibi nedenleri sayabiliriz. Örneğin; Hacı Nebioğlu Ahmet ile Çerkez Hasanoğlu'nun eski eşi Emine'nin

¹⁰¹ Çorum Evlilik Sicil Defteri, Defter No: 1, Sıra No: 64

¹⁰² Çorum Evlilik Sicil Defteri, Defter No: 2, Sıra No: 11

evlilikleri, ikinci evliliğdir.¹⁰³ Bu evlilikte, erkeğin ikinci kez evlenmesinin sebebi eski eşinin vefat etmesidir. Kadının ikinci kez evlenmesinin nedeni ise eski eşinden boşanmadır.

Köyden alınan gelin sayısı yirmi ikidir. Çorumda 1927 Yılında yabancıların evlilik sayısı ise ikidir. Bu kişiler, genelde Çorum'a memuriyet sebebiyle ya da göç veya geçici çalışmak amacıyla gelmiş kişilerdir.

Bu yılda yaşlı kişilerin evlilik işlemleri sekiz adettir. Yaşlılar genelde eski eşlerinin vefat etmesiyle ya da yaş ilerledikçe yalnız başına yaşamamak istemediklerinden dolayı evliliklerini gerçekleştirmişlerdir.

Yaş farkı olanların sayısı ise yirmi altıdır. Bu duruma çarpıcı bir örnek vermek gerekirse, Çorum'un Hacı Kemal Mahallesinden Tütüncü Nuri Efendi ile Turfaoğlu Kızı Zekiye'nin arasında yirmi sekiz yaş farkı vardır. Nuri Efendi tüccardır. Eşi ölmüştür. Eşinin vefatı üzerine, sosyal ve ekonomik statüsünden dolayı kendisinden çok genç olan biri ile evlenmiştir.¹⁰⁴

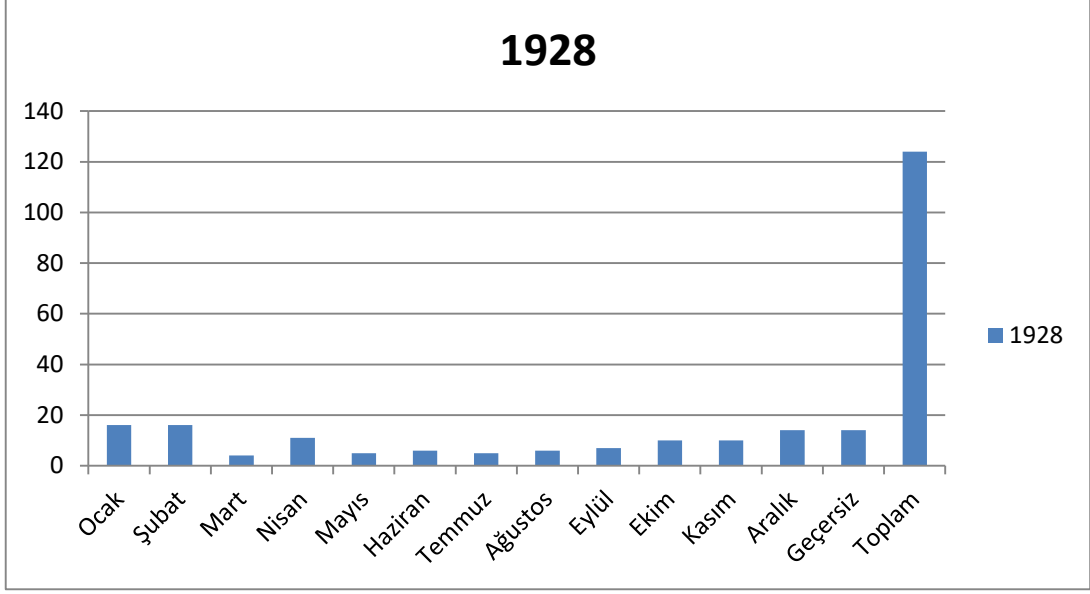
c. 1928 Yılı İstatistiksel Değerlendirmeler

1928 yılı Çorum evlenme sicili defterlerinin istatistiksel dökümü aşağıdaki tablolarda gösterilmiştir.

---

¹⁰³ Çorum Evlilik Sicil Defteri, Defter No: 1, Sıra No: 97

¹⁰⁴ Çorum Evlilik Sicil Defteri, Defter No: 2, Sıra No:35

Tablo 5: 1928 Çorum Evlenme Defterlerinin İstatiksel Dökümü.

Yukarıdaki tabloyu 1928 Yılı evlilik işlem kayıtlarını 3, 4, 5, 6.no'lu sicil defterlerini inceleyerek oluşturduk. 1928 Çorum evlenme defterlerine baktığımız zaman kısaca yukarıdaki tabloyu şu şekilde yorumlayabiliriz. Aylara göre evlilik sayılarına baktığımızda, 1928 Yılı Ocak Ayında on altı, Şubat Ayında on altı, Mart Ayında dört, Nisan Ayında on bir, Mayıs Ayında beş, Haziran Ayında altı, Temmuz Ayında beş, Ağustos Ayında altı, Eylül Ayında yedi, Ekim Ayında on, Kasım Ayında on ve Aralık Ayında ise on dört adet evlilik işlemi gerçekleştirilmiştir. Geçersiz sayılan evlilik sayısı ise on dört adettir. Toplam evlilik akdi ise yüz yirmi dört (124) adettir.

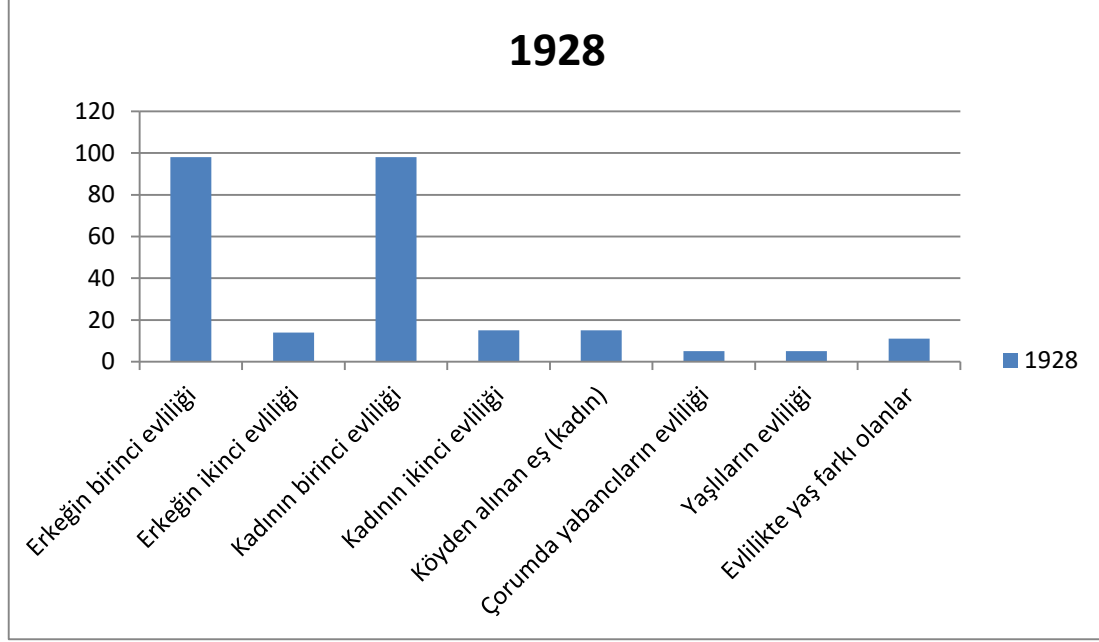
En çok evliliklerin kış mevsiminde yapıldığı en az evliliklerin ise yaz aylarında yapılmıştır. Geçersiz sayılan evliliklerin nedenlerine baktığımızda, diğer yıllarda da olduğu gibi sağlık sorunları, nüfus cüzdanlarının olmaması, halen evli olması ve evlilik akdi başvurusunun zamanında yapılmaması gibi nedenlerden dolayı yapılamamıştır.

Geçersiz sayılan evlilik akdine birkaç örnek vermek gerekirse, Battaloğlu Şevket ile Afacanoğlu torunu Fatma'nın evlilik müracaatları olmadığı için geçersiz sayılmıştır.¹⁰⁵ Bir başka örnekte ise, Nurulloğlu Arif ile Demircioğlu Süleyman eşi Emine'nin evlilik

¹⁰⁵ Çorum Evlilik Sicil Defteri, Defter No: 4, Sıra No:17

işlemlerinde Emine Hanımın halen evli olduğunu görmekteyiz.¹⁰⁶ Kadının halen evli olduğu için evlilik işlemi geçersiz sayılmıştır.

Bu genel değerlendirmeden sonra 1928 yılı evlilikleri ile ilgili detaylı değerlendirme yapacak olursak, aşağıdaki tablo ortaya çıkmaktadır.

Tablo 6: 1928 Yılı Çorum Evlenme Defterleri Cinsiyet ve yaşa göre evlilik tablosu.

Yukarıdaki tabloya göre 1928 yılında Çorum'da erkeğin birinci evlilik sayısı doksan sekiz adet, kadının birinci evlilik sayısı da doksan sekiz adettir. 1928 Yılında Çorum'da erkeğin ikinci evliliği on dört adet, kadının ikinci evlilik sayısı ise on beş adettir. Genelde kadın ve erkeğin ikinci evliliğinin sebebi vefat veya boşanmayla gerçekleşmiştir. Örneğin, Tekkeşinoğlu Mehmet Ali ile Çataloğlu Feyzullah eşi Şaziye'nin eski eşlerinin vefatıyla ikinci evlilikleri gerçekleşmiştir.¹⁰⁷

Köyden alınan eş sayısı, on beş adettir. Bir diğer durumda ise 1928 yılında Çorum'da yabancıların evlilik sayısı beş adettir. Genelde Çorum'da yabancı evlilikleri askerler ve memurlar oluşturmaktaydı. Örneğin, Jandarma Ahmet Sadık Efendi İstanbul

¹⁰⁶ Çorum Evlilik Sicil Defteri, Defter No: 4, Sıra No:31

¹⁰⁷ Çorum Evlilik Sicil Defteri, Defter No: 5, Sıra No:9

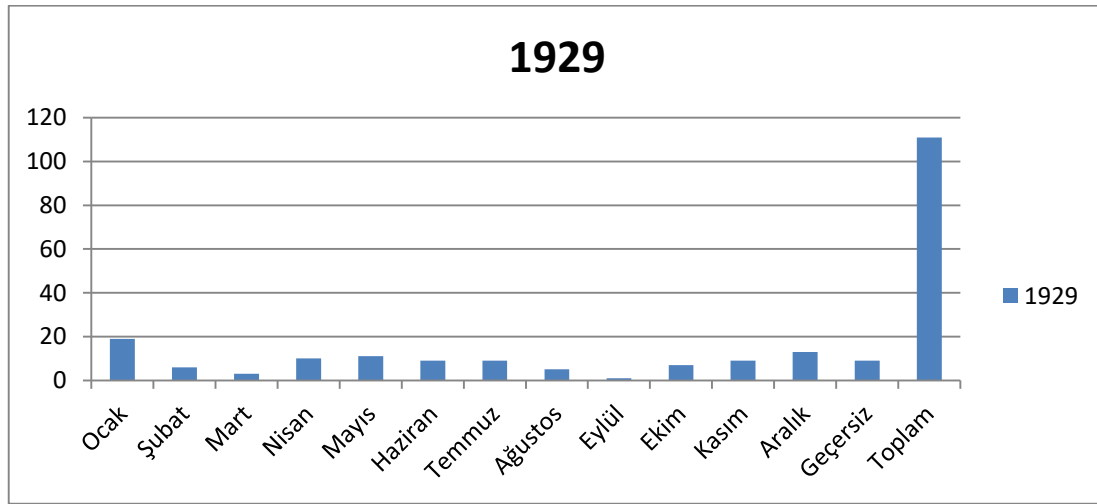
nüfusuna, Kolağası Maksudağa torunu Fevziye Çorum nüfusuna kayıtlıdır. Bu evlilik akdini Çorum'da yabancıların evliliğine örnek olarak gösterebiliriz.¹⁰⁸

Çorumda yaşlıların evlilik sayısına bakacak olursak, bu sayı beş adettir. Genelde bu kişiler, elli yaş ve üzeri olanlardır. Genelde yaşlı olup da evlenen erkeklerin eski hanımlarının vefat etmesiyle birlikte, ev işlerini yapamamalarından dolayı yeniden evlenmek zorunda kalmışlardır. Örneğin, Hacı Abdurrahmanzade Salim Efendi ile Deli Osmanoğlu diğer eşi Raşide Hanımın evliliklerinde erkek yaşı elli altı kadının yaşı ise elli üçtür.¹⁰⁹

Yaş farkı olanlara bakacak olursak, bu sayı ise on bir adettir. Örneğin; Kızaklıoğlu Mehmet Efendi ile İsa oğlu torunu Şahinaz Hanım'ın arasındaki yapılan evlilik akdinde erkek kırk altı, kadın ise on dokuz yaşındadır ve aralarında yirmi yedi yaş farkının olduğunu görmekteyiz.¹¹⁰

d. 1929 Yılı İstatistiksel Değerlendirilmeler

1929 Yılı Çorum Evlenme Sicil Defterinin istatistiksel dökümü aşağıdaki tablolarda gösterilmiştir.

Tablo 7: 1929 Yılı Çorum Evlenme Sicil Defterlerinin İstatistiksel Dökümü.

¹⁰⁸ Çorum Evlilik Sicil Defteri, Defter No: 4, Sıra No:3

¹⁰⁹ Çorum Evlilik Sicil Defteri, Defter No: 6, Sıra No:3

¹¹⁰ Çorum Evlilik Sicil Defteri, Defter No: 7, Sıra No:4

1929 Yılında evlilik işlem sayılarını 6 ve 7 no'lu sicil defterini inceleyerek oluşturduk. Ocak Ayında on dokuz, Şubat Ayında altı, Mart Ayında üç, Nisan Ayında on, Mayıs Ayında on bir, Haziran Ayında dokuz, Temmuz Ayında dokuz, Ağustos Ayında beş, Eylül Ayında bir, Ekim Ayında yedi, Kasım Ayında dokuz ve Aralık Ayında ise 13 adet evlilik işlemi gerçekleştirilmiştir. Geçersiz sayılan evlilik işlem sayısı ise dokuz adettir. Toplam yüz on bir (111) adet evlilik işlemi gerçekleştirilmiştir.

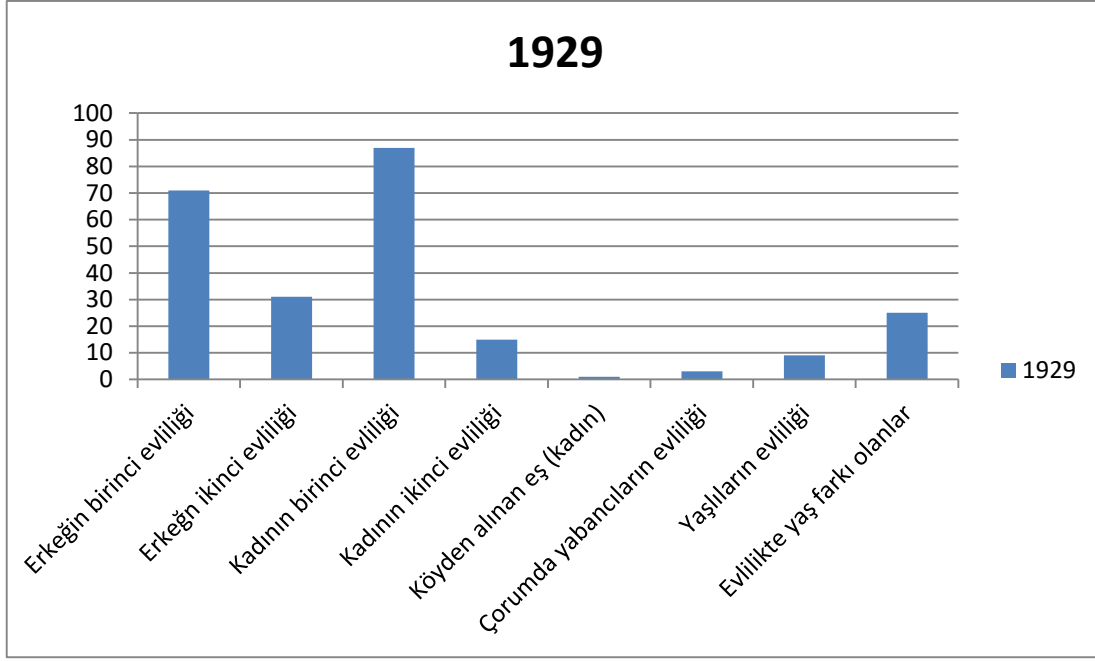
1928 Yılında olduğu gibi 1929 yılında da, en çok evlilikler kış aylarında gerçekleştirilmiştir. En az evliliğin yapıldığı ay ise Eylül ayıdır. Geçersiz sayılan evliliklerin nedenlerine baktığımızda, diğer yıllarda da olduğu gibi sağlık sorunları, nüfus cüzdanlarının olmaması, halen evli olması ve evlilik akdi başvurusunun zamanında yapılmamasından kaynaklanmıştır. Geçersiz sayılan evliliklere birkaç örnek vermek gerekirse, Hacı Mahmutoğlu Mehmet ile Şehirlioğlu kızı Şefika'nın evlilik akdi için başvuruları zamanında gerçekleşmediği için geçersiz sayılmıştır.¹¹¹ Bir başka örnekte ise, Hüdaverdioğlu Emir Efendi ile Mürüvetoğlu torunu Haşim Zekiye'nin evlilik işlemleri, başvuruları zamanında gerçekleşmediği için geçersiz sayılmıştır.¹¹²

Bu genel değerlendirmeden sonra 1929 yılı evlilikleri ile ilgili detaylı değerlendirme yapacak olursak, aşağıdaki tablo ortaya çıkmaktadır.

---

¹¹¹ Çorum Evlilik Sicil Defteri, Defter No: 7, Sıra No:34

¹¹² Çorum Evlilik Sicil Defteri, Defter No: 8, Sıra No:19

Tablo 8: 1929 Çorum Evlenme Sicil Defterlerine Göre Cinsiyet ve Yaşa göre Evlilik Tablosu.

Yukarıdaki tabloya göre 1929 Yılında Çorum'da erkeğin birinci evlilik sayısı yetmiş bir adet, kadının birinci evlilik işlem sayısı ise seksen yedi adettir. Diğer bir grupta incelediğimiz erkeğin ikinci evlilik sayısı otuz bir adet, kadının ikinci evlilik işlem sayısı ise on beş adettir. Genelde diğer yıllarda da kadının ikinci evliliği birkaç istisna dışında her zaman daha az olmuştur. Genelde erkeğin ve kadının ikinci evliliklerinin nedeni diğer eşlerinin vefatıyla ya da diğer eşlerinden boşanmayla gerçekleşmiştir. Örnek vermek gerekirse, Zulhanoğlu Osman ile Bayramoğlu Halil İbrahim eşi Fatma Maviş'in evlilikleri hem erkeğin hem de kadının ikinci evliliğidir.¹¹³ Bu evlilik akdi ikisinin de eski eşlerinin vefatıyla gerçekleşmiştir.

Köyden alınan eş (bayan) sayısı ise dört adettir. 1929 Yılında Çorum'da yabancıların yapmış olduğu evlilik sayısı üç adettir. Genelde yabancı olarak gösterilen kişiler, dışardan gelen memur ve askerlerdir. Örneğin; Ağır Ceza Mahkemesi Azasından İsmail Bey ile Eğri Velioğlu Kızı Asya'nın evlilik akidleri Çorumda yabancıların

¹¹³ Çorum Evlilik Sicil Defteri, Defter No: 7, Sıra No:4

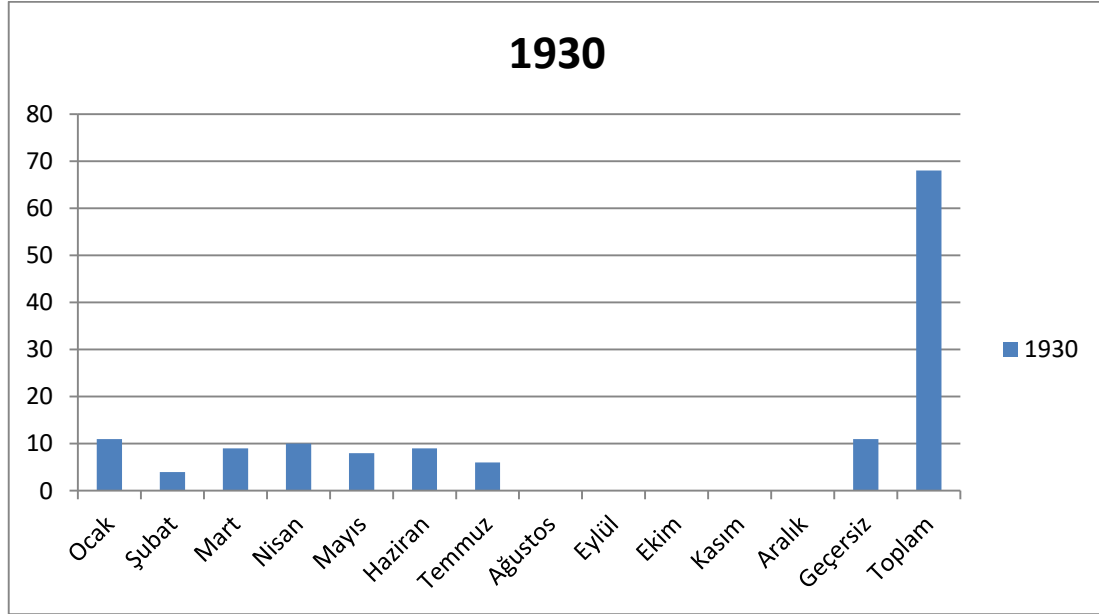
evliliğine örnek olarak gösterilebilir.¹¹⁴ İsmail Bey İstanbul'dan gelmiş Çorumda Adliyede devlet memuru olarak çalışmaktadır.

Yukarıda ki tabloya göre; bu yılda Çorumda yaşlıların evliliği dokuz adettir. Yaş sınırı olarak elli yaş ve üzere olarak değerlendirmeye aldık. Örnek verecek olursak, Öncüoğlu Mehmet ile Öncüoğlu Veli eşi Dudunun evlilikleri hem erkeğin hem de kadının ikinci evlilikleridir.¹¹⁵ Erkeğin yaşı elli dokuzdur.

Bir diğer grupta incelediğimiz yaş farkı olanların sayısı ise 25'dir. Örneğin, Giridlioğlu Rıza ile Alpayoğlu Kızı Şakire'nin evlilik akidlerine baktığımızda erkek elli bir, kadın ise otuz altı yaşındadır. Aralarında on beş yaş fark vardır.¹¹⁶

e. 1930 Yılı İstatistiksel Değerlendirmeler

1930 yılı Çorum evlenme sicili defterlerinin istatistiksel dökümleri yıllara göre aşağıdaki tablolarda gösterilmiştir.

Tablo 9: 1930 Yılı Çorum Evlenme Sicil Defterlerinin İstatistiksel Dökümü.

1930 Yılı evlilik işlemleri tablosunu 8 ve 9.no'lu sicil defterlerini inceleyerek oluşturduk. Yukarıdaki tabloya göre, 1930 yılı Çorum evlenme defterleri 8 ve 9'nolu

¹¹⁴ Çorum Evlilik Sicil Defteri, Defter No: 7, Sıra No:15

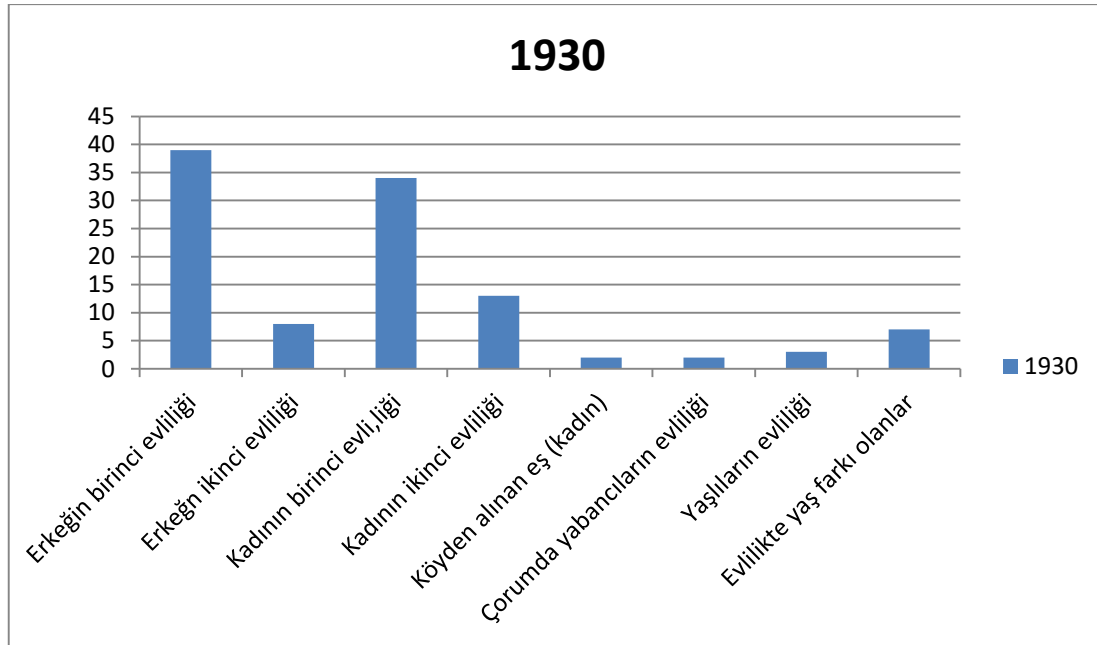
¹¹⁵ Çorum Evlilik Sicil Defteri, Defter No: 6, Sıra No:38

¹¹⁶ Çorum Evlilik Sicil Defteri, Defter No: 7, Sıra No:17

deFTERleri kapsamaktadır. Bu deFTERlerden çıkardığımız bilgiler çerçevesinde Ocak Ayında on bir, Şubat Ayında dört, Mart Ayında dokuz, Nisan Ayında on, Mayıs Ayında sekiz, Haziran Ayında dokuz ve Temmuz Ayında ise altı adet evlilik akdi yapılmıştır. Geçersiz sayılan evlilik işlem kaydı on bir adettir. Toplamda ise altmış sekiz (68) evlilik kaydı tutulmuştur. 1930 yılında Temmuz Ayından sonra evlilik kaydı tutulmadığını görmekteyiz. Evlilik işlemleri 1930 yılında yoğun olarak ilkbahar ayında yapılmıştır.

Geçersiz sayılan evliliklere baktığımızda sağlık sorunları, nüfus cüzdanının olmaması, eski eşlerinden boşanmalarından dolayı evlilik işlemleri gerçekleşmemiş ya da geçersiz sayılmıştır. 1930 Yılında geçersiz sayılan bir evliliğe örnek verecek olursak, Ali Kahyaoğlu Rıza ile Ali Kahyaoğlu Rıza eşi Sultan'ın evlilikleri Rıza'nın eski eşi Sariye'den halen boşanmamış olmasından dolayı bu evlilik akdi gerçekleşmemiştir.¹¹⁷ Bir diğer örnekte ise, Samuroğlu Şükrü ile Evliyaoğlu kızı Şükriye'nin evlilik işlemlerinde müracaat olmadığından dolayı gerçekleştirilememiştir.¹¹⁸

Bu genel değerlendirmeden sonra 1930 yılı evlilikleri ile ilgili detaylı değerlendirme yapacak olursak, aşağıdaki tablo ortaya çıkmaktadır.

Tablo 10: 1930 Çorum Evlenme DeFTERlerine Göre Cinsiyet ve Yaşa Göre Evlilik Tablosu

¹¹⁷ Çorum Evlilik Sicil DeFTERi, DeFTER No: 9, Sıra No:21

¹¹⁸ Çorum Evlilik Sicil DeFTERi, DeFTER No: 9, Sıra No:28

1930 Yılı evlilik defterlerine göre, Çorum'da erkeğin birinci evlilik sayısı otuz dokuz adet, kadının birinci evlilik sayısı ise otuz dört adettir. Erkek ve kadının ikinci evliliklerine baktığımızda erkeğin ikinci evlilik sayısı sekiz adet, kadının ikinci evlilik sayısı ise on üç adettir. Erkek ve kadının ikinci kez evlenmelerinin en büyük nedenleri, diğer eşlerinin vefatıyla ya da eski eşlerinden boşanmalarıyla ikinci evliliklerinin gerçekleştirmiş olmalarıdır. Örneğin, Külekçioğlu Ali ile Çüksuzoğlu Hasan eşi Emine'nin evlilik işleminde hem erkeğin hem de kadının ikinci evliliğine örnek olarak gösterilebilir.¹¹⁹

Yukarıdaki tabloda diğer bir grupta incelediğimiz köyden alınan eş sayısı ise iki adettir. Çorumda yabancıların evlilik sayısı ise iki adettir. Bu kişiler genelde memur ve asker olarak gözümüze çarpmaktadır. Örneğin, Ahmet Efendi 1. Mülazım ile Aliye Hanımın evlilik işlemleri, 1930 yılında Çorumda yabancıların evliliğine örnek olarak gösterilebilir.¹²⁰ Bu evlilik işleminde Ahmet Efendinin mülazım (müderres veya kadı aday) olduğunu yani devlet memuru olduğu anlaşılmaktadır.

1930 yılında Çorumda yaşlıların evlilik işlem sayısı ise üç adettir. Genelde bu evliliklerde elli yaş ve üzeri olanları değerlendirdik. Evlilik işlemlerinde yaş farkı olanların sayısı yedi adettir. Örneğin, Nuhoğlu Mehmet ile Karaküçükoğlu Kızı Şakire'nin evlilik akdini incelediğimizde erkeğin yaşı otuz sekiz, kadının yaşı ise on dokuz olduğu görülmüştür. Aralarında on dokuz yaş farkı vardır.¹²¹ Kısaca bu şekilde örnekler vererek ve açıklamalar yaparak yukarıda ki tabloyu incelemeye çalıştık.

f. Defterlerin Genel Değerlendirmesi

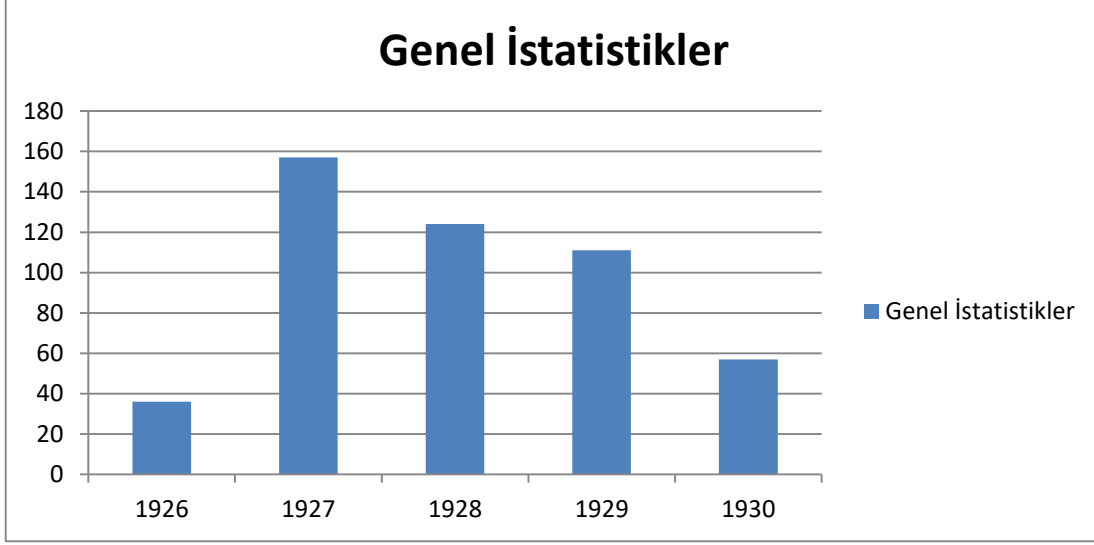
1926, 1927, 1928, 1929 ve 1930 Yıllarında Çorum evlenme sicili defterlerinin istatistiksel dökümleri yıllara göre aşağıdaki tablolarda gösterilmiştir.

---

¹¹⁹ Çorum Evlilik Sicil Defteri, Defter No: 9, Sıra No:25

¹²⁰ Çorum Evlilik Sicil Defteri, Defter No: 9, Sıra No:4

¹²¹ Çorum Evlilik Sicil Defteri, Defter No: 8, Sıra No:49

Tablo 11: 1926, 1927, 1928, 1929 ve 1930 Çorum Evlenme Sicil Defterlerinin İstatistiksel Dökümü.

Evlilik işlemlerini yıllar bazında inceledikten sonra şimdi de genel bir değerlendirmesi yapacağız. Çorum evlenme sicil defterlerinin tutulmasına 1926 yılının Ekim ayında başlanmıştır. Bunun nedeni ise medeni hukukun 1926 yılının Ekim ayının son dönemlerinde uyguladığını ve Çorumun ilk uygulanan yerler arasında olduğunu görmekteyiz.

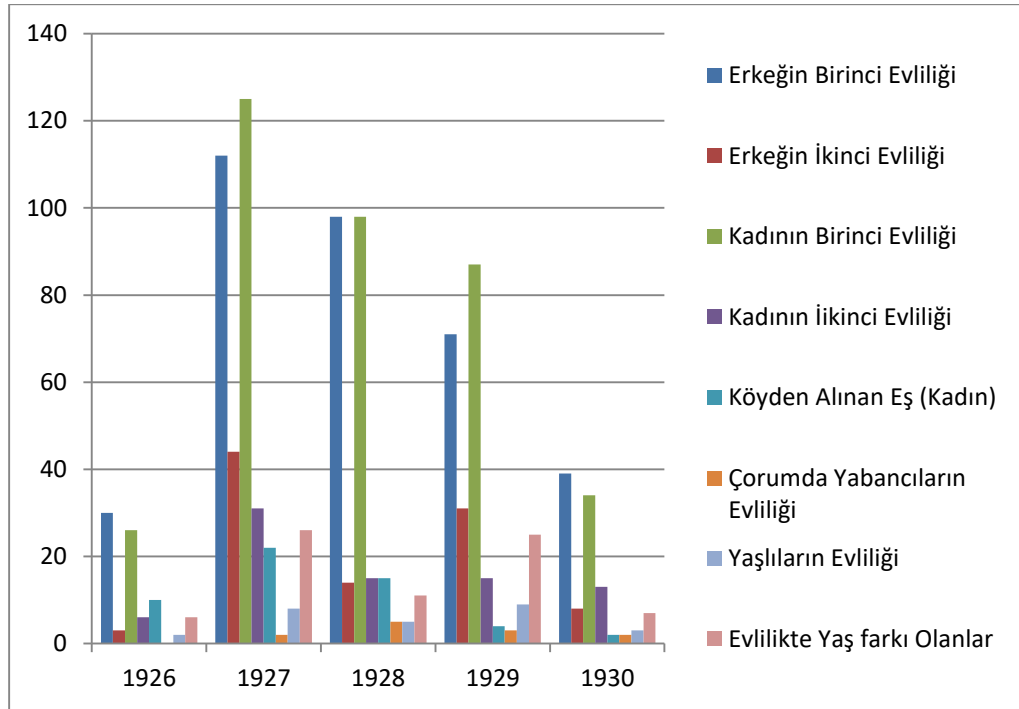
1926 yılında üç ayda toplamda otuz altı adet evlilik kaydı tutulmuştur. 1927 yılında ise evlilik işlem sayısı toplamda yüz elli yedi adet olmuştur ve bu evliliklerin yedi tanesi geçersiz sayılmıştır. 1928 yılında yüz yirmi dört kayıt tutulmuş ve bunlarında on dört tanesi geçersiz sayılmıştır. 1929 yılına geldiğimizde yüz on bir kayıt dokuz tanesi geçersiz ve 1930 yılında ise Temmuz ayına kadar yapılan evlilik sayısı elli yedi evlilik kaydı tutulmuş olup bunların on bir tanesi geçersiz sayılmıştır. Toplamda ise dört yüz doksan altı adet evlilik kaydı tutulmuş olup bunlardan toplamda kırk dört tanesi geçersiz sayılmıştır.

Geçersiz sayılan evliliklerin nedenleri nüfus cüzdanlarının olmaması, sağlık sorunları, evrak eksikliği ve zamanında müracaatların olmamasından dolayı evlilik işlemleri gerçekleştirilememiştir. Diğer bir neden ise, boşanmış olan bir kadının iddet süresini beklemeden evlenmek istemesidir. Örneğin, Çorum Gülabi Mahallesinden Satı'nın eşi Ali, vefat etmiştir. Ali'nin ölüm kaydı, nüfusa geç işlenmiştir. Satı'nın evlilik

talebi, eski eşinin ölüm tarihinden itibaren üç yüz gün (on ay) geçmediği için reddedilmiştir. Bu süre dolduktan sonra evlenebileceği kaydına not düşülmüştür.¹²² Evlilik işlemlerinde bu tür isteklerin ve gerekçelerin nedeni ise nüfusa kayıt yaptırmak, bulaşıcı hastalıkları önleme ve kanunlara uymayı sağlamaktır.

Genel olarak baktığımızda evliliklerin çoğunlukta Kış ve İlkbahar aylarında olduğunu görmekteyiz. En az evlilik işlemlerinin ise Yaz ve Sonbahar aylarında olmuştur. Bunun nedeni ise halkın tarımla uğraşması ve evliliklerin genelde kış ve ilkbahar ayında yapılması uygun görülmüştür.

Bu genel değerlendirmeden sonra 1926, 1927, 1928, 1929 ve 1930 yılı evlilikleri ile ilgili detaylı değerlendirme yapacak olursak, aşağıdaki tablo ortaya çıkmaktadır.

Tablo 12: 1926, 1927, 1928, 1929 ve 1930 Çorum Evlenme Sicil Defterlerine Göre Cinsiyet ve Yaşa Göre Evlilik Tablosu.

1926 ve 1930 yılları arasında Çorumda yapılan evlilik işlem sayısı toplamda dört yüz elli iki adettir. Bu evlilikleri daha detaylı bir şekilde incelersek, belirttiğimiz zaman içerisinde erkelerin birinci evlilik sayısı üç yüz kırk adet, erkeklerde ikinci kez

¹²² Asım Çoban, “Çorum’un Nüfus Coğrafyası Özellikleri”, Marmara Coğrafya Dergisi, Sayı 33, Ocak 2016 İstanbul, 2016, s. 417

evlenenlerin sayısı ise doksan dokuz adettir. Erkeklerin ikinci kez evlenmelerinin nedenleri eski eşlerinin vefatı veya eski eşlerinden boşanma sonrası gerçekleşmiştir.

İncelediğimiz dönemde kadınların birinci evlilik sayısı üç yüz yetmiş adet, ikinci evliliklerinin sayısı ise seksen adet olmuştur. Genellikle kadınlar kocalarının vefatıyla ikinci evliliklerini gerçekleştirmişlerdir. Çok az bir kısmı boşanmaya bağlı ikinci kez evlenmiştir.

Köyden alınan eş ve yabancıların evliliğini ortak tek bir grupta inceleyebiliriz. Bu evliliklerin sayısı ise toplamda yetmiş adettir. Genelde yabancıların evliliği Çorumda memur, asker ve öğretmen olan kimseler tarafından gerçekleştirilmiştir. Çorumda incelediğimiz yıllar içerisinde genellikle kız alıp verme bölge içerisinde ve merkez mahalleler arasında gerçekleşmiştir. Bölge dışından evlilikler çok az olmuştur.

Tablo 12’de verdiğimiz bir değerlendirme de, Çorumda yaşlı olan kişilerin evliliğidir. Bu kişiler elli yaş ve üzeri olanlardır. Bu evliliklerin sayısı ise yirmi yedi adettir.

Son olarak tablo 12’de ele aldığımız evlilikte yaş farkı olanların sayısı tahmini yetmiş beş adettir. Bu gruptaki değerlendirmemizde on yaş ve üzeri olan evlilikleri değerlendirdik. Yaş farkı olanların evliliği genelde hem erkeğin hem de kadının ikinci evliliği de olmuştur. Bazen erkeğin yaşı kadından bazen ise kadının yaşı erkekten küçük olan kişilerin evlilikleri gerçekleşmiştir. Bu tür evliliklerin ise ekonomik bakımdan zengin olduklarını bizlere göstermektedir. Yaşları büyük olup da yaş farkı olanların evliliğin nedeni yoksul ve kimsesiz olmalarından kaynaklanmıştır.

Yukarıda verdiğimiz bilgileri genel olarak değerlendirirsek, 1927 Yılı nüfus sayımına göre; Çorum merkez nüfusu, 43 891’dir. Bu nüfusun 20 891’i erkek, 22 899’u kadındır. Nüfus yıllık artış hızı 17.48’dir¹²³. Buna göre; Çorum’da erkek nüfusu kadınlara göre azdır. Sebebine baktığımızda Anadolu’nun her yerinde olduğu gibi savaştan kaynaklanmaktadır. Yaklaşık kırk dört bin nüfusu olan bir şehrin, yıllık yüzün üzerinde çiftin nikâhının yapılması iyi bir rakamı ifade etmektedir.

---

¹²³ Çorum Evlilik Sicil Defteri, Defter No: 1, Sıra No: 71

SONUÇ

Evlilik, insanlık tarihinin başlangıcından günümüze kadar her toplum için önemli konulardan biri olmuştur. Türk toplumunda da önemli bir yere sahiptir. Hem örf hukukunda, hem de dini hukukta ilk Türk topluluklarından günümüze kadar olan dönemde her zaman önemli bir yere sahip olmuştur. Eski Türk devletlerinde evlilik hukuku hakkında fazla bilgiye sahip değiliz. Fakat günümüze kadar destansı, uzun ve karmaşık bir biçimde anlatılmıştır. İslam hukuku ile birlikte kız isteme, nişan ve nikâh işlemleri Türk toplumunda yerini almıştır.

Osmanlı döneminde de bu kurallar bazı değişikliklerle devam etmiştir. Tanzimat dönemine baktığımızda bu dönemde nüfus azalmış savaşlar artmıştır. Devlet, evliliği kolaylaştırıcı bazı politikalar uygulamış ve nüfusu arttırmak istemiştir. Evlilik bir bakıma devlet politikası haline gelmiştir. Bu dönemde birçok değişiklik yapılmıştır. Oluşturulan Meclis-i Vâlâ ve buna bağlı olarak kurulan İmar Meclisleri ile bu değişiklikler yapılmaya çalışılmıştır. Meclis-i Vâlâ, 1844 Yılında çıkarılan bir emirle evlenmesinde her hangi bir engel olmamasına rağmen ve ailesi tarafından değişik nedenlerle evlendirilmeyen kızların, evlendirilmesini zorunlu tutmuştur. Yine bu meclis sayesinde nizamnameler, kanunlar çıkarılmış, mehrlerin ödenmesinde kolaylıklar ve indirimler getirilmiştir. Bunlara uyulması zorunlu tutulmuştur.

II. Abdulhamit döneminde, Ahmet Cevdet Paşaya evlilik hukuku ile ilgili olan Mecelle kitabı hazırlatılmış ve o dönemin önemli kaynaklarından birini oluşturulmuştur. Yine bu dönemde İranlılar ile evlilik yasaklanmıştır. İranlı yetkililer, buna karşı çıkmış olmasına rağmen Osmanlı devleti, gayri resmi bu politikasından vazgeçmemiştir. Bu evliliklerin istenmemesinin nedeni ise mezhepsel çatışmaları önlenmek ve milli çıkarları ön plana çıkarmaktır.

İttihat ve terakki döneminde de nikâh ve evlenme konusunda birçok kararname ve nizamname çıkartılmıştır. Bu kanunların çıkarılmasında en büyük etken Balkan savaşları ve I. Dünya savaşı olmuştur. Bu savaşlarda eşlerini kaybeden kadınlar yalnız kalmış ve ekonomik açıdan zor duruma düşmüşlerdi. Osmanlı devleti de bu durumu göz önüne alarak 1917 Nizamnamesini çıkartmış ve evlilik ile ilgili konularda düzenlemeye

gitmiştir. Bu nizamname ile evlilikler, daha kolay hale getirilerek, vergiler ve mehrde indirimler yapılmıştır.

Cumhuriyet döneminde bu konu ile ilgili 1926 yılında Medeni kanun ilan edilmiştir. Bu kanunun geneline baktığımızda, her ne kadar kanun batıdan alınmış ise de, daha önce çıkarılan kanunların bir özeti veya toplamı şeklinde değerlendirebiliriz. Çıkarılan Medeni Kanunda, sözü edilen değişikliklerin uygulaması şeklinde Çorum Evlenme Defterlerini değerlendirdik. Defterlere göre; 1926 yılında otuz altı adet evlilik işlemi yapılmıştır ve üç adet evlilik işlemi de geçersiz sayılmıştır.

1927 yılına baktığımızda evlilik işlem sayısı yüz elli yedi adettir. Bu evlilik işlemlerinde yedi tanesi geçersiz sayılmıştır. 1928 yılında ise, yüz yirmi dört adet evlilik işlemi yapılmış bunlardan on dört adeti geçersiz sayılmıştır. 1930 yılında toplam evlilik işlem sayısı ise, yüz on bir adettir. Bunlardan dokuz adet evlilik işlemi geçersiz sayılmıştır. Bu yıl içerisinde yapılan evlilik işlem sayısı altmış sekiz adettir. (Temmuz ayına kadar) Geçersiz sayılan evlilik işlemi ise, dokuz adet olarak görülmektedir.

Kısaca özetlemek gerekirse, yapılan bu düzenlemelere her dönemde itirazlar olmuştur. İtirazlar, geçmişte olduğu gibi her zaman dinî çevrelerden gelmiştir. Cumhuriyet Dönemi'nde yapılan yenilikler, geçmişin bir özetidir. Bu dönemde evlilik ile ilgili yapılan yeniliklerin amacı; Osmanlı Devletinde olduğu gibi, nüfusun çoğaltılmasıdır. Türk Medeni Hukuku, İsviçre Medeni Kanunu'ndan alınmış ise de uygulamada birçok madde, geçmişteki uygulamalara benzemektedir. Bu durum Çorum Evlilik Sicil Defterlerinde açıkça görülmektedir. Bu dönemde evliliklerin temeli, kadın ile erkeğin eşitliği ilkesine dayandırılmıştır.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

Çorum Evlenme Sicil Defteri, Defter No: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9

Düstûr I. Tertip, Cilt 1, 4, 7.

Düstûr II. Tertip, Cilt 6, 9,

Kitaplar

ATEŞ, Süleyman, **Kur'an-ı Kerim Tefsiri**, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, 1988

AYBAY, Rona, **Kadının Uyraklığı Üzerinde Evlenmenin Etkisi**, Ankara

Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No: 450, Ankara, 1980

AYDIN, Mehmet Akif, **İslam-Osmanlı Aile Hukuku**, Marmara Üniversitesi

İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları No:11, İstanbul, 1985

AYTEKİN, Atay, **Neden İsviçre Medenî Kanunu ?, Medenî Kanun'un 50. Yıl**

Sempozyumu, İ.Ü. Mukayeseli Hukuk Enstitüsü, İstanbul 1978

BİLMEN, Ömer Nasuhi, **Hukuku İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu II**,

Bilmen Yayınevi, İstanbul 1985

CİN, Halil, **İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme**, Ankara Üniversitesi Hukuk

Fakültesi Yayınları, Ankara, 1974

DEVELİOĞLU, Ferit, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat (Eski ve Yeni**

Harflerle), Aydın Kitabevi Yayınları, 14. Baskı, Ankara, 1997

DONUK, Abdulkadir, **Çeşitli Toplumlarda ve Eski Türklerde Aile**, İstanbul

Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, (Fatih Sultan Mehmet Özel

Sayısı), Sayı 33, Mart 1980-81, İstanbul, 1982

ERCOŞKUN, Tülay, **Osmanlı İmparatorluğunda 19. Yüzyılda Evlilik ve Nikâha**

Dair Düzenlemeler, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih

(Yakınçağ Tarihi) Anabilim Dalı Doktora Tezi, Ankara, 2010

GÖKALP, Ziya, **Türkçülüğün Esasları**, Bordo Siyah Yayınları, İstanbul, 2005

GÜLER, Ali, **İlk Yazılı Türkçe Metinlerde Aile ve Unsurları, Sosyo-Kültürel**

Değişme Sürecinde Türk Ailesi, C. 1, T.C Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu

Yayınları No: 71, Ankara, 1992

KARAKOÇ, Sarkis, **Külliyât-ı Kavânîn**, 1. Cilt, Fihrist-i Tarihî, (Yay. Haz.) M.

Akif Aydın vd., TTK, Ankara, 2006

KURNAZ, Şefika, **Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını (1839-1923)**, MEB

- Yayınları, İstanbul, 1992
- KURT, Abdurrahman, **Bursa Sicillerine Göre Osmanlı Ailesi (1839–1876)**, Uludağ Üniversitesi Matbaası, Bursa, 1998
- KOÇ, Bekir, **Midhat Paşa (1822–1884)**, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih (Yakınçağ) Anabilim Dalı Doktora tezi, Ankara, 2002
- LEWIS, Bernard, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, TTK, Ankara, 1984
- ORTAYLI, İlber, **Osmanlı Toplumunda Ailenin Yeri**, Türk Aile Ansiklopedisi I, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara, 1991
- ÖZLEM, Zeynep-ÜSKÜL, Engin, **Hukuk Sosyolojisi Açısından Türkiye'de Evlenmenin Evrimi**, Beşir Kitabevi, İstanbul, 2008
- PAŞA, Ahmed Cevdet, **Ma'ruzât**, Yay. Haz. Yusuf Halaçoğlu, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1980, s. 60-61
- PAŞA, Ahmed Cevdet, **Tezâkir**, Yay. Haz. Cavid Baysun, TTK, Ankara, 1991
- TUŞ, Muhiddin, **Sosyal ve Ekonomik Açından Konya:1756–1856**, KTO, Konya, 2001
- TÜRKDOĞAN, Orhan, **Türk Ailesinin Genel Yapısı, Sosyo-kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi**, C. 1, T.C Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları No: 71, Ankara, 1992
- TÜRKDOĞAN, Orhan, **Türk Ailesinin Genel Yapısı, Sosyokültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi**, C. 1, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Ankara, 1992
- ÜLGEN, Celal, **Türk Medeni Kanunu**, Beta Yayınları, İstanbul, 2016.
- YILMAZÇELİK, İbrahim, **XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Dersim Sancağı**, Elâzığ, 1999
- YİĞİT, İrfan, **Çorum Evlenme Sicil Defterleri (1926-1930)**, Çorum Belediyesi Kültür yayınları, Çorum, 2016
- Makaleler:**
- ÇADIRCI, Musa, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Eyalet ve Sancaklarda Meclislerin Oluşturulması (1840-1864)”, Tanzimat Sürecinde Türkiye: Ülke Yönetimi, Der. Tülay Ercoşkun, **İmge Kitabevi Yayınları**, Ankara, 2007, s. 197-202
- ÇOBAN, Asım, “Çorum’un Nüfus Coğrafyası Özellikleri”, **Marmara Coğrafya**

- Dergisi**, Sayı 33, Ocak 2016 İstanbul, 2016, s. 417
- DURSUNÜST, Elif, “Kabul Edilme Sürecinde Türk Kanun-ı Medenîsi”, **Usûl**, 12 (2010/1), s.160
- ERCOŞKUN, Tülay Keskin, “Demet Dergisinde Kadın ve İlerleme Anlayışı”, **Ankara Ün. Tarih Araştırmaları Dergisi**, XXIV/37, Ankara, Mart 2005, s. 289-312.
- HALAÇOĞLU, Yusuf, “Kendi Kaleminden Ahmed Cevdet Paşa”, **Ahmed Cevdet Paşa Semineri**, 27-28 Mayıs 1985, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1986, s. 3.
- SEYİDANLIOĞLU, Mehmet, “Tanzimat Döneminde İmar Meclisleri”, **Ankara Üniversitesi OTAM Dergisi**, 3. Sayı, Ankara, Ocak, 1992, s. 327.
- TOROSLU, Nevzat, “Kadın Kaçırma”, Türk Hukuku ve Toplumuna Üzerine İncelemeler, Editör: Adnan Güriz, Peter Benedict, **Türkiye Kalkınma Vakfı Yayınları**, Ankara, 1974, No: 1, s. 428

EKLER LİSTESİ:

EK-1:

EK-2:

